

NAPLÓJA ÉS JEGYZŐKÖNYVE

A

Pesten 1846-ban Aug. hó 10-ik, 11-ik és 12-ik napján

TARTOTT

ELSŐ PROT. TANÁRI

KÖZTANÁCSKOZMÁNYNAK.

A KÖZGYÜLÉS MEGHATÁROZÁSÁBOL ÉS

MEGBIZÁSÁBOL

KIADJA

Dr. TAVASSY LAJOS,

A PESTI PROT. EV. TANODÁK IGAZGATÓ TANÁRA.

A NEVELÉSI EMLÉKLAPOKNAK

MÁSODIK FÜZETJE.

PESTEN, 1847.

NYOMATOTT TRATTNER-KÁROLYI BETÜIVEL.

URI UTCA 453.

„Um Menschen zu erziehen, werde erst selbst Mensch.“

Sailer.

„A ki az egész haza nevelési lelkében fogja tudni növendékét nevelni, az lesz az igazi magyar nevelő. — *Előszó.*

A J Á N L Á S.

H a z á n k k ö z t a n á r a i h o z.

Egy füzetkét hozok ismét, Társaim! egy füzetkét, a mellyről ohajtanám, hogy bár képes volna mindnyájunkat egybefűzni; nemcsak, mint egy köz-hazának fiait, hanem egyszersmind, mint az egy haza fiainak köznevelőit. Nem volt még kor, a mellyben olly nagy jelentősége lett volna a tanári és nevelői hivatal és hivatásnak, — mind azon tekintélytelenség és szegénység mellett, a melly még eddigé a tanár és nevelő közsorsa — merem állítani, miszerint nem volt még kor, a melly annyira át kezdte volna látni és igyekezett volna megérteni, mint a mi korunk: *mi sok függ a tanítás-neveléstől, és ha ettől, tehát, mi sok várható a tanárok és nevelőktől.* A haza ifju nemzedéke, a mi kezünk közt volna, a mi kezünk közt lehetne; ha-hogy mi is, azok tudnánk, azok akarnánk lenni, a

mikké minket a haza, a minökké minket az emberiség és a tudományrai felkentség kívánja hogy legyünk. Nevelők és tanítók, képzői és fejlesztői a nemzedékbe már vérénél fogva oltott és a haladás szükséglete nyomán oltandó szellemnek. Mint köztanárok és köznevelők, közszelleműek legyünk elsöbben magunk. Csak egységes okok idézhetnek elő egységes eredményt. A nevelés és tanítás elveiben e szerint, kívánatos volna, söt ez teendöink első feladata: hogy mi legyünk elsöbben egységesek és egyek. E kívánat okozza, a már részint kisebb, részint nagyobb körökbeni tudományos tanácskozását és eszmecserélgetését a tanároknak és nevelöknek. S illy tanácskozmány eredményét nyujtom im be néktek. Fogadjátok ez adományt olly szivvel, a millyennel azt néktek üdvözleti ajánlattel nyujtja a fővárosbol

a kiadó.

Pest, Télihó 18-kán 1847-ben.

TARTALOM:

	<i>Lap</i> VII.
<i>Előszó,</i> - - - - -	1
<i>A tanácskozmány naplója:</i>	
Előzmények; — meghívólevél, - - - - -	9
Előterve a tanári gyűlésnek; a tanácskozás előestéje, Naplója az Aug. 10-kéni gyűlésnek; üdvözlő beszéd; tu- dósítás a meghívók eredményéről; az eperjesi levél; erkölcsi naplóvitel; segédtanítók; iskolai névtár; a nyári tanszünetek egyidőbenisége; hivatalos levél a superinten- dentiákhoz; Wagner Ist. elemi módszertani dolgozatai; Lugossy Jós. debreceni tanár beszédje; érettségi visgá- lat; az osk. kéregetések el- vagy nem-törlesztése; üd- vözlő levél gr. Zay Károlyhoz, - - - - -	19
Naplója az Aug. 11-kéni gyűlésnek: bold. Némethy Pál özvegyének felsegélytetése; Dr. Curtmann irata: die Ehe und das Leben; tanodai hírlmények; nevelési emlékla- pok; Szőnyi Pál praeparandiai terve; tanodai kézi- könyvek; könyvkiadók ajándékai; Regécy Ist. corneliusi szótára; a tanodai ünnepek és szünidők; jövő évben tartandó tanári gyűlés helye, - - - - -	73
Naplója az Aug. 12-kéni gyűlésnek: tanodai névtár rova- tai; vélemények Regécy könyvéről; választmányi jelen- tés a tankönyvekről; a tanácskozmány befejezése,	88
<i>Melléklet:</i>	
A tanácskozásokon kívüli idő; első napi közebed; bor- felköszöntések; második napi közebed, felköszöntések; második gyűlésnap estői tana (conferentia); harmadik napi estői tana; berekesztés, - - - - -	94
<i>A köztanácskozmány jegyzőkönyve I—XXVI-ig</i> -	108
<i>Kiadói értesítés és könyvhirdetés,</i> a boríték lapon.	

E L Ő S Z Ó.

A nevelési emléklapok első füzetének megjelente óta (1846. Jan. 12-én) egy egész év mult el. Ennyi idő után, sokan talán már azt is hitték, miszerint ez emléklapok emléktelenül elenyésztek s hogy az ígért többi testvérfüzetek tán világra sem fognak jönni. Azoknak csalódását, bizonyítsa egyelőre a jelen füzet, míg egy pár hét mulva, egy harmadik testvér is megjelenend, hasonlóképen életet bizonyítandó. Hogy eddigé misem közöltetett legyen e füzetek ügyéről, a mellyek Pestalozzi a nevelés százados hősének nevével s ugyancsak az ő ünnepejére fogantattak; annak oka, nem annyira az ügy iránti lankadtságban, mint inkább a körülmények hatalmában keresendő. Egyetlen egy ember, nálunk és kivált a mai korban, nem tehet mindent; már pedig e füzetek kiadója, ez ügyre nézve, csak nem egy magánosan állott ezideig, nem is tudva még, mi sorsa leend az első e nemü füzetnek, a mellytől a többiek megjelente egyenesen felfüggeszteték; s meg kell vallania, hogy e sorsot tulajdonképen most sem

tudja még, mert az első füzet megjelentekori, részént üdvözlő, részént korholó (Relig. és Nev.) szövelésán kívül a nyilvános lapoknak, nem sok egyéb hatás vala észrevehető, kivévén netalán azon ohajtatot, a melly több oldalrol és igen gyakorizben hallatszott és folytonosan hallatszik, miszerint nekünk külön magyar nevelési lapra vagy folyóíratra, vajmi nagy szükségünk van: de mind a mellett, bátorkodik a magyar nevelési közönség eleibe, ismét egy füzetet bocsátani az előbbinek kiadója, ha nem is egyenesen mint szülöttjét vagy mint testvérjét az azelőtt egy évvel megjelentnek, de minden esetre hasonló cim alatt, hasonló törekvésnek irányában. E második füzet tartalmára nézve, egy egészen önálló mű is lehetendett; azonban a tárgy, a mellyet hoz, hasonlóképen nevelési és különösen emléki levén, igenis illik a nevelési emléklapok boritéka alá. A 3-ik e nemű füzet, a mellyről mondom, hogy már sajtó alatt van s hogy egy pár hét mulva világot látand, több tárgy rokonságban álland az első vagy mult évivel. Abban t. i. közlendők lesznek, némelley Pestalozzira vonatkozó cikkek is, a többek között az ünnepélyeken tartott beszédek és közlemények; közlendők azonkül eredeti nevelési értekezések, bírálatok és neveléstörténeti tárgyak; és ez oknál fogva a jövendő vagy 3-ik füzet, közelebb testvérije is leend a mult évinek, csak hogy amannál gazdagabb s ha már előre állítani merjük páncélozottabb. Harmadik füzetnek akarók hagyni e jelen 2-ikat, de sürgetösb közlést igénylő tárgyánál fogva, ennek kelle amaszt megelőznie, a minthogy ennek már eddigé is szét kellett vala küldetnie, az egyes tanodák igazgatói és tanáraihoz, őket érdekelvén legislegközvetlenebbül e füzet tartalma.

De kérdené valaki: mire való tehát a prot. tanári tanácskozmány naplójának és barátságos összejövete-
 li jegyzőkönyvének *nyilvános* közlése? és tán vé-
 gig is fogta olvasni az egészzet, és e kérdést újra is-
 métlendi. Az ollyannak ugyan feleletül, nemcsak azt
 akarnám mondani, miszerint ezen eljárás, az együtt
 tanácskozott tanárok kivánatából, sőt határozatából
 történt: hanem feleletül fognám adni azt is, miszerint
 az illynemü gyűlések tanácskozási eredményei, a kül-
 földön is, mindannyiszor világot szoktak látni; hason-
 ló eljárásról tevén bizonytságot hazánkban, a külön-
 féle társaságok évkönyvei; továbbá válaszolni fognám
 azt, miszerint a tanácskozott tanároknak, épen ugy,
 mint a közönségnek, érdekében van e közlemény,
 — amazoknak, nehogy mást sejtsenek az illynemü
 tanácskozmányok alatt a gyanakodó lelkek, mint a
 mik; ennek, hogy meggyőződjek, miszerint a prot. ta-
 nároknak, minden eszközök hiánya és szegénységök
 mellett, csakugyan komoly szándékuk van, a vállukra
 bizott nagy munkát, a nevelés tisztét, kölcsönös értesü-
 lés, értekezés, akadály- elhárítás, közszellem- ébresztés
 és főleg önmunkásság és önmivelés által, hazánk javá-
 ra mentül diszesebben és áldásosabban teljesíteni. A
 nevelés gyarapodtát ugyanis, a nevelők gyarapod-
 tából kell és lehet is egyedül várni. Nevelők nélkül,
 nem lesz nevelés e honban, s nem is volt sehol e
 világon, kivévén netalán az isteni gondviselés, de illy
 értelemben, isten maga is nevelő. Ha tehát előbre
 akarjuk vinni a nevelés ügyét, engedjük előbbre menni
 a nevelőket. Egy nem lehet, a másik nélkül. Már pe-
 dig én részemről, előlépést látok ott, a midön egyik
 nevelő a másiktól, vagy egyik tanító vagy tanár — a
 mi mind egyet jelent, a másiktól tanulni akar; a midön
 egyik a másiknak baját kész kihallgatni, és azon ne-

talán még segíteni is; a midőn egyik a másikat örömben — mert a tanítónak öröme is van, jóllehet közszó: quem dii odere, paedagogum fecere — nem ugyan anyagiakban, de szellemiekben — a midőn tehát az egyik, egy másik társát, örömben részesíteni kívánja; de kiváltképen előlépést vagy haladást látok ott, a midőn a különben külön valláshajlékok emberei kívánkoznak egymáshoz, — és bár kívánkoznának mindnyájan; a midőn a tudomány színetlen zászlója alá — a melylyen egyedül a kereszt „ἐν τούτῳ νίκα“ mennyei igéje ragyog — összecsoportosulnak azok, a kikre az ur kisdéd hiveinek nevelése bizatva van; haladást látok általában, az embernek embertársáhozi simulásában, a magyarnak magyarvéréhezi szításában; s épen így, a szellemnek szellemmel rokonultában, a nevelőnek nevelőtárshozi vonzódásában; az egy mezőn és egy cél feléi munkálóknak egyesültében. A kort, nem teremtik többé egyesek, de az egyeseket teremti a kor, ez pedig az egész. A ki egy maga kíván állani, az nagyot véghez vinni többé nem fog, de még csak használni sem. A jót, nagyot és dicsőt akaróknak, a mai korban egyesülniök, rokonulniök, közremunkálniök kell. És van-e dicsőbb, és van-e nagyobb, és lehet-e jobb munkája az embernek az *embernevelésnél*? Egyetlen egy embernek felnevelésére, mennyinek befolyása, hánynak lelki hatása kívántatik. Hát még egy nemzedék, és egy nemzet jövőjének nevelésére? Azon szüle legrosszszabbul neveli gyermekét, ki sohasem nézi meg, mint nevelnek mások; ki sohasem tanulja meg, mint neveltettek mások; ki sohasem értekezik más szülével, mint kellene a gyermekeket jobban, célszerűbben, önjövendőjüket megállapítóbban nevelni: épen így nézem én a dolgot a nevelők között is egymásra nézve; ők, a mint nevelők a szü-

lék, ugy szülék, szellemi éltetők és nemzők a nevelők is; ők tehát, mondom, ha egymásra nem akarnának figyelmezni, egymást meglesni, egymást megbírálni, egymást bátorítani és serkentenit, szóval, **egymástól tanulni**: valljon mikint nevelendhetik önmagokra hagyottan nevendékeiket? Tanodáink, mindannyi neveléscsaládok e honban, ezeknek, a minthogy egyenként, mint jó szüleszomszédoknak egymáshoz eljárniok nem lehet, közösen kell összejönniök, és közös eszmekicserélésben egymást gazdagítaniok. Ez, egy részről, a tanári köztanácskozmányoknak célja; s ezt felelném annak, a ki e kérdést teendené: valljon mire való az illy tanári beszélgetéseknek közöltetése? — De van még egy másik célja is, és ez tulajdonképen a tudományos oldala e nemü összejöveteleknek. Nem mindnyájan lehetünk m. tudós társasági tagok, de minthogy még is, a tudomány terjesztésével foglalkozunk és a tudományali foglalkozás éltünk bélyege, tehát egy rendhez és egy ranghoz tartozunk: innen következik, hogy egymáshoz, már is mint olyanoknak szítunk kell, s hogy ismét ez egymáshozzi szításnak is, nem tűzhetnének ki magasztosabb célt elérési vagy legalább megközelítési eredményül, mint a tudomány előbbrevitelét; az, gondolom, nem lehet feltünő dolog. A prot. tanárok, mint tudományi közmunkások: szeretnének a tudomány közérdekében dolgozni; szeretnék, különösen az u. n. tanodai tanulmányok és tudományok meg kell vallanunk, hazánkban még nem igen bőven mivelte mezejét, termékenyebbé tenni s ez által ismét egyéb nevelési működésökön segíteni; szeretnének magyar tankönyveket dolgozni és dolgoztatni, és így mindannyi lépcsőket rákni le, a tudomány magasztosabb templomához eljuthatása vé-

gett honfiainknak, és a tudomány általi feldicsőülése végett nemzetünknek; ezt szeretnék mondani, s így e részből is, szitnak a tudományos tanácskozmányok létesítéséhez.

S immár, illynemű tanácskozmány levén a mult-évi is, mellynek menetét e füzet leírja, kérdelem, van-e még további ok a közbevetett kérdésre? Az, hazánkat s hazánk nemzetének szellemültét nem szereti, a ki az illynemű tudományos tanácskozmányokat kárhoztatni tudná.

Az első e nemű tanácskozmány közleménye, igaz hogy nem felelend meg mindnyájára várakozásának. Lesznek, a kik a tervezett és tartott prot. tanári intelligentia ez első összejövetétől többet vártak; nem tagadom, miszerint magok a jelenvoltak is, a midőn az itt közlött naplóban a nagyszerű eredménytelenséget veendik észre, szinte el fognak pirulni, mint lehetének együtt, s mint végezhetének még is csak olly keveset? Találkozni fognak, a kik a tervezéskor eljönni kívántak, de utóbb nem jöhetének, a kik talán még örülni fognak, hogy költségekét megkimélék. stb. Mind igaz lehet, de mindnyájának csak azt felelem, miszerint az első összejövetelnek, soha sem is volt más eredmény célul tűzve, mint épen az, hogy **tartassék, s hogy tartatása, jövők tartatandásának szükségét bizonyítsa be.** Ez a legnagyobb eredmény, s ez, úgy látszik, nincs eltévesztve. — A kik nem jöve, többet vártak hallani vagy olvashatni, azoknak különösen, azt merem hizelegve mondani, hogy miért nem jövének magok is, az eredmény általok nagyobb leendhetett; — ha nagyot vársz, segitened kell magadnak is a dolog létrejöttét. Mi megtettük a magunkét, kevesen keveset, jertek jövőben többen és

többet viendünk véghez. Egyébiránt annak, a ki nem tud megelégedni azzal, csak azt vagyok még bátor mondani, miszerint őseink és elődeink, annyit sem hagytak reánk. Ők, 300 esztendeig építettek a prot. iskolákon, építettek az egyegy tanodának a falán; de a tanárokat egymásköz közelébb nem vonták; a tanárok által egy közszellemi építményt felállítani nem terveztek; a tanodákban szerteszét, közös tudományi eredmény tanításáról nem gondoskodtak; az ő teendőjük a *fentartás* volt, a mi teendőnknek a *továbbvitelt*, a *hatadást* nézem. Protestans lenni, és haladni nem akarni, ez összeférhetlen ellentét; tanár lenni, és a tudomány gyarapultán tudományos férfiakkal közredolgozni nem akarni, az nem gondolható; magyar nevelő lenni, és e haza nevelés ügyének előmozdítását, a nevelőknek önmagok közötti tökélesbülte által nem ohajtani, az a mai korban nem kevesebb, mint nemzeti bűn volna. Minket ne érjen e vádak egyike sem. És ha mindnyájan úgy gondolkoznánk, és férfias gondolatunk tetté válnék: akkor gondolom, miszerint, nemcsak hogy a vád alól mentek volnánk, hanem utódaink háláját is ki érdemlénők.

De mindezekről, tulajdonképen nem is tisztem itt szólani, annak is megjövend a maga ideje, a midőn eredményemet erősbe teendik szózáttá. Az én tisztem, az első prot. tanári köztanácskozmány irányában, nem volt egyéb mint az, hogy a naplót és jegyzőkönyvet kiadjam és az illetőkhöz juttassam. Én még annál is többet igyekeztem tenni, a mennyiben e kiadott tanácskozmányi eredményt, — a már feljebb mondott okoknál fogva — az egész nevelési közönség eleibe juttatom. És ezen utóbbi eljárásomat, ha mentenem kellene, csak azzal tudnám és akarnám is

menteni, miszerint azt tartom, hogy korunkban a nevelés ügyéről, mentül gyakrabban kell szólni az egész közönség előtt; mert nekünk magyarokul, ha az egész nemzetet, egy nevelő testületté lehetni felkenni, és az egész hazát egy közneveldévé varásolni: akkor volna igazán mentve jövőnk. Az eszmét hinteni kell, keljenek azok, sirunkon innen, vagy sirunkon túl fel, azt ne tudakozzuk, csak hozzanak áldásos gyümölcsöket. Tanulnunk kell vetni ott is, a hol aratni nem fogunk, nem pedig csak aratnunk ott, a hol nem vetettünk. Az egész embernevelés, a nevelőegyenre nézve, többnyire csak aratás nélküli vetés. — Én is elhintettem a nevelési emléklapokat, a nélkül hogy tudnám, mit hordozandanak; de azt, a mit általuk a nevelés ügyének előmozdítására nézve ohajtok, nem szabad nem tudnom.

Igy fogadjátok, legislegközelébb ti tanártársaim e lapokat, olvastuknál ismét társaitokra gondolva. Ha a kezünkre bizott nemzedéket, közszellemüebb, virulóbb és tudományosabb jövő eleibe nevelni és képezni akarjuk: nem szabad többé e hazában egy növendéket sem, úgy nevelnünk, hogy mint tiszai nevelők, a Dunavidék nevelőire nem tekintenénk; és mint kárpátalljaiak a nélkül, hogy az alföldiek irányát és elvétnem ismernők. Debrecen és Sopron növendéke, nem csak Sopron és Debrecen, hanem az egész haza polgára; **a ki az egész haza nevelési lelkében fogja tudni növendékét nevelni, az lesz az igazi magyar nevelő.** Összejöveleteink által, szeretnők e lelket jobban megérteni; szeretnők neveléstudományosan jobban megfejteni; szeretnők e haza minden nevelőinek keblébe oltani. Ehez az első lépésnek cse-

kélyke nyomát, im kezeitekbe s figyelmetekbe ajánlom. Hozzatok többet a jövő évben Sopronba, és többel szolgálандanak a jövő tanári tanácskozmányok leendő naplívivői és kiadói.

Iráм Pest Téłhó 12-kén 1847-ben,

mint Pestalozzi Henrik 101-ső születés-
napján.

Kiadó.

A Pesten tartott első protestans-tanári köztanácskozománynak naplója a gyűlés előzményivel együtt.

A mit a magyarhoni-protestansok között a legbuzgóbbak már régen ohajtottak, azok t. i. kiknek szent meggyőződésök abban sarkallik, miszerint a protestantismus, nem csak az egyházban, hanem épen ugy az oskolában is gyökerezik, életét s nedvét nagyrészben innen szíván, sőt virágoztatását is ezeknek érdemül, valamint hanyatlását bünül felróvhatván, a mit mondok — az illy meggyőződésnek hódoló férfiak régen ohajtottak, miszerint a magyarhoni protestans oskolák magas hivatásukat és feladatukat mindannyian és közösen érezve, egységes szellem-tényezőivé lenni igyekeznének, csak így felelhetvén meg kötelességöknek házára, emberiségre és egyházra nézve: annak eszméje 1846-ban, nem csak hogy megszülemlett, hanem testesülni és valósággá lenni is indult. Kezdeménye ennek — meg nem említve azt — mi már azelőtt egyesektől ugy mint testületektől terveztetett és jóslati szózatként elmondatott, miszerint a magyarhoni mind két felekezetűek, egy protestans testületté összefornának, kö-

zépponti közös prot. főiskolát alapitnának, egyhá-
zilag közösen és együtt sinatolnának, s több efféle
szózatokat, indítványokat, ohajtatokat, részben már meg
is kezdett teendőket, meg nem említve mondom ezeket,
bátran ellehet mondani, miszerint az oskolai- és tudományi
közszellemiség megalapultának első tényleges kezdeménye
nem más, hanem a prot. oskolák tanárainak első
közös tanácskozása. A kik közvetlenül a protestans tudo-
mány gyarapítására ugy, mint továbbszállítására hivatvák,
a tanárok azok, kiknek egysége eszközölhetendi az egy-
séges tudományos működést, az egységes gondolkozást,
s az egyszellemü gondolkozás nyomán pedig az egysé-
ges hatást. Nem csak külsőképen egyet tenni, hanem
belső meggyőződésnél fogva egyet akarni s az egységes
akarathoz előidézte kedveért egymáshoz simulni s együtt
tanácskozni, az már magában is nagy lépés ott, a hol
még eddigé olly annyira külön állottak a felek, miszerint
minden oskolai intézkedéseket, egymásrai tekintet nélkül
külön tervezték, külön léptették életbe, külön örvendtek
a sikernek és külön érezték fájalmukat a hiányokon s
bajokon. Ezt a XIX. század így nem türheté, ezt a ma-
gyarhoni prot. oskoláknak nem csak multjával és jelené-
vel netalán megelégedő, hanem azoknak szebb jövőt ohajtó
és üdvösebb hatást biztosítani akaró magyar protestans em-
ber nem is nézheté a nélkül, hogy keblében ne támadt
volna azon kívánság, miszerint a közös cél felé, egyszers-
mind közös akarattal is törekedjenek a felek, a közös
munka mellett, egyszersmind közös legyen gondolkozásuk;
a sikeren közös örömeztök, a bajnál közös fájalmuk,
szóval, a nélkül hogy ne kívánta volna miszerint az, a
mi külön történt, jövendőben közös irányban és együtt
történjék. Az oskolákra alkalmazva e nézeteket csak azt
lehetett és kellett tehát kívánni, miszerint az ezek felada-
tának megoldásával a nevelés és tanítással foglalkozó fér-
fiak, magokra és munkájokra nézve egyisegyedül a
közös tudományi téren mozogva, egyelőre közösen tanács-
kozzanak. Ez kétségkívül a közös akarat és az ez uton
eszközlendő közös cselekménynek első stadiuma. S illy
meggyőződésből keletkezett az itt következő levél, melly

1846-nak első felében a protestans tudományos intézetek igazgatói s illetőleg tanáraihoz mindkét magyar hazában szétküldetett; illy meggyőződésnek eredménye volt, az ugyanazon évben Pesten aug. 10, 11 és 12-ikén tartott *protestans tanári közgyűlés*. A szétküldözgetett levél im-ez tartalmu: *Tekintetes Tisztelendő Igazgatóság, Tekintetes tisztelendő Tanári tisztárs Urak!*

„Mennél elismertebb hazánkban korunk lelkének azon igazsága, miszerint magasabb szellemi célok, egyedül a szellemerők összemunkálása által érhetők el; mennél elismertebb továbbá azon meggyőződés, mellyszerint nemzetünknek szellemi erősbültét és erősbültében jövődjét nagy részben épen az oskolák, a nyilvános nevelő- és tanintézetek eszközölhetik: annál sürgetősben int az idő, hogy az oskolák, mint megannyi szellemi erők, magas feladatukat megértve, egyszersmind nevelői-köztényezővé válni és összemunkáló szellemi hatalomra emelkedni iparkodjanak. Tovább volna már hazánk és nemzetünk a tudományi műveltségnek fokán, vagy legalább nagyobb szerűen indult volna meg, semmint az eddigelé történhetett, ha hogy az oskolák, ezen állandó *szellem-ápoló*ák, nem csak egyenként s egymástól elszigetelve, hanem összesen is, egymással egyesülve, a közös nemzeti és tudományi célok felé, közös erővel törekedtek volna. Hogy e törekvés nélkül hazánkban oskolákról igen is, de oskolai és tudományi közszellemről aligha szólhatunk még, azt kétségbe nem vonandja senki. Az oskoláknak ez egyesülési cél felé törekvésökben, legtöbbet tehetnek a tanárok. A tanárok egyesülte, egységesebbé teendi mind a nevelést, mind a tudomány hatását az egész nemzetre nézve, üdv pedig csak az egységes hatásban van. Azért egyesüljenek elsőben a tanítók, egyesüljenek eszmékben, közösen tartandó *tanári konferentiák* által. Mind az oskolák diszlóbb virágoztára, mind a tanítói hivatalnak méltóbb emeltére nézve, alig is lehetne, legalább jelen viszonyaink között, ajánlhatóbb s egyszersmind kivihetőbb intézkedés, mint épen ezen *tanári konferentiák*.

Ezen eszme iránt régen táplált meggyőződésből indult ki 1841-ben a protestans evang. főfelügyelője gróf

Zay Károly ur egyfelől, másfelől pedig a négy egyházkerület egyetemes gyűlése, a midőn eszközteni igyekvének, hogy az e hazában létező evang. főbb oskolák tanárai köztanácskozmányba jönnének öszve; s im öszve is hivatának még ugyanazon évben Zay-Ugróóra, a főfelügyelő grófnak saját jószágára Trencsén megyében. Eredménye ezen első conferentiának — mint tudva van, főképen abban áll, hogy az egybegyült tanárok, a mi akkor legsürgetősb vala, tanrendszert dolgozának ki, melly, miután azt az egyetemes gyűlés is helyben hagyta, valamennyi oskolába behozatandónak íteltetett. De volt ezen első tanakodásnak még egy másik — nézetünk szerint amannál csak nem üdvösebb eredménye is, s ez, az egy és közös ügyért, rokon mézőn fáradozó tanárok közötti egységérzetének felébredése, az évenként kétkét kerület szerint felosztva tartandó tanári conferentiák életbeléptetésének határozata által. Ezen határozat értelmében tartottak immár a két dunakerület tanodáinak tanárai évi tanákat, egyizben ugyanis Posonyban, máskor Sopronyban és 1844-ben Selmecen. A két tiszai-kerület főtanodái pedig, Lőcsén, Késmárkon és Eperjesen. Ezek után 1845-ben újra szükségesnek éreztetvén, mind a tanárok, mind az egyetemes felügyelő által, egy második közgyűlésnek tartatása, melly a mind két részről kivánatok kielégítésére, újra Zay-Ugrócon gyűlt vala egybe. (*Lásd az 1845-dik egyházi s oskolai lap 31. és 32. számát*). Ugyanazon évben, az 1844-ik évi Selmecen tartott tanári gyűlés határozata szerint, *Pesten* kellett volna összejönniök a dunakerületi tanároknak, hanem ezen összejövetel, a közbejött zay-ugróci köztanácskozmány miatt elmaradván — az 1845-ben tartandott conferentia, 1846-ra u. m. ezévre esett s tartatása Augusztus 10-kére tüzetett ki.

Az e gyűlésrei meghívás ada alkalmat a jelen sorokra, hogy t. i. a tartandó tanácskozmánynak az általa elérendő célra nézve nagyobb érdekességet adni, másfelől pedig, hogy a tanároknak ezen célrai összemunkáltatágasabb térre vinni lehessen, igen idejen való teendőnek tartják az alolirottak, az eszmének már többek általi

megpendülte és a kivitel iránti kívánatoknak több részről nyilvánulta mellett, eszközölni, vagy legalább eziránt magoknak bátorságot venni, mikint *a Pesten összegyülemendő conferentiara, ne csak a dunakerület evang. tanodáinak tanárai, hanem egyuttal a két tiszai kerületi — és ismét, nem csak a prot. evang. tudományos intézeteinek férfiai, hanem egyszercsmind prot. reformatus testvéreink főintézeteinek tanárai is, telyes bizodalommal meghivassanak, ugyanazon testvéri érzettel küldetendvén meg a meghívó levél erdélyi tanári barátinknak és protestans hitü rokoninknak is.* S ezt e sorok által telyesíteni s remélhetőleg elérni im sietünk. Sietünk a gyülés tartatásának idejét tudatni és a két hazai és két prot. testvér tanintézeteinek t. c. tanárait, a már említett Pesten tartandó tanári conferentiára meghívni. A főfelügyelő gróf Zay Károly ur, e gyülésre nézve hozzánk intézett egyik hivatalos levelében következőleg nyilatkozik: „Folyo évi Febr. 13-rol kelt becses sorait vettem, s azoknak azon pontjára nézve, mellyszerint a duna-kerületi tanárok évi gyülemése melly 1844-ben Selmecen tartatott — ezen évben Pesten volna tartatandó s arra a reform. intézetek tanárai is meghivándók — csak telyes helyeslésemet fejezhetem ki, sőt ha majd netán célszerűnek látszatnék honunk mind két testvérhiten levő tanodák képviselőit egy közgyülemésre öszvehívni, szerencsémnek tartanám, ha ezen közgyülemés helyeül Zay-Ugróc tüzetnek ki.“

Némellyek szerint ugy látszik, mintha igen merész és még nagyon korádzott volna ezen eszmének és kívánatnak kivitele. Mi azt tartjuk, miként az oskolák körül illynemü teendő is, feltéve hogy általa a nemzeti tudományosság és nevelés ügye nyerhet, Pestalozzi születésének százados, a linci békekötésnek csaknem két százados és Luther halálának már három százados évben, nem igen mondható többé korádzottnak, sőt tán inkább elkéssettnak, ugy hogy lelkünket alig ha nem sulyosabban nyomhatja az elkésésnek, mint elhamarkodásnak büne. Az oskolákat eddigé, csak egyes intézeteknek szoktuk volt tekinteni, olly annyira egyeseknek és egymástól külön

állóknak, hogy köztük magát a tudományi viszonyosságot is, csak gyéren ápolgattuk, nem hogy azon lettünk volna, miszerint mindezen tanintézetek, a mint külön, úgy öszvesen is, egy nagy és közös cél felé törekedve, valamely közös kapcsolatot birtak volna, melly önnönmagokból fejlődve, önnönmagoknak egységét eszközölte. A midőn hazánkban más téreken az összeforrasztás, a cél és erők egyesítése már régen megkezdett, és a legörvendeztetőbb sikerrel foly: akkor az iskolák célja és erejük összeforrasztása vagy legalább közös érdeke, a mellyből egyedül minden egyesítés és egyesülés sikerrel fakadhat, valóban elérkezete már. És a mennyiben az iskolák szelleme nagyrészen a tanítóknak él és működik, annyiban ezen szellemi összeforrasztás is, a tanítók egyesülésétől várandó. Tanácskozzanak a tanítók önmagok között nagy munkájukról és buzduljanak önmagok által közlelküen a nagy és közös cél felé. Ők, mind a tudomány, mind önmagok érdekéből, tanári összejöveleteket bátran tarthatnak: sőt, ha a kor szellemének intő sugallatát megakarják érteni, kell is hogy tartsanak. És ha ezek által egyebet sem tudnának is elérni, mint azt, hogy egymással mint közös tudományi mezőn munkálók megismerkednek, elbeszélve egymás bajait és küzdelmeit, nem különben örömeit és reményeit, már is sokat nyerend ez által is az iskolai szellem, már is kezdendik magokat a tanárok egyvérü és célü testületnek érezni. Korunk az öröme és reményekben, valamint a bajok és küzdelmekben is, az erők és célok egyesítési kora.

Igy éreznek a pesti tudományos tanodának tanárai, kik magoknak, mint a conferentia összehívásával megbizottak és a megbizatásban örömmel eljárni kívánók, kötelességül tüzek ki, a náluk tartandó közgyűlésre *valamennyi két hazai prot. főbb tanintézetek tanárait meghívni*. Tanácskozzunk ezuttal Pesten, a hová, ugyreméljük többen, netalán más érdekből is, pl. az Aug. 15-re esendő négy kerületi egyetemes gyűlés érdekéből, legszivesebben jövendnek, máskor, lehet hogy másutt gyűlhetendünk össze és a protestans tanári tanácskozásokat, minők némethonban is divatoznak — könnyen

szentesítendi a gyakorlat magyarházánkban is és általok, mennyi iskolai és nevelési reform-eszméket lehetend elbinteni, mennyinek csiráját az összemunkálás által hatályosan öntözgetni. A megjelenés napjául kérjük a 9-dik Augusztust tekinteni. A tanácskozmányok az iskolai épületben lesznek tartatandók. A többire kérjük t. c. Társainkat, sziveskedjenek minket becses megjelenésökről legalább számra nézve, még jóval előre megörvendeztetve értesíteni, hogy így t. vendégeink számára, a szükséges szállásokrol eleve gondoskodhassunk. A mi egyébiránt a tartandó tanácskozmányok szerkezetét és tárgyait illeti, arra nézve csak annyit bátorkodunk előre megjegyezni, mikint a netaláni idei gyűlési elnök, valamint a jegyzők is, a megjelenendők által fognak választatni, a tanácskozási tárgyak pedig — a melyeknek mezeje egészen a nevelés és a prot. iskolák tudományi köre, hasonlóképen a megjelenendők által lesznek szőnyegre hozandók.

Ezeket a midőn a t. c. Tanári uraknak, becses figyelmébe ajánlanók és Kegyeteket a közös prot. tanári gyűlés eszméjének felkarolására felszólítva a közöttünki megjelenésre tisztelettel és barátsággal ujjolag meghivnök — örömmel bevárva az eziranti tudósítást — becses és barátias jóvoltukba zárt tisztelettel, maradtunk Pesten Martius 30-kán 1846-ban. A Tekintetes tiszteleendő Igazgatóság, Tekintetes tisztelendő Tanártársinknak alázatos szolgálai, a pesti prot. ev. gymnasium és a vele összekapcsolt tanodák tanárai és azok nevében *Dr. Tavassy Lajos*, igazgató tanár.“

E levél immár tartalmának értelme szerint, szétküldetett valamennyi két hazai prot. tudományos intézetekhez, a mint az, alább a gyűlés első napi tárgyai között részletesen még elő forduland. Azonban arra nézve a mi még továbbá a kitüzött gyűlés tartatását előzményként illeti, nem lehet említetlenül hagyni továbbá azt is, miszerint e gyűlési előleges indítvány is, hivatalosan közöltetett légyen ő méltósága gróf Zay Károly urral, a gyűlés tervezetének létrehozásában és eszközlésében már előgesen is és folytonosan munkálkodván a pesti tudo-

mányos intézetnek tanárai, mint a kiken 1846-ban a sorvala a két dunai kerület protestans evangélikus tanárainak egybehivatására, munkálkodék nemkülönben a pesti prot. evangélikus gyülekezet, a mennyiben annak, mind oskolai választottsága, azaz, a gyülekezet által felállított oskolai kormány, mellynek elnöke a mindenkori oskolai felügyelő, mind pedig a tulajdonképeni gyülekezeti képviselőség az ugynevezett gyülekezeti választottság (Ausschuss-Convent), és egyszersmind a helybeli gyülekezeti közgyűlés is, melly két utóbbinak elnöke a helybeli esperességi főfelügyelő *B. Podmanicky László*, a tervezett gyűlést egész kiterjedésben helyeselték, s hozzájárultak megigérék. Mind ezek telyes megegyezéseket adák az egybehivandó gyűlésre nézve, a mint azt, egyfelől a már a felszólító levélben idézett sorai gr. Zay K.-nak tanusítják, — masfelől pedig, tanusithatják a pesti prot. gyülekezet jegyzőkönyvei s a gyülekezet több tagjának személyes részvéte a gyűlésen. Azonban a kiviteli dolog, egészben a többszer említett tanintézet tanáira bizaték, övék levén az indítvány, hogy háborgatlanul övék legyen a létesítés, és a célszerű eszközlés körüli munkálkodás is. Egyébkint, a gyülekezetnek számos buzgó tagja, egyenkint nem hogy elvonta volna magát a gyűlés létrejöttének elősegítésétől, sőt inkább még ajánlkoztak is felszólítva és felszólítlanul, az öszvejöendő tanároknak, részint szállással szolgálni, részint pedig a netaláni egyéb költségek fedezésében is a legszivesebben osztakozni. Ezt kész örömmel tevén a pesti gyülekezet lelkes hivei, mint kik megértették, mi sok fekszik a tanároknak ollynemű öszvejöveteleiben és köztanácskozásaiban, illik hogy ez is, a gyűlés azon előzményei között, a mellyek a létrejövetele elősegíték megemlítették. Tanácskozának tehát a pesti tanárok ezek folytán előszer külön, megegyezvén a leveleknek mi intézetekhez és személyekhez szétküldetésében, magát a szétküldetést pedig, igazgató tanár-társukra bizván, később pedig tanácskoztak, a mi már a részletes kivitellet illeti, a pesti tanintézet egyik legbuzgóbb pártfogójával, azon tanintézetnek ugyszólván teremő atyjával,

kinek több mint félszázados gyámkodása alatt az említett intézet jelen virágzatára serdült, tr. Schedius L. kir. tanácsos ural, — mint a kinek ollynemű tudományos gyűlések tartatásában, maga is több tudományos társaságnak mind külföldön, mind e hazában tagja lévén, sok tapasztalása van. Ezen előleges tanakodásokban olvastattak folytonfolyva a szétküldött meghívólevelekre érkezett válaszok a mellyek mindmegannyi örvendetes és erősítő adatokul szolgáltak a megpendített eszmének korszerűségéről és szükségességéről támasztandó meggyőződésre nézve. Valódi élvezet volt olvasva hallani a vizshangokat a mellyek e szellemi köpögtetésre viszonzottak. Tehát a pesti intézet pecsétjének „*ébren*“ jelszava, a melly alatt a levelek szétküldettek nem ébreszgette, sőt inkább már mindenütt ébren találta a kebleket, mint a mellyek ily felszólításra saját sugallatuk s az idő intésénél fogva már várva vártak; bizonyításul szolgál az arra, miszerint az eszmét már magamagában, minden prot. tanár érezte, tudalomra érlelte, különben nem is talált volna olly általános vizshangra. A vett válaszok olvastán kívül, teendője volt még az előleges tanácskozásoknak, egy gyűlési előterv készítése. Ennek vázlati fonalát beadta az igazgató, a mellyet aztán tanakodó társai, némelley módosítások mellett helyben hagytanak. Az előlegesen megálapított gyűlési előterv következő volt:

„Előterv a Pesten folyó év Aug. hó 10, 11 és 12-dik napján tartandó protestans tanári közgyűlésnek.

„A valamennyi két hazai prot. tudományos intézetekhez szétküldözgetett meghívó és felszólító levél értelmében, a gyűlésre *megjelenési nap* Aug. 9-ke. E napon történik az elszállásolás, a helybeli tanodák épületében a megérkezőknek fogadására várakozó választmányáli előleges *bejelentés* mellett. Az elszállásoltak mindnyájan, egy gyűlési *előtervpéldányt* kapnak. Ugyanaz nap estve, előleges és barátiás beszélgetésre találkozhatnak már az egymáshoz kívánckozó tanár urak az oskolai épületben.

Első gyűlési nap.

(Aug. 10-kén Hétfőn.)

Ennek rendje következő:

Összegyülekeznek a tanár urak, a tanodaépület gyűlés termében reggeli $\frac{1}{2}$ 9 órakor s itt:

1. A gyűlésre, meghívás következtében *jöttek*, helyt foglalva *üdvözölnének*.

2. *Elnök és jegyzők választatnak*. Elnök egy, jegyző kettő; választatnak még netalán naplívivők is, — a mennyiben a gyűlésről naplót vezetni, a gyülekezet jónak tartaná. Ezen tisztviselők azonnal a választás után, elfoglalják helyöket. A' gyűlésnek a tisztviselők választása után megalakultát követi:

3. *Hivatalos értesítés a gyűlésrei meghívó leveleknek szétküldetéséről* és a szétküldetésnek eredményéről.

4. A bárminemű iskolai és nevelési tárgyakról előadásokat tartani kívánóknak, az eziránti bejelentése és a jegyzők által feljegyeztetése. A netaláni kézirati dolgozatokat vagy beküldött értekezéseket sat. az elnök veszi át, választmányak adandás végett, a mely is azokról, a gyűlés második napján, előleges véleményt hozand. Különben ív is fog készen feküdni az aztalon, a melyre az indítványokat tenni kívánók, nevöket és tárgyukat röviden följegyezhetik. Némelly indítványok, tanácskozás alá kerülhetendnek még e napon s ez kihuzandja a gyűlést délig. E közben történhetik a némelly tanodák részéről, nyomtatásban megjelent tanodai hírlők (programmok) kiosztogatása a jelenlevő tanár urak között.

5. Déli két óratájban *közös asztal* mellett költetik el az ebéd.

6. Délután netalán — a mennyiben az idő engeddi — terveztetik a tanári kar, azaz a résztvenni kívánók számára, némelly helybeli *nevezetesebb intézetek látogatása*, a mikre nézve az előleges bejelentés már mindenütt megtétetett; így például: a tudós

társaság gyűlése, a vakok intézete, a kiseddóvókat képezde, továbbá netalán: a testgyakorolda, a nemzeti muzeum és az iparműkiállítás, az iparegyesület gyűjteményei, a gyermekkórház, a josephinum arvaház, a ludoviceum, a pesti és nemzeti kör, a nyilvános énektanoda, a műkiállítás, az ujhidépítése, a nemzeti uszoda.

7. Estve némelyek a színházakat látogatandják, a többiek szívesen vártnak *barátságos beszélgetésre* az iskolai épület társalgási termében.

Második gyűlési nap.

(*Aug. 11-kén Kedden.*)

A gyűlés kezdődik fél 9-kor, a helyre nézve ott, hol az előbbi napon. Rendje következő:

1. Felolvastatik az első nap *jegyzőkönyve s hitelesítettik.*

2. Tanácskozás, részint az első napról felmaradt, részint újból előveendő tárgyakra nézve. A beküldött dolgozatokkal foglalkozott *választmány véleményét hoz.*

3. Dél tájban *közös ebéd.*

4. Délután netalán kirándulás gőzösön *Ó Budára.* Itt megsejmelhetők, a régi római romok, továbbá a hajógyár és visszajövet ismét gőzösön, meg nézve a császárfürdőt.

5. Estve mint az előbbi napon, részint színház, részint találkozás barátságos és *barátias eszmecserénél* a tanodaépület társalgási termében.

Harmadik gyűlési nap.

(*Szerdán. Aug. 12-kén.*)

A gyűlés kezdődik 7. órakor, a már e napon (d. e. 9-kor) tartandó bányakerületi egyházi gyűlés miatt,

— a mellyen a tanári karnak is részt venni, kétségkivül érdekében álland. E harmadik gyűlés tárgyai:

1. Felolvastatása és hitelesítése az előbbi nap jegyzőkönyvének.

2. A gyűlésen résztvevő tanárok emlékkönyvbe írják nevöket, ezen könyvbe igtatandván későbbben a gyűlési jegyzőkönyv, valamint a napló is; a könyv a helybeli intézet levéltárába tétetendik le.

3. Folytatása a tanácskozásnak s annak berekesztése.

4. Meghatározása a jövő év vagy években hol, és miként tartandó tanári gyűlésnek, s előleges kitűzése némely fontosabb tárgyakra. Ezzel a gyűlés eloszlik, nem rendelkezhetvén még a többi napokról, minthogy azokon, egyfelől a bányakerületi, másfelől az egyetemes evang. egyházi gyűlés tartatandik.

E tervnek készülte közben tartattak a pesti prot. gymnasium nyárfélévi közvizsgálatai és pedig Jun. 19-től 29-ig. E vizsgálatok idejére kijött volt nyomtatásban az említett intézet s a vele összekapcsolt elemi- és leány-tanodáknak évi tanhírleménye. E tanhírleményt az illető intézet tanárai magok részéről, a többieknél is előidézendő életjelnak nézvéen, illőnek tarták hogy erről egyéb társak is tudomást nyerjenek. Elhatázzák tehát magok között e hírlemény szétküldetését, s pedig ujra, mind azon tanintézetekhez és személyekhez, a kikhez előbb a gyűlésrei felszólító levelek intéztettek volt. Ennek tiszte ismét az igazgatóra esett s így egyszersmind arra is volt alkalom adva, hogy a tartandó gyűlésre másodizben is emlékeztetve lőnek a két felekezeti prot. intézetek; s mind ez ugyan illy értelemben meg is történt. S ennélfogva uj örömet élvezhetének a levelek szétküldözgetői s a gyűlés összehívói, részint uj, részint különben elmaradandott válaszok vétele által, másfelől pedig azon öntudatban, miszerint a magok részéről serkentés és buzdítás tisztében a közohajtat előidéztere nézve, mitsem mulasztának el, és pedig annyival kevésbé nem, mivel ugy intézkedének, miszerint a tartandó gyűlésről, ne csak a tanárok mint résztvehetők lennének tudósítva és meghiva, hanem egyszersmind a protestans egyházi főnö-

kök is, úgy intézkedének mondom a pestiek — s itt is gróf Zay Károly ur tanácsára, a melyet válaszképen Dr. Tavassy levelére adott volt, miszerint a meghívó levél valamennyi protestans püspök és kerületi főfelügyelő és főgondnok uraknak is a tanhírlővel együtt küldetnék meg. De ezekről úgy is szó leendvén még a meghívottak elősoroltában, közeledjünk ezen előzmények után, inkább már magához a gyűléshez s előszer is annak előestéjéhez.

Az Aug. 9-én megérkezettek legislegelőszer találkoztak az oskolai épületnek, egy e célra rendezett tantermében előleges beszélgetés végett. Vidám fogadásra találhattak és találtak is mindnyájan a kik jöttek, barátságos kezet nyújtottak egymásnak, mintha vajmi régi ismerősök lettek volna, pedig voltak olyanok, kik egymást életökben egyszer sem látták, lehet hogy egymás neveit sem ismerték. Elég volt annyit vallani, hogy az ember tanár vagy hogy nevelő, s már is le volt vetkeztetve minden idegenkedés. Ezt a rokon érzet szülte, a rokon ohajtat, az ugyanazon egy eszme valósitása iránti buzgó vágy, a melly melletti apostolkodás kedvéért indultak vala utra a kik jöttek. Egy kis ideig tartó ismerkedés és személy-bemutatás után, — poharat ragadott a takarékosan étel és itallal ellátott asztalról, egy fiatal házi gazdának szerepét vivő Dr. T. L. a helybeli intézet többszer említett igazgatója, s a poharat megtöltve így köszönté fel a megérkezett vendégeket: „lelkes tanár társaim! hozott istenre emelem poharamat, a mint e folyó hegyalljai lángnak befogadására poharamnak öble kitarul, s a mint szomjam e pohárnak borát kívánja, úgy kitarul keblem s helybeli társaim keble a ti jöttetek és fogadástukra, s úgy kívánczik lelkem a ti lelketek itala után. Legyetek üdvözök, a kik az ország négy széléről, Soprony és Máramaros - Szigeth, Lőcse és Verbázsrol jöttetek; s a mint a hazának mind a négy folyama az egy Dunába szakad, így egyesüljenek a hazának négy vidékeiről jött és még jövő prot. tanárok mindannyian egy szellemi folyamba, egyesüljenek előszer is a Dunának középponti partjain. S a mint hazánk folya-

mán századokig hultanak már a habok alá, s a nélkül, hogy a haza s a magyar nemzet új és jelen felviragoztát, csak egyis láthatta volna: úgy hazánk s prot. oskoláink története folyamában is, századok tüntek már el, a nélkül hogy elődeink csak egyike is a protestans tanároknak illy napját, illy percét érte volna millyen a jelen pillanat, a midőn a két egyház fedelei alatt felnevelkedtek, egy fedél alá gyülekeznek közös tanácskozás végett, közös jövőnek kedveért. Hozott isten, mert az eszme, melly ez össze-jövetelt szülte isteni, hozta légyen isten veletek közös ügyünk hajnalát. S a mint hiszem, hogy e hazai hegyek arany nedvének cseppei az ivónak vérével egyesülnek, úgy egyesüljünk mi is, s úgy váljanak a közöttünk kicserélendő üdvös eszmék is vérré, oskoláink, önügyünk, hitünk és hazánk örömére! ezt üdvözetül néktek s a felmaradó cseppeket, közanyánknak keblére szórva, üdvözetül távollevő társainknak a kikiről hiszszük, hogy szellemökkel közelünkben vannak, sőt kívánom hogy velünk legyenek, valamint mi is ő velek. Éljenek!“—E szó, a milly hév lelkesedéssel rögtönöztetett, olly nyílt indulattal fogadtatott s a jelen levőkön, az egymáshozí kívánkozás telyesültének örömezzete ömlött el, s az egyet akarásra nagy volt a várakozás, valamint nagy a csodálkozás a multa nézve azon, mint leheténk el eddigé is egymás nélkül, holott az egymáshozí szításnak, olly nagy és szives hajlamát mindnyájan régóta érezők. De lássunk a dologhoz — szólt ismét Dr. T. — ha úgy tetszik, hát ne oszladozzunk ujra, a midőn a közösség és egység a jel-szó, ne oszladozzunk apró körökbe, mert az idő pillanatai drágák, hanem képezzünk inkább egy nagy kört, a mellynek középpontja önügyünk jelenje és jövője legyen, az t. i. melly végett ide zarándokoltunk; olvassuk netalán fel elsőbben is a gyűlés előleges előtervét és hogyha azon netalán valami módosításokat kellene tennünk, tegyük ezeket már most, gazdálkodva ez által is a holnapi nap idejével. — Ezen indítványra közelébb csoportosultak az egyesek és az előterv felolvastatott. [A gyűlés kezdetének idejére nézve, ajánlották néhányan, hogy a gyűlés már 8 órakor kezdetnék, többen azonban

a terv kijelelt ideje mellett nyilatkozván, meg maradt a tervezett óra t. i. $\frac{1}{2}$ 9-re. A tisztviselők választásárol pontra nézve, már előlegesen is módosítást kívánt *Papp János* (miskolci), a mennyiben t. i. a jegyzőségre elégeni látszott egy személyt, ellenben a napló vezetésére kettőt kívánt. Előadott okai a legközelebbi napon két naplívivőnek választására birták a gyűlést, ugyan illy számmal választatván a jegyzők is. A tisztviselők választásárol szóló pontnak felolvasta közben, suttogás hallatszott az egybegyűltek között, azt árulandó el, hogy valljon kiket lehetne tiszttekül, különösen pedig *elnökül* választani? *Papp János*: állapotjunk meg mindjárt e pontnál s tanakodjunk előlegesen választandóinkrol, hogy holnap készületlenül ne lepjen meg a gyűlés. *Turcsányi J*: Ez ohajtható s ez tulajdonképen célja ezen esti tanakodásnak, előszer is tisztviselőinkre nézve tisztában lenni s aztán az előlegesen elővételendő tárgyakra nézve. Mindnyájan: ugy van. *Hetyéssi László* (Sopron): kérjük tehát előadó Tavassy Lajos társunkat, ne sajnálja többünknek kívánatát erre nézve kitárni. *Halljuk!* — Tisztelt társaim és barátim, — így szolt a felhivott, kényes helyzetbe szoritanak, ha épen engemet hivnak fel ohajtatuk nyilvánítására holnapi elnökünket illetőleg; nekem és helybeli társaimnak, itt kívánatunk nem lehet, hanem csak tisztelt vendégeinknek, a mi tisztünk volt, az előtervben a meghívó-levél szavaihoz ragaszkodva, megszorítatlan szabadságot adni a jötteknek s megnyugodni abban, a kit ők ohajtani s választani fognának; választásuk, a mi választásunk is lesz. Erre s az előtervnek épen illy szerkezetére birt a meltányosság egyfelől, miszerint kész és „sine nobis, de nobis“ elnöklet alá meg semis akartuk volna hivni társainkat, masfelől pedig az eddigi gyakorlat. Tudva van ugyanis, miszerint az eddigé az evangélikusok részéről tartott tanári gyűlésekben, a midőn azok csak kerületiek valának, elnökölt mindenkor azon intézet igazgatója a mellynek kebelében a kerületi gyűlés épen tartatott, de, valahányszor a gyűlés egyetemes volt, s olyan volt már kétizben, mindannyiszor szabadon választatott az elnök. Ezen esetben vagyunk mi is, mert a mi gyű-

lésünk is egyetemi sőt a protestans tanárookra nézve leg-
 egyetemibb. Történt ugyan, hogy Zay-Ugrócon a szabad
 választás elve, mind kétizben a hivatalban töltött kor
 által megíön szoritva, tisztí évekre a tanároknak legöreg-
 bibe ültetvén az elnöki székbe. Ha ezen gyakorlat
 szerint akarnánk indulni, de azt mindenesetre csak tanárookra
 alkalmazva, mivel ezt elvül szeretném felállítani, miszerint
 t. i. tanári gyűlésekben a tisztviselők mindenkor csak tanárok
 közül választassanak, — ha mondom, az említett gy-
 korlat nyomán akarnánk indulni, ugy tudnók mit kelljen
 tennünk. Fordulnánk egy férfiuhoz, ki hasonlóképen tanár-
 társunk és pedig utunkat egyengetve, tanár volt már
 akkor még mi előtt mi erről csak álmodozánk is, ki hi-
 vatalát már több mint ötven év óta viseli és így bizonyo-
 san öregbikünk. Kit kelljen e jellemzés alatt értenünk azt
 tudni fogják. (Helyes! éljen Schedius ő nagysága. Halljuk
 halljuk!). Ha társaimnak ez közös kívánata, ugy nekem sincs
 más kívánatom. Hanem a ki engemet felszolitott, maga
 is azt vallá hogy „a többeknek kívánatát tolmácsolnám,
 nem mondá — nem is mondhatá — „hogy mind-
 nyájának“ mindnyáján csak holnap leszünk együtt s aztán
 ma ugyis csak tájékozásul szolgál ez, de különben en-
 gemet mindnyáján meg sem is biztak, sőt vannak má-
 sok, kik erről eddigé tán mitsem is sejtve, mást sug-
 tak nekem. Nézzünk végig sorainkon, hiszen annyiban
 a mennyiben, — ismerjük egymást Vannak kik *Hetyéssy*,
Papp, vagy *Varga*.... az előadó többek felszólalása
 által félbeszakasztva, abba hagyá a további nyilatkozást.
 A többek szava így hangzott: „kérjük fel kir. tanácsos
 Schedius L. urat hogy lenne elnökünk! Éljen! Szólani
 kívánt már régebben az éltetett ősz tanár, szólani,
 midőn még csak sejté a hosszashan nyilatkozott T—nek
 többek tolmácslatát, de mások folytonosan sürget-
 ték vala T—t a névért s ugyan azért kir. tanácsos
 ur is hallgatott. Nyilatkozott most körülbelöl illyké-
 pen: „szeretettel kérem tisztelt barátimat, ne ves-
 sék figyelmöket reám, engemet semmikép meg ne
 válasszanak, mivel én e bizodalmat el nem fogadhatom,
 tanácskozni szivesen szeretnék magam is, mint társ kö-

zöttük, de bizodalmutkat meg kell köszönnöm s kérnem, hogy azt másra ruháznák. „Kérjük, felszólítjuk nagyságot, ezt szólaltatja bizodalmutk,“ így hangzott több szó. „Én azt nem tehetem, folytatá az őszbe borult férfit, magok kedveért nem teszem s ha csak azt nem akarják, hogy magamat tanácskozásaiktól megvonjam, úgy elfognak ettől állani. Egyébkint, hagyjuk is ezt most, még úgysem vagyunk együtt mindnyájan, menjünk talán csak tovább az előtér olvasatában.“ — S tovább olvasatott a gyűlési program, a nélkül, hogy a többi tisztviselőkre nézve némi tájékozás szóba jött volna. Csak annyit említe még közbe **Benedikty J.** (Késmárk), miszerint jegyzők választására tán szükség sincs, ilyenmü gyűléseknek jegyző-könyv nem kell, ha jegyzeteket birni akarunk, szedje össze azokat a naplívívő. A tisztai tanároknak kerületi gyűléseiben soha sem vitetik jegyzőkönyv, mivel ez a tanácskozást megköti és határozatokat teremt ott, a hol olyanok nincsenek, hanem csak tanácskozási eszme-kicserélés, tudományos társalgás és kölcsönös ismerkedés. — De hagyjuk ezt holnapra. *Dr. Tavassy:* kell hogy a tanácskozásnak valami eredménye legyen s az lesz a közmegállapodás, az lesz az emlékeztetés a jövőbeni gyűlésekre nézve. Nem is a jelenlevők és a mi kedvünkért, hanem a távollevők és az utánunk jövők kedveért szokott jegyzőkönyv vitetni. Hogy annak szerkesztése itt egészen más, mint a minő hatósági testületeknél lenni szokott, az természetes. De valljon nem vezetnek-e mindenütt a tudományos társaságoknál is jegyzőkönyvet stb. Azonban hagyjuk ezt holnapra, s ma erre nézve tán csak ennyit tegyünk, hogy az egyénekre nézve tisztában legyünk, hogy a holnapi tanácskozás idejét hosszas választási vitatások által meg ne rövidítsük. Hagyjuk holnapra, ezt kívánák mindnyájan. Menjünk tovább. — Az előtér 4-ik pontjához szólott **Kanya Pál** (Pest): hogy hosszú értekezéseket a gyűlés idejében ne olvasnánk. Így nyilatkozott **Cuncius Károly** (Selmec) is, és **Papp J:** élő legyen a tanácskozás, az értekezéseket ha olyanok lesznek, vagy köröztessük vagy szánjuk azokat valamelly lapba. A választmány általi megolvastatás és vélemény adatás is ajánlkozik, a mint

a szerkezetben van. A kérdés csak az, hogy mikor fognak ezen választmányok munkálhatni? De meg különben nem is tudjuk még, lesz-e, vagy van-e már valami beadott hosszabb dolgozat? *Tavassy*: előadja minő dolgozatok érkeztek eddigé hozzája s kíván a szerkezet mellett maradni, miután ott ugyanaz volna, mi egyébkint is ajánlatik, különben minden egyébre nézve ő is előszóbeli tanácskozást kíván. S ezt kívánják mindnyájan, csupán a távollevők iránti tekintetből, kik személyesen meg nem jelenhetének, de szellemileg itt kívánnak lenni, elfogadtatik az értekezésekre vonatkozó pont. A többi is megmarad. A 7-ikre, egy tanár azon észrevételt teszi, hogy az sok a mi egy délután rövid idejére terveztetik. Erre Dr. *Tavassy*: nem következik, hogy mindenki, mind azt megnézze, a mi terveztetik, sem nem hogy valamennyi tanárok mindannyiszor csak együtt járják be a látogatandókat, ez csak ajánlás és figyelmeztetés; a látogatók egyes csapatokra oszolva mehetnek, kinek hová kedve lesz, a helybeli tanárok a soknemű intézet megnevezése által, csak azt akarják tudatni, miszerint az említett helyek, mind egyikén a szives fogadtatásra és bévezetésre nézve, a szükséges lépések és jelentések megtétettek. Ugyan nekik leendvén különben is tisztök társaikat kísérni a hová ki kívánkozni fogna stb.

Bevégeztetvén az előterv felolvasása és a megnyugvás a szerkezet iránt befejeztetvén, figyelmébe ajánlá még *Tavassy* a jelen voltaknak az oskoláktól érkezett válaszoknak felolvasatását és pedig, hanem is a gyűlés rendes tanácskozása idejében, legalább tehát ez esti társalgás és beszélgetéskor. Helyeseltetett. — Nem különben még azt is megemliti, a mire egy két társa által magánylag fel lön szólítva, hogy az egybegyűlt tanárok a tanácskozási nyilatkozatokat, ne épen csak magyar nyelven kívánják kihallgatni, hanem hogy inkább engedjék meg kineknek, miszerint ugy szóljon, a mint magát legkönynyebben kifejezheti és a mint gondol leginkább megértetni. A magyar nyelvrei szorítás által, mi a nyilatkozatokat illeti, a jegyzőkönyv a mint magától értetik, nem vezettethetvén más, hanem csak magyar nyelven, ne

veszitsünk eszméket a miket netalán valamelly társunk ki-nyilatkoztatni kíván s ne is idegenítsük el őt tőlünk. Tanácskozni akarunk csak, már pedig a tanácskozás nem lehetséges megértetés nélkül. Előre felteszi azonban szó-ló és tudja, hogy hite szerint, bizonyosan csak igen ke-veesen lesznek, vagy talán egyszem, a ki szive érzetét és lelke gondolatját ne tudná magyarul kifejezni, miután már törvény szerint is mindnyájan magyarul tanítunk, hanem a lehetőség esetére is figyelmezteti társait, hogy köztünk némiképi idegenkedésre ne adassék alkalom ott és akkor, a hol s a midőn egyesülni akarunk. — E figyelmeztetés némán hallgattatott ki, s semminémü észrevételekre nem adott alkalmat. A szóló is tán csak „dixit et salvavit animam“ azok irányában, a kik őt e nyilatkozatra megkérték. Mert ugyancsak sokan és sokat beszéltek a gyűlés egész há-romnapi ideje alatt, de más, mint magyar szó nem is hallatszott és ha, hát legfeljebb is csak idézetként.

Ezek után az első esti beszélgetés vidám társalgás-sá vált ismét. Egy kis étel, egy pohár bor és a pipa és szivar göndörülő füstje vig üdítésben tarták a kedélyeket és a lelket a holnapi nap várakozása és a több társak utáni kívánczóság, mivel, a mint a pestiek már akkor is kijelenthették, az ígérkezetteknek még alig hogy fele volt jelen. Következik:

August hó 10-kén,

mint a gyűlés első napján, öszvegyültek a megje-lent tanárok a helybeli középtanoda teremében. Valának pedig az intézeteknek betürendje szerint következők: „*Koren István* (Aszód), *Erdélyi József* (Debrecen), *Turcsányi János* (Győr), *Losoncy László* (Gyöng), *Benedikty János*, *Hunfalvy Pál* és *Hunfalvy János* (Kés-márk), *Király József* (Kövágó-Örs), *Turcsányi Lajos* (Kőszeg), *Kelemen Gergely* (Kun-Sz.-Miklós), *Terray Károly* (Losonc), *Tomasek Pál* (Lőcse), *Albrecht Dá-niel* (Modor), *Pásztor Dániel* (Maramaros-Szigeth), *Papp János* és *Regécy István* (Miskolc), *Varga János* (N. Kőr-rös), *Homollay Endre* (Osgyán), *Dr. Tavassy Lajos* és

tanár társai (Pest), *Michnay Endre* (Posony), *Király József* és *Cuncius Károly* (Selmec), *Hetyéssy László*, *Szabó József* és *Tatay István* (Sopron), *Dr. Bloch Móric* és *Pecz Gyula* (Szarvas), *Godra Mihály* (Uj-Verbász). A vendégek igen diszes koszorujában többek közt báró *Podmanický Lászlót*, *Schedius Lajos* kir. tanácsost, *Dr. Székács József* pesti, és *Bauhofer György* budai evang. lelkészeket és több másokat az irodalmi pályán is ki-tüntetett magánnevelőket láthatnunk megörvendezettő volt. Majd a helyet foglaltakat helybeli középtanodai igazgató *Dr. Tavassy Lajos* üdvözlé illy tartalmu beszéddel:

Érdemes Gyülekezet, Tisztelt tanártársaim!

„Az időnek azon percében, mellyben észreveszszük, hogy a nap egünkre emelkedő félben van, azt szoktuk mondani, hogy *hajnallik*, és a midőn már láthatárunkon szemléljük a napot, azt mondjuk, hogy *reggel vagyon*. A virradat percét mindenütt, a természetben úgy, mint a szellemvilágban *reggelnek* szokván jellemezni. S ezt tekintve, úgy látszik, hogy reggele mulatkozik a mi ügyünknek is, hogy derüre fordul a magyar prot. nevelők és tanárok százados boruja. És ennek, ha nem csalatkozom egyik örvendetes előjele a mainap. Mert ugyan is azolta, hogy magyar történetet irunk, azolta hogy magyarhon prot. oskolairol szólunk, nem volt még ezen oskolák tanárainak olly napja, mint a mai, még nem olly időperce, mint a jelen! Hol van ugyanis nyoma annak, hogy ha csak az egyik vagy a másik prot. fél tanárai, bár külön is, az egynehány utolsó évet kivéve, a mellyben a tanári gyűlés eszméje valósításának megkezdetését, a korszerűen haladó protestansnak, gróf *Zay Károlynak* köszönjük, hol van nyoma mondom annak, hogy ezen tanárok önszántukbol jöttek volna öszve, egy érdektől ösztönöztetve, egy és közös célfelé törekedendők? annyival kevésbé van nyoma annak, hogy mind két felekezet tanárai egy fedel alatt tanácskoztak volna! Ollyannyira uralkodott, közöttünk még eddigé a különválásnak rendszere, miszerint nem csak az, hogy az egy felekezet tanárai, a másikéival nem gondol-

tak, hanem ugyanazon egy félnek kebelében is, nem törődtek egymással, az egyes oskolák, mindenik külön futotta a maga pályáját, a közös oskolai organismusnak tengelyét, a tudomány felvirágoztának e leghatalmasabb emeltyűjét, még mindeddigé nélkülözve. Már pedig csak akkor mondhatni, hogy valamely hazának, vagy egyes felekezetnek oskolái, a mennyiben t. i. még felekezeteseknek lenniök illik, mert különben oskola és felekezet, némi természetes ellentétben látszanak lenni egymással — hogy kezdenek az egészre nézve üdvösen hatni, midőn azok vezérei a tanárok, egyet akarva és egyet munkálva, habár külön is és távol egymástól, még is egy nagy és közös egész felé indulnak. Ennek hiányában is kell sok részben keresnünk, ezuttal egyebeket nem említve, e hon érdekszét-szaggatásának egyik bő forrását. És épen azért, a midőn e hazában egyelőre ha csak a prot. oskoláknak valamennyijét, egy tudományi rendszer füzendi össze és a prot. tanárokat mindnyáját egy testvéries és társias indulat hevítendi, akkor virradand meg ezen oskolák napja, és a tanárok csak akkor, a midőn ez megkezdetendik, méltán mondhatandnak egymásnak „*jó reggelt és jó napot.*“ A mennyiben ez, ne talán még ma kezdetnék meg, anynyiban már a mai nap, az üdvözletre méltó üdvnap maga. És ha ez, akkor én vagyok az első, ki szivemből kívánok „*jó napot*“ társaimnak, jó napot ügyünknek, ki hirdetni merem a prot. testvérülésnek az oskola téren hajnalhasadtát. És valljon mi nagyobb, mi dicsőbb gondolat hozhatná össze a protestans tanárokat?

Ezuttal Pestnek, különben is a hon virradat városának, és Pesten a prot. evangélikusok fiatal intézetének, a helybeli gymnasiumnak juta szerencse tisztül, a két testvér tudományos tanodáinak tanárait, részint mint küldötteket, részint pedig mint önszántukból jötteket, csekély falai között, hálás és örvendező indulattal fogadhatni, és nékem az intézet egyik tanárának és még csak egy év ótai igazgatójának juta szerencse osztályul, az egy és közös ügy érdekében, egy és közértelmű munkálás akaratával összejötteket, helybeli társaim nevében, ma-

gyar „*hozott istennel*“ üdvözölhetni. És a mint e nap, a meghívó intézet évkönyveiben a legjelentékenyebbek egyike, úgy az e naponi üdvözlésnek kifejezhetése részemről életemnek legjelentékenyebb perce. Régen sóvárogta már, mindkétrészről jobbjaink illy nap után, régen kívánczoltak egymáshoz, egymást látni, egymással közelebről megismerkedni és ügyöket ha lehet, közös karokra emelni; e nap elérkezett, merész vágyaink ez egyike teljesült és immár tőlünk függend, az egybegyült tanári kar közös akaratától, e napot, közös ügyeink évei és áldásos évtizedei első napjává tenni.

Igy ismétlem a „*hozott istent*“ társaim nevében, társak irányában kik a közös ügy kedvéért, az egymáshoz szításnak szent nemtőjétől ösztönöztetve, időt és távolságot nem tekintve, sőt költséget sem kimélve, a meghívólevélnek „*ébren*“ jeligéjétől áthatva, egymáshoz siettek, egyenlő hajlamból kiindult meggyőződést hozva, miszerint a tanároknak tanári ügyökön, először magoknak kell segíteniök, magunkon tehát magunknak, és a magunkoni segítség által, nem fognók-e egyszersmind könnyebben teljesíteni azt, mit hazánk, egyházunk, mit az emberiség és a tudomány magas érdeke reánk biztanak: mit tőlünk egyiránt várnak, hogy t. i. az ifju hazai nemzedék általunk is, erőnkhez és a kezünkhöz adott eszközökhöz képest, kitelhetőleg nevelve tanitassék s tanítva vezéreltessék. Jönni fognak mások utánunk s azoknak is az leendő tiszte, de hogy e nagy munka mindég könnyebb, több sikert ígérő és vidámban gyümölcsöző lehessen és legyen, siessünk az utat már előre egyengetni. Nagy dolgoknál már maga a kezdet is jutalom.

Ki nem tudja, hogy meg vagyon irva, és hogy ez a haza jobbjainak hite és elve, miszerint e sokáig szendergett nemzet, e sokáig tespedett hon, eszmélőbb éberlétre felserkentésének, éber életbeni lentartásának és boldogabb jövőrei felvirultának, egyik legbiztosabb hatója és eszközlője, ugyszólván egyedüli feltéte, a *nevelés*. Ez pedig kinek a tiszte, nem de nem a nevelők és tanároké? Nevelők vagyunk mi is, növesztői e hon szellemültének, hatói e hon dicsőbbültének. Karjainkra adák a szülék gyerme-

kiket, kezünk vezérletére bizák az apák fiaikat, karjainkon ringathatjuk e hon reményét, szivünkől fakaszthatjuk jövőnk boldogságát, tanítói elménkkel deríthetjük napját. És mind ez a mi tisztünk.

Dicső hivatás, páratlan feladat, hahogy e hivatás és feladatnak közös örömét, ugymint közös terhét, közlelküen megtudnók és meg akarnók érteni, és hahogy egyszersmind e magas célunk felé, közös értelemnek erejével törekedni elég hajlandók volnánk. De épen itt van a hiány, itt a legnagyobb nehézség, eszközölni a közös értelemnek erejét és működtetni a közös erőnek hatását. Ki nem tudja, hogy szétszaggatás van e honban, mint mindenütt, ugy a protestansok között is, mintha nem ugyan az volna a nemzet fia, ott a hol a Tisza, és egyiránt ott, hol a Duna habjai zugnak? ott a hol a Kárpát örök fagyban merevül, és egyiránt ott, a hol a délibáb rémjai a róna tájain usznak? mintha olly annyira eltérő irányban kellene nevelni az egyiket a másiktól és mintha olly elkerülhetlen szükség volna, hogy a prot. oskolák szerkezete, melly önnön magoktól függ, még az egy és közös alap, az egy és közös cél mellett is, ollyannyira elágazó legyen egymástól, hogy még magok az oskolai szünetek, mik a tanári kar nagy részének ezuttal is, szomorú elmaradási kénytelenségét okozák, olly annyira egyaránytalan időben tartassanak? és mintha végre magok között az ifjuság vezérei, ugymint vezetettjeik között, semmi viszonyosságnak nem volna szabad léteznie? Hát meddig akarjuk még külön tanok tanítása által nehezíteni e haza fiai között a testvérülést? meddig még széttépve tartani a közös jövőnek reményét? vagy olly nehéz és lehetetlen dolog volna-e a közösség és egység eszméjét az oskola és a tudománynak terén megkezdeni, a mint nehéznek tartjuk azt a hitnek mezején? ki nem tudja hogy ennek is, amaz a kezdeménye? — Ugyan is a tudománynak feladata közvetíteni, a mit a hit és az élet közvetlensége csak külön felfogásban ismer, a közvetítő intézet pedig az oskola, a közvetítők a tanárok.

De hagyjuk ezt, mert a dolog bővebb fejtegetése, tán nem is ide tartozó térre vezetne, és én örömeimet találnám kifejezni a felett, a mit mások még csak re-

ményleni is alig mernek, sőt a mitől sokan lehet hogy a legfázékonyabban tartózkodnak. Már pedig ezuttal, a mint az alkalom is int, és a mint az más részről tisztemül is tétetett, nem csupán még csak valósulandó remény, hanem már valósult eredmény felett nyilatkoztathatom ki örökömet. És ez az, hogy a két prot. felekezet tanárai, immár valahára készek együtt tanácskozni, hogy tisztársaink szerény meghívónkra hajolva, a mint a körülmények engedték, e köz és vegyes tanácskozmányba megjelentek. Nem nézve azt, hogy *kik* által hivatának, hogy azok csak egy kisszerű és fiatal intézetnek néhány tanárai; sem nem nézve azt, hogy *hová* hivatának, hogy a város, ámbátor nagy és középpontja az országnak, de hogy a tanácskozások helye szűk, kivált netalán azokra nézve, kik tágasabb térekhez szokvák; nem nézve mondom mind ezeket, hanem tehintetbe véve inkább csak és megértve az *időt* mellyben ez összehívás történt, hogy ez urunknak már 1846-dik éve, a reformatio elterjedtének hazánkban több mint háromszázadosa, a linci béke kétszázados, és egy hires férfiú születésének, kinek szelleme épen a jelen évben, a nevelőknek és tanároknak egyesültét csaknem egész Európában eszközlé, százados éve; — megértve mondom ezeket, s megértve e mellett az indokokat is a mellyek ösztönzetéből ez összehívás a prot. oskolák nevelési és tudományos ügyének közös érdekében történt, örömmel jövének. A jövetelen örülünk tehát, mert ez nem többé ábrándos remény, kétes jövőről, hanem valósága és jelenje az örömmek, mert valósága az eszmének. Ennyi a dolog lénye s ez az örömmek s a szivbőlü üdvözetnek elégséges oka.

Azonban, még mielőtt az egymássalü értekezés megkezdetnék, szabadjon végül csak kettőt még röviden megemlitenem. Egyfelől ugyanis azt, miszerint e gyűlés, nagyobbára csak tanároktól indult ki, s a mennyiben ez a gyűlésnek egyik jellemző vonása, úgy meg kell vallanom, hogy másfelől ez egyik fő érdeme is, tanárok valamennyi részesek s épen mivel azok, úgy ebben egyszersmind biztosítás fekszik aziránt, miszerint a tanácskozmányok irányra és célra nézve, kétségkivül csak a tanárok ügyének

terén belől fognak mozogni. Másodszor meg kell még mondanom egyéni előleges véleményemet együtt-létünk-ről, hogy t. i. ennek ne abban keressük dicsőségét, miszerint netalán sokat végezni, mint gyűléseinken végezni szokás, és határozatokba foglalni igyekeznénk, mert a mi döntéseink nagyobbára ugyis csak ohajtások és legfeljebb javaslatok fognának maradni, mikre nézve a határozati s kivitelt eszközlő sulyt, másutt kellene előbb kivivnunk: hanem keressük a dicsőséget inkább abban, hogy mint tanárok alakuljunk és hogy mint prot. tanári kar, önmagunkra nézve a közös gyűlések magas eszméjét valósítsuk és ha lehet jövőre nézve állandósítsuk. Ez volna a dolog dicsőséges oldala. Születési napnak elég lesz ennyi, az eszmének testbeni első lélekzése. És ha ebben érdem van, ez érdem mindnyájunkra nézve közös, hogy az eszmésülött első ringatói lehetünk. Gyümölcsöt ne várjunk még most, a hol még csak a vetés ideje van. A gyümölcsöt megtermendi és megérlelendi az idő, csak mi legyünk elég buzgó magvetők és öntözők. Hiszen, a mi saját kertünket öntözgetjük, mert a nevelésnek e hazában előmozdítására mi nemcsak jöttünk, de hivatalosak is vagyunk, nekünk kell tehát leginkább éreznünk bajainkat és hiányainkat s hozzánk illik azok orvosoltáról is legelőször gondoskodnunk, gondoskodásunk pedig ezuttal, a közös tanácskozás létesítése legyen. Vagy azt varjuk-e, míg mások, kiknek a mi ügyünk nem ügyök, segitendenek rajtunk? azt mondja a példabeszéd: *míg magad segíthetsz magadon, ne szorulj másra.*

S ezek előleges észrevételeim a mellyekkel szeretett társaink és barátinknak jöttét üdvözölni bátorkodtam. Hosszabb beszéddel nem akarnám a tanácskozásnak különben is szük perceit rövidíteni; de ezeket elmondani készítte lelkem és ez kötelességem is vala, e kötelességemet csak annyiból akarom még teljesíteni, a mennyiben nem mulasztom el végül bevallani azt, a mit minden becsületes házi gazda vendégei irányában bevallani nem szégyel, hogy t. i. üdvözölteink szük és csekély helyünkkel megelégedve s szerény fogadásunkkal beérni sziveskedjenek. Nem vagyunk azon állapotban, mellyben jelen-

leg a Kassa-Eperjesen összegyűlt természet-vizsgálók üdvözlő fogadói, a hol két város versenyez a magyarrol ismeretes vendégszeretetnek bebizonyításában, de az indulat nálunk is ugyanaz, melly náluk, a társias szivesség indulata.

Ezek után, a midőn még kívánnám, hogy társaink jól érezzék magokat közöttünk és hogy az egyetértés, a tudomány általi testvérülés angyala szállja meg kebleinket, im lássunk munkánkhoz, netalán azon rendben, a mint az előleges előterv javálja; válasszuk előszer tisztviselőinket, az egyenlő társaknak, e gyűlés alatt leendő elsőit, és így alakulva tanácskozzunk. Reményem, hogy a mint mi ügyünket szeretjük, úgy szeret minket isten, úgy léssen ő velünk és ügyünkkel, valamint mi ő vele és ügyünkért!“ — E beszéd nagy helyeslést és szerzője szives éljenedet aratott.

A gyűlés most a szétoztott előterv szerint a teendő sorára térvén, legelőbb is magát rendes tanácskozó testületté alakítandó, miután a tanári kar Nestorát a közönségesen tisztelt *Schedius Lajos* kir. tanácsost, többszer ismételt kérésekkel is, mivel ugymond ő, ez sem tanácsos, sem célszerű, az elnökség elvállalása — s vite lére rá nem vehette, többek javallatára a jelenlevők közt legidősebb hivatalkodó tanárt *Hetyéssy Lászlót* (Sopron) felkiáltás által elnökül választá, ki a bizodalmat megköszönve, székét azonnal el is foglalta. Most következék a jegyzők megválasztatása, mire nézve *Papp János* (Miskolc), azon már tegnap megpendített indítványt tevő, hogy a mennyiben a jegyzőkönyv csupán a gyűlésben kifejlendő tanácskozások összes eredményének, a napló ellenben, minden a gyűlésben előfordulandó beszédek és tetteknek részletes előmutatója: talán célszerűbb lenne, nem mint az előterv javasolja, két jegyzőt és egy napló-vivőt, hanem megfordítva, egy jegyzőt és két naplívivőt választani. *Többen*: legyen mind jegyző, mind naplívivő kettő. És a választás azonnal megesett, a jegyzőség: *Hunfalvy Pálra* (Késmárk) és *Pásztor Daniélre* (Szigeth), a naplívivőség pedig *Papp János*- (Miskolc) és *Tavassy Lajosra* (Pest) bizatvan.

A jegyzőkönyv I-ső száma.

Az előtervben kitűzött teendők során Dr. *Tavassy Lajos* (Pest), az e gyűlést öszvehivott hivatalos levelek iránt illy tartalmu tudositást olvasott fel. —

Tisztelt Gyülekezet!

„Gyűlésünk megalakulta után, bátorkodunk a javaslati előtervben, első tárggyul ajánlani a hivatalos tudositást, az ezen tanári gyűlés előzményeiről u. m. értesítést a szétküldött meghívólevelekről és ezeknek eredményéről, a minthogy csak ebből fogna kiviláglani, minemü és hány intézethez küldetett szét a meghívó? hány, mellyike és kik által van képviselve? s így a tanári conferentiának testületies volta is, ebből fogna leginkább kitűnni, a mennyiben alkalmunk leend örömmel értesülnünk, miszerint a prot. tanárok szellemi egysége, tulajdonképen nagyobb, mint azt, netalán a személyesen jelenlevő tanár urak kisebb száma mutatja. De még másrésről kötelességünk is, illy kimutatással szolgálunk, a mennyiben a gyűlés öszvehivatásával meg valánk bizva, hogy kitűnjék a meghívottak irányában, kik mint vendégeink jövének, de kik most mint társaink és biráink vannak jelen, mennyiben járánk el tisztünkben. Ezen kötelességnek teljesültét, az itt beadandó számadást az egybegyült tanári testület irányában, jelen előadóra, ugmint én reám volt szives bizni a helybeli tanári kar, s e szerint van szerencsém helybeli társaim nevében, a jelen értesítést tudomására hozni a tanári gyűlésnek. Azonban elébb sem hogy ezt tenném, szükség egy kis történeties bevezetésre engedelmet kérnem, a melly, mind az előadandó kezdeményekre nézve, mind pedig jelen tanári gyűlésünk helyes felfogására és megítéltére nézve, némi szükséges felvilágosításul szolgáland. Ugyan is:

1-ször. Tudva van, mikint az első illynemü tanári conferentia, akkoron még csak az evangelikusok részéről, tartaték Zay-Ugrócon az oskolai és egyházi főfelügyelő ösztönzetére és meghívására egyfelöl, másfelöl a 4 superintendensi egyetemes gyűlés meghagyásából. Tartaték pedig ezen gyűlés, a főfelügyelő gróf ősi jószágán Trencsin megyében 1841-ben. Mi volt légyen e gyűlés-

nek rendje és eredménye, ennek előadása nem ide tartozik. Megemlíteni csak annyit akarok, miszerint a nevezett gyűlésre tulajdonképen csak a főbb oskolák, u. m. collegiumok és lyceumok tanárai valának hivatalosak, az ugynevezett gymnasiumok, mint olyanok, akkoron képviselve még nem valának. A zay-Ugróci ezen gyűlésnek egyik üdvös határozata az volt, hogy *két-két kerület szerint* s így Tisza- és Duna-vidék szerint, *évenként felosztva és a helyre nézve örökké változva tartandó tanári gyűléseket rendelt*; érintetlenül nem hagyhatva azon érdemét is, hogy az *egy-egy külön tanintézetben havonként rendelte meg még azon felül a helybeli tanári conferentiák tartatását*. Mennyiben teljesült legyen ez utóbbi üdvös határozat, mennyiben nem, tudomásom körén kívül esik; de annyit tudunk bizonyosan érdekel, miszerint az évfordulati kerületi conferentiák csakugyan megtartottak, mind a Tisza-, mind a Dunavidék intézeteinek tanárai között, sőt még a jelen évben is a tiszaiak részéről Eperjesen.

2-szor. 1844-ben tartatott a Dunakerületek tanári conferentiája Selmecen, a melyet csak azon okból említek meg, mivel e gyűlésen új gyakorlat életbeléptetése által, új stadiumot értenek el a tanári conferentiák. Ezen új gyakorlat abban állott, hogy a selmeci lyceum kissé eltért vala az első zay-Ugróci határozattól annyiban, t. i. a mennyiben a conferentiára nem csak, mint az előtt történt, a főbb oskolák tanárait, hanem egyuttal a gymnasiumok és progymnasiumokéit is meghívta, a kik is megjelenének, a mint magam is tevém volt. Ezen gyakorlat, mint a selmeci kerületi conferentiának alaposan indokolt határozata, egy évvel későbbben állandósított a köztanári tanácskozmány által. Ugyanis 1845-ben, ujjolag egyetemes tanári gyűlés tartaték Zay-Ugrócon és pedig három részről i ösztönzetnek következtében, először a 4 superintendensi egyetemes gyűlés határozatából, másodsor az egyetemes főfelügyelő urnak önajánlatából, és harmadszor az ezen gyűlés egybehívását kérő tanárok indítványának tekintetbe vétetése okából. Ide is, már nem csak a főoskolai, hanem gymnasialis és progymnasialis

tanárok is megvalának hiva, és megis jelenének. És ezen eljárás volt a selmeci határozat és gyakorlatnak állandósítása s ennél fogva új fejletti fok a tanári gyűlés eszméje valószínűségének tárgyában.

S im ezek megelőzte után, ránk következék az 1846-dik év s a gyűlés egybehívásának sora a Selmecen történt ajánlás nyomán, Pestre került. A pestiek immár, tudva egyfelől azt, mennyire ohajtják vala már Zay-Ugrócon az egybegyűlt tanárok, egy mentülelőbb újra egybehívandó tanári köz konferentiának tartatását, nem mulaszthaták el, ezen ohajtatok nyomán az egyetemes főfelügyelő helybenhagyásával, az alkalmat megragadni s a náluk tervezve levő, különben csak Dunakerületi tanári gyűlésre, meghívni egyszersmind önnön kívánatukhoz képest, a Tiszakerületek tanárait is, s így az előlegesen kerületi konferentiából, evangélika tanári közkonferentia válandott; de tudva másfelől azt is, mi mind kétrésről több protestans tanár kebelében ima gyanánt lángolt, s mit a zay-ugróci konferentia is, egyik buzgó ohajtatként gyakorizben megvallott, mennyire korszerű volna t. i. azon indítvány, miszerint a prot. mind két felekezetű tanárok, már valahára közösen tanácskoznának, elhatározzák magokat vagy is inkább elhatározzák magunkat, a nálunk tartandó evang. köztanári konferentiára, egyuttal a prot. reformata egyház tudományos tanintézeit is meghívni s így az evang. közkonferentiáját, *egyetemes protestans tanári konferentiává* változtatni. S im ezen fejletti fokot is, helyeslé az egyetemes evang. felügyelő s engedményi hozzájárultát nem voná meg az indítványtól, valamint e helybeli tanintézet gyülekezeti és oskolai kormánya sem. Így történt a jelen gyűlésnek egybehívása és ezek voltak előzményei, el nem mulaszthatva a mellett megemlíteni még azt is, miszerint a meghívók a kölcsönös tudományi és oskolai értekezés terének tágasbitása kedvéért, megküldetének egyuttal ugyanazon tisztelettel, testvéries bizodalommal és reménnyel, a testvérhazai, érttem az erdélyi mind három felekezetű prot. tanintézetekhez is. E szerint a gyűlés ez utolsó stadiumán *egyetemes két hazai protestans tanári gyűléssé* válandott, habogy t. i.

szerencsénk volna, Erdélyből is társakat, a mint azokat meghívók, köztünk láthatni. Mind ez, ha meggondoljuk, már csak eszmében is sok, általános kiviteli valóságban óriási, és tán elsem is érhető, de nagy dolgoknál, mint már is szerencsém vala egyszer mondani, vigasztaljon az, hogy maga az okszerű kezdemény is már eredmény, jól-lehet a következményekre nézve még mindig csak előzmény. De lássuk immár közelebbről miben áll a kezdeményes eredmény. S ezzel teljesítendem tisztemet.

A szétküldetési eljárás mellett oskolai és tanári névtárt nem használhatván; mert illyennel még nem birunk, inkább csak véletlenies tudomás szerint küldözgetők szét a gyűlésrei meghívókat, különösen következő intézetekhez és alább megnevezendő személyekhez. A netaláni elmaradás vagy megfeledkezés e tekintetben valamellyik intézetre nézve, az előre bocsátott, mentség után, úgy hiszem, hogy nem fog bününkül felrovatni. A meghívó levelet magát szükségtelen volna újra felolvasni, az ugyis mindnyájunk előtt ismeretes. Így következzenek tehát a részletes adatok:

I. A protestans *evangelikusok* részéről küldetett a meghívó (hogy kőbe ne ütközzem, betürend szerint mondanom el az intézeteket):

1. Az *Eperjesi* collegiumnak. 2. *Késmárki*. 3. *Lőcsei*. 4. *Posonyi*. 5. *Selmeci*. 6. *Soproni*. 7. *Szarvasi* lyceumoknak, vagy főoskoláknak. Továbbá: 8. *Miskolci*. 9. *Modori*. 10. *Osgyányi*. 11. *Rosnyai* és 12. *Sajó-Gömöri* gymnasiumokhoz. 13. Az *Aszódi*. 14. *Becske-reki*. 15. *Beszterci*. 16. *Györi*. 17. *Iglói*. 18. *Kővágó-Eörsi*. 19. *Kőszegi*. 20. *Losonci*. 21. *Sz. Lőrinci*. 22. *Sz. Mártoni*. 23. *Nyiregyházi*. 24. *Verbászi*, ha nem esalatkozom — mindannyi gymnasiumokhoz.

II. Az protestans *reformatusok* részéről anyahazánkban (itt a különböztetésre nézve bocsánatot kérve, az egyes intézeteket hiteles kutfőkből nem ismervén, csak összesen betürendezendem): 1. *Böszörmény*. 2. *Curgó*. 3. *Debrecen*. 4. *Gyöng*. 5. *Kardszag*. 6. *Kecskemét*. 7. *Kisuj-szállás*. 8. *Komárom*. 9. *N. Kőrös*. 10. *Losonc*. 11. *Miskolc*. 12. *Pápa*. 13. *S. Patak*. 14. *Szathmár-Néme-*

15. *Már. Szigeth.* 16. *Szikszo.* 17. *Szoboszló.*
18. *Kun Sz. Miklós.* 19. *Mező-Tur* 20. *N. Várad.*
21. *H. M. Vásárhely.*

III. *Az erdélyi testvérekhez:*

Itt a reformatusokat, evangélikusokat és unitáriusokat egy közös *prot.* név alatt véve, következőkhöz: 1. *Brassó.* 2. *N. Enyed.* 3. *Kolosvári refor. collegium.* 4. *Kolosvári unitar. colleg.* 5. *Medgyes.* 6. *Szeben.* 7. *Szász-város.* 8. *Szász-Sebes.* 9. *Segesvár.* 10. *Székely Udvarhely* és 11. *Zilah.*

IV. Megküldetett még a meghívó következőknek, részint tiszteletből, részint gróf Zay Károly ur a magyarhoni evangélikusok egyetemes főfelügyelőjének javaslatára:

1. Magának gróf *Zay Károlynak* mint egyetemes főfelügyelőnek. 2. *Báró Prónay Albertnek*, mint a bánakerület felügyelőjének. 3. *Báró Jessenak Jánosnak*, mint a dunántuli egyházker. felügyelőjének. 4. *Matkovich István* septemvir urnak, mint a dunántuli egyházkerület felügyelőjének. 5. *Draskócy Sámuel* urnak, mint a tiszai egyházkerület felügyelőjének.

Épen ugy a reformatusok részéről levőknek:

1. Erdélyi kormányzó gróf *Teleki Jósefnek*, mint a tiszáninneni ref. egyház-kerület főgondnokának. 2. *báró Vay Miklós* koronaőr ő excellentiájának, mint a tiszántuli egyh. ker. főgondnokának. 3. *gr. Teleki Sámuel* urnak, mint a duna-melléki kerület főgondnokának. 4. *Szomori Pázmándy Diénes* urnak, mint a dunántuli egyházkerület főgondnokának.

És a mint a főfelügyelő és főgondnok uraknak, épen ugy és ugyanazon okból a 8 *superintendens* uraknak: u. m. 1. Főtisztelendő *Dr. Szeberényi János.* 2. *Dr. Jozseffy Pál.* 3. *Stromszky Sam.* 4. Helyettes *Wohlmuth.* Valamint: 1. Ő nagysága *Szoboszlai Papp István.* 2. *Dr. Szathmári Jósef.* 3. *Polgár Mihály.* és 4. *Nagy Mihály* uraknak.

Rendkívülig megküldetett még egy-egy meghívó levél: 1. A *kolosvári* nevelői körhöz. 2. A *pesti* nevelői

körhöz, és 3. Tiszteletből: debreceni váradi Szabó János urnak.

Ezek szerint szétküldetett öszvesen 76 meghívó levél.

Mi immár a válaszokat illeti, ezek érkeztek a vétel ideje szerint következőktől: 1. *Osgyánról* a jövetelre ígérkezvén *Homollay Endre* igazgató. 2. Posonyból ígérkezének ketten, választ vettünk *Botemann István* igazgatótól. Köztünk szerencsénk van tisztelhetnünk *Michnay Endre* tanár urat. 3. Uj-Verbászról ígérkezék a válaszoló igazgató *Godra Mihály* a ki megis jelent. 4. A miskolci reformata tanintézet részéről ígérkezének ketten, válaszolt az igazgató *Papp János* köztünk van: *Papp János* és *Regécy István*. 5. Lőcséről válaszolt az idei igazgató *Hlavacsek Mihály*, ígérkezék s jött *Tomasek Pál* tanár ur. 6. H. M. Vásárhelyről válaszolt *Szikszy Benjamin*, vizsgálatok tartása miatt — ámbátor a prot. tanári gyűlés eszméjét, hő buzgalommal vették, nem jöhet senki. 7. Eperjesről válaszolt: *Vandrák András* igazgató, a természetvizsgálók jelenlegi gyűlése miatt, nem jöhet senki, de közleményt küldtek. 8. A *Kolosvári nevelői kör* is válaszolt s egy küldött által ígéré magát képviseltetni. 9. S. Patakról magány válaszokat vevénk, ígérkezéssel, a mellynek azonban akadályozó körülmények miatt el kellett maradnia. Mit közösen sajnálunk. 10. Besztercéről, válaszolt: *Dillenberger Károly*, ígérkezék egy, de nem jöhet senki. 11. Losoncrol az evangelika intézet részéről, válaszolt az igazgató *Terray Károly*, jelen van ő maga. 12. Sopronból válaszolt az idei igazgató *Halasy*, tanácskozásra küldettek: *Hetyéssy László* és *Tatay István*, köztünk tiszteeljük még Sopronybol *Szabó József* tanárt is, a zay-ugróci mult évi közconferentia volt elnökét. 13. Selmecről, válaszolt *Király József* igazgató, ígérkezve jöttek: *Király József* és *Cuncius Károly*. 14. Máramaros-Szigethről, válaszolt az igazgató *Pásztor Dániel*, ígérete szerint, jelen van ő maga. 15. Nagy-Váradrol válaszolt az igazgató *Könyves István*, a vizsgálatok miatt, nem jöhetett senki. Válasza mellé néhány egyházi beszéd volt csatolva a N. Váradi reformata templom felépítésére se-

géd nyújtásra szólító. 16. N. Kőrösről válaszolt az igazgató *Varga János*, kit szerencsénk van köztünk tisztelhetnünk. 17. Aszódrol válaszolt *Koren István* igazgató, jelen van maga. 18. A pesti nevelői-kör részéről választ adott *Dr. Tavassy L.* 19. A kolosvári reformata collegium részéről, keresztül utaztában magány és személyes választ hozott *Takách János* tanár, a nem-jelenhetésről. 20. Révkomárombol válaszolt az igazgató *Vályi Ferenc* igérkezve, de a vizsgálatok miatt nem teljesítheté igéretét. 21. K. Sz. Miklósrol válaszolt az igazgató *Kelemen Gergely*, köztünk van. 22. Debrecenből válaszolt a tanárikar jegyzője *Lugossy József*, előadván az ügy pártolását, a megjelenhetést azonban gátolják a vizsgálatok. Csatolmányul érkezett egy vizsgálati beszéd. 23. Kardszagrol válaszolt az igazgató, a vizsgálatok tiltják a képviseltetést. 24. Késmarkrol válaszolt az idei igazgató *Benedikty János*, igérkeztek ketten, köztünk vannak hárman: *Hunfalvy Pál*, *Hunfalvy János* és *Benedikty János*. 25. Miskolcrol az evangélikusok részéről, válaszolt *Szánthó János* helyettes igazgató ki megjelenni kívánt, de utóbb előgördült akadályok miatt meg nem jelenhete. 26. Kőszegről válaszolt, *Turcsányi Lajos*, köztünk van. 27. Kis-Ujszállásrol válaszolt *Roztomili József*, megjelenésének utjában áll a vizsgálat. 28. Pápárol válaszolt az igazgató *Széki Béla*, nem jelenhetik senki. 29. Szikszórol válaszolt *Miskolcny Sándor*, nem jött senki. 30. Losoncrol a reformatusok részéről, válaszolt *Steller János* igérkezve, de később meg nem jelenhetett senki. 31. Győrből válaszolt *Turcsányi Lajos* ki köztünk is van. 32. Modorbol jött: *Albrecht* ur. 33. Szarvasrol válasz nélkül jöttek: *Dr. Bloch Moric* és *Pecz Gyula*. 34. Kecskemét részéről, vettünk ugyan alkalmi nyilatkozást, de hivatalos választ nem, nem is jöve senki. 35. Gyönről (Tolnai gymnasium részéről) jött: *Losonci László*. 36. Kővágó-Eörsről: *Király József* előbb érkezvén mint levele.

Ezekon kívül érkezett egyes személyektől is válasz. — Így válaszolt: 37. A tiszántuli superintendens ur *Szoboszlai Papp István*. 38. A bányakerületi superintendens ur *Szeberényi János*. 39. *Váradi Szabó János* és 40.

gr. *Zay Károly*. Mindnyájan mentekezve a meg nem jelenhetés iránt. Ugyan csak gr. Zay válaszolt már előbb is a superintendensekhez küldendő meghívó iránt. 41. Erdélyből a maros-vásárhelyi reformata tanoda részéről válaszolt: *Szász István*. 42. A böszörményi reformata gymnasiumból válaszolt *Benedek Lajos* és *Pápai Imre*. 43. A szathmári ref. gymnasiumból válaszolt *Szegedy Imre* egyházi jegyző. Csatlománnyul küldé a szathmári tanodák írott programját. 44. A csurgó ref. gymnasiumból válaszolt *Varga János* igazgató. 45. A mar.-vásárhelyi erdélyi ref. főtanoda részéről válasz jött *Szász István* igazgatótól.

Ezekon kívül 46. a pesti gymnasium. Öszvesen érkezett tehát 46, részint személyes, részint írásbeli válasz; 22 reformatus intézetből, 18 evangélikus tanodából, 4 egyes személyektől és 2 a nevelői köröktől. Ezek közül megjelent 21 intézetből 28 tanár, 7 reformatus és 21 evangélikus.

Meg kell még emlitenem a küldeményeket, ilyenek érkeztek: 1. Debrecenből: *Lugossy* tanár ur egy beszédjét küldte meg kéziratban, a gyűléseni elővétel végett. 2. Az eperjesi tanári kar javaslatokat küldött. 3. A pesti tanítók egyike: *Wagner István*, módszertani dolgozatokat terjeszt a gyűlés eleibe

Ezen küldemények érkezvén hozzánk, kötelességem azokat az előterv rende szerint elnökünknek adni át, így teljesítve legpontosabban a küldő urak kívánatát. Mi pedig a válasziratokat illeti, u. m. a leveleket, azokat is igen nagyon ajánlanám, legalább egy részét a felolvasásra, ha különben az idő engedné. Egyébiránt a levelek, helybeli tanodánk levéltárába lesznek letéttendők.

Ennyiből áll e tárgykörűli tisztem. Kívánom, hogy ha isten és a köztünki egyetértés nekünk jövőre is illynemű gyűléseket tartanunk engedend, lehessen az illy hivatalban számoló és értesítést adó tanár, gazdagabb a számadás tárgyira nézve nálamnál boldogabb aligha leendhet, mert én részemről teljes életemben boldogabb érzetet még nem érezék, mint azon idő alatt, mellyben a prot. tanári közgyűlések eszmejeének valósitása körül fáradozánk; az eszme valósult, s ez a boldogság tetőpontja. Isten sem kivanhata többet hatalmas, „legyen“ igéje után. Ennyi a

tiszti előadás mellynek is éljenekkel fogadtatott meghallása után, *elnök*: kérdést tesz, hogy a mult évi tanári gyűlés jegyzőkönyve felolvastassék-e? *Schedius Lajos* kir. tanácsos: igen, erre figyelemmel kell lennünk. *Hunfalvy Pál*: ezt tenni nem szükség, miután a jelen gyűlés nem folytatása a mult évinek. *Bloch Moric* (Szarvas), ugyan így nyilatkozik. De megjegyzi, hogy a tavali jegyzőkönyv a tanintézeteknek szét nem küldetett, s nem tudja miért? Megkérendő lenne, gróf *Zay* ő nagysága, hogy ennek szétküldetését eszközölje. *Kanya Pál* (Pest): gróf *Zay* ő nagysága a jegyzőkönyvet a kerületeknek megküldötte, s ő nem oka, hogy a kerületek az oskolákkal nem közlöttek. *Benedikty János*: a kerületek a jegyzőkönyvről időhiány miatt nem adhattak véleményt, azonban a hová lehetett megküldeni, ott meg is van. *Bloch Moric*: sürgesük tehát a kerületnél. *Elnök*: majd előfordul az egyetemes gyűlésen.

A jegyzőkönyv II-ik száma.

Elnök: a meghívó levelekrei válaszok, ugy a mint sok tekintetben érdekesek és tanulságosok, időkimelésből az esti beszélgetések alkalmánál fognak egész terjedelmökben felolvasatni; de a mennyiben azon válaszok közt van olyan, melly javaslatokat s indítványokat tartalmaz; az illyent minő például az eperjesi, jó lenne talán itt felolvasni s tárgyalni. E közben iv is keringett már az asztalon, mellyre a teendő indítványok jegyeztetnének fel, s csak hamar fel lőnek jegyezve az e címü ivre: *a tanári gyűlés előtervének első gyűlési nap 4-dik pontja szerint*, az egyik rovat felett: *előadási tárgymutató*, a másik felett: *az indítványozó neve*, következő indítványok: 1. Érettségi vizsgálat a bölcsészeti osztályba áthelyeztetéskor. 2. A kéregetések eltörlése. 3. A segédtanítók alkalmazása. Indítványozó *Dr. Bloch Moric* a szarvasi főtanoda nevében. — 4. Üdvirat gr. Zayhoz. 5. Tanodai hirlemények kiadatása. 6. Tanodai és tanári névtár. 7. Nevelési folyóirat, vagy a már megkezdett nevelési emléklapok folytatása. 8. Római és hellen remek íróknak kiadatása tanodai kézkönyvekül. Indítványozó: *Dr. Tavassy Lajos* pesti. — 9.

A tanodái szünetek egyidőbenisége. 10. A tanárok felügyelőiről, egyes személy bírálja-e őket, vagy egész testület? 11. A bizonyítványok ok nélküli elmaradásáról. *Homollay Endre*, osgyáni igazg. tanár. — 12. Az ünnepi szünnapok eltöröltetése. 13. Felszólítás adakozásra *Némethy Pál* özvegye számára. *Névtelen*. — 14. A vizgálatok mindenütt egyidőben tartassanak, indítványozó: *Erdélyi János* debreceni.

Dr. Távcassy: igenis tanácskozzunk az indítványokról, tanácskozásunk különben is indítványok fonalán levén előmenendő, az ilyeneket itt vegyük elő. *Többen*: vegyük elő. Jegyző *Pásztor* Dan. olvassa az eperjesi levelet.

A pesti tanári tanácskozmány tisztelt tagjaihoz.

Tisztelt, kedves tisztársak! A természetvizsgálók megjelenése és gyűlései a mi vidékünkön, épen ezen időre esvén, melyre a pesti tanári tanácskozmány s egyetemes gyűlés: azok közülünk, kik különben bizonyosan Pestre menendnek vala, most letartóztatva levén, szép körötök s érdekes tanácskozásokban ezuttal részt nem vehetnek. Annál inkább kötelességünknek tartjuk, megszólamlani legalább írásban, különösen annak kinyilatkoztatása végett, hogy mink, a prot. tanárok egyetemes tanácskozmányának eszméjét, magunk részéről is helyeseljük, pártoljuk, s mint már életbe-lépőt, őszinte örömmel üdvözljük, azon szives ohajtással, hogy hosszú és vidor életü legyen, és működjék egyesült erővel, működjék felvilágosodott, nemes szellemben, működjék dus sikerrel és vigye elő a honi prot. nevelés ügyét, úgy, hogy mind a jelen, mind az utókor teljes háláját megérdemelhesse és birhassa.

Mind ezek elérésére, tudjuk, sok idő, erő és működés kell; felmerülendnek majd számos nehézségek és akadályok is; lesznek ellenműködő seperatistikus, különködő, particularistikus stb. elemek; végre nem hiányzandik majd, sem a gunymosoly, sem a gyanusitgatás és rágalom. Hanem mind ezek dacára, a magyar-honi prot. tanárok testülete, meg fog díszesen állani és áldásteljesen működni, ha szilárd, tiszta és örökigazságu alapokra rakandja le mind azt, mit építeni s elérni szándékozik. Ezen alapokat mi e három szóval véljük megnevezhetni t. i. „tiszta humanistikus, tiszta hazafiui és tiszta evangelikus szellem.“ S azt tartjuk, hogy illy szellemben s irányban működve, kikerülendjük mind azt, mibe a szélsőségeken nyargaló, egyoldalú, szűkkeblű férfiak (kүн inkább mint honn) vetemülni szoktak, az emberiségnek, a hazának és egyháznak, a valódi teljes miveltségnek és társas jólétnek biztos megrontására; kikerülendjük a csak anyagi realismus, a fenhéjázó de üres kosmopolitismus, a hideg és önző indifferentismus, a ra-

joskodó schismatikus zeloticismus, a száraz philologismus, a kon-
tárkodó vagy hizelgő politicismus, a bigot ugynevezett orthodoxia
(pietismus, mysticismus, symbolismus, és eretnek-csinálás) veszé-
lyes sziklát és örvényeit! — Senkire sincs annyi bizva, mint a
tanítókra, senkitől sem várhatni annyit, mint épen tölök s reá illik
reájok is teljes joggal ama jelentékeny szép mondat: ti a földnek
sava vagytok, ti kalauzok és szövétnek-gyujtók. Nyugodt tisztán-
látás, élő igaz meggyőződés, lankadatlan buzgóság, szilárd kitar-
tás, erős hit, remény és emberszeretet a nevelési pályán és be-
csületes férfias küzdés, minden igaz, jó, szép és isteni mellett,
egyházunk és honunk érdekében, ezek legyenek fegyvereink és tö-
rekvésünk mindenütt és mindenkor, távol minden hiúsági, szem-
fényvesztési, tudakossági, irigykedési stb. gyarlóságoktól: — akkor
aztán, biztosan számolhatunk diszes sikerre és hálás elismerésre;
akkor büszkék lehetünk a magyarhoni prot. tanárok conferentiáira,
mint illy jótékony szellem alapító- és terjesztőire! S ugy legyen!! —

Hanem az illetén belső kellékeken kívül, tudjuk, külsőkre is
leend szükség. Ezeket a legegyszerűbbeknek ohajtanók. Egy elnök,
választatva felkiáltás vagy szótöbbség útján a gyülekezet kebeléből
és két jegyző. Szava csak a hivataloskodó nyilvános tanárnak van.
Az ülések nyilvánosak, de kedves vendéghallgató, a prot. honi
nevelés-oktatásnak minden igaz barátja. A jegyzőkönyv minden
lycealis és gymnasialis igazgatóval közlendő, kik azt a kisebb os-
kolák azon tanítóinak, kik e végett az egyetemes conferentiánál
vagy a főbb oskolák igazgatóinál jelentkeznének, leiratva kiszolgál-
tatandják. Az egyetemes conferentiák helye Pest. Idő, Aug. 10. és
12-ke évenként. Tanakodási nyelv a magyar. A netalán beküldendő
értekezések nyelve, a magyaron kívül, lehet latin is.

Tanácskozás alá veendő többi tárgyak között, részünkről a
követezőket kérjük figyelemre méltatni: 1. *A zay-ugróci máso-
dik tanácskozmány javaslatinak újabb megrostálását és az
egyetemi gyűléseni sürgettetését, hogy legyen valahára egy tel-
jes, általános, vagy egyetemes oskolai rendszerünk.* A módo-
sitandókat, ki fogja majd mutatni és érlelni az idő. A kész rend-
szert ne engedjük aztán betümalasztának lenni, azt se, hogy csak
zay-ugróci rendszernek neveztessek (mit a középponti válaszmány
is balul használ), hanem legyen az ő neve, a minek igazán kell
lennie, t. i. magyarhoni evang. egyetemes oskolai rendszer. Így sok
hátsó ajtócska be fog záratni, s ki a zay-ugróci ellen kifogást
tehetne, az egyetemes ellen nem teendheti. — 2. Legyen osko-
láinkban is: „*in principalibus unitas, in dubiis libertas, in
omnibus charitas.*“ Erre nézve tehát *mindenütt ugyanazon elvek
az oskolabai felvétel, vizsgálatok, fegyelem, tabellák, bizonyít-
ványok iránt.* Tartsuk meg pl. a bizonyítványokra nézve azt, az
Emineus fogalmát tökéletesen visszaadó *kitünő* szót, vagy, ha a
katholikus atyafiak példájára ugy tetszenék, a *jelest*; a *primae c.*
Em. lenne = *discéretes*, mert a javasolt jeles — melly minden

magyarul jól értő előtt, annyi mint insignis, eximius, praeclarus, tehát absolut létére még több mint a relativ kitünő, épen nem alkalmas jelelés. Ajánlatosnak véljük továbbá azon általunk már gyakorlott szokást, miszerint legyen minden oskolánál, kivált az igazgató kezénél általános erkölcsi napló, oly könyv vagy füzet, melyben az összes tanulók nevei beiratvák s mindenikéhez odajegyeztetve a datummal együtt, minden jó és rossz tény melyet a tanuló elkövet; melly jegyzékekből kikerül aztán mindjárt a téli vizsgálatok alkalmával egy olly rövid, igaz erkölcsi jellemzés, melly a helybeli tabellákba beiratván, nyilvánosan fel is olvastatik, hogy az oda tartott tükörben kiki láthassa magát és legyen jutalma, ösztöne és pirulása magaviselete szerint. Ezt helyes tapintattal és lelkiismeretes kezelve, igen sikeres fegyelmi eszköznek tapasztaltuk. Az osztályozásban a világerért se legyen hizelgés, bőkezűség vagy épen részrehajlás, hanem a nyílt és szigorú igazságosság mellett, inkább bizonyos fősvénykedés. — 3. *Kérünk az alsóbb osztályokban működő minden tisztársainktól fejlesztő és ügyességteremtő sűrű s termékeny gyakorlatokat a helyes és szép olvasásban, írásban, írályi öndolgozatokban*, mert tapasztaltuk, miként van sok primanus is, ki nem képes becsületes, barátságos levelet, esedezést, nyugtatványt, leírást, kis értekezést s a t. feltenni, sőt alig hogy becsületesen leírni is. Inkább kevesebb és élőszóvali theoria, kevesebb a hosszú didaxis, de több alkalmazás és naponkénti gyakorlás. — 4. *Felhívjuk valamennyi tisztársaink kellő figyelmét, tanítványaik között kivált olly ifjak kiszemelésére és pártolására, a kik a tanári hivatalra tehetséget és hajlamot mutatnak*. Ennek mély jelentőségét hosszasan motiválni felesleges. A mi szellemi tőkénk nem nagy, ezt kell mindenek felett növesztenünk. Derék örököszt hagyni, nem csekély érdem. — 5. *Kérjük t. c. tisztársainkat, legyenek szívesek a tanácskozmány egyik jegyzője által, ha csak magány uton is, közleni velünk az oskoláikban divatozó oktatási vagy tandíj (didactrum) mennyiségét, mind az alsó, mind a felső osztályokban*. (Vegyük be a pengő pénzbeni számítást.) 6. A tisztai tanárok ez évi eperjesi conferentiájában, nemcsak hogy V. A. által megpendített, de közakarattal el is fogadtatott, az „*oskolai schematismus*“ eszméje, mellynek hiánya nálunk annyival érezhetőbb, mert egyházi schematismus mint tudjuk, elszenderült s ajánlatos azért is, mert a kivánt programokat is némileg pótolhatná ott, hol azok szerkesztéséhez sem idő, sem költség. A bizony életrevaló eszmét, így véljük valósíthatni: kéretessék meg az olly igen érdemes szeretett tisztársunk Dr. *Tavassy Lajos* ur, legyen olly szives és vállalja el a minden honi evang. oskoláktól évenként November végéig ő hozá hivatalosan beküldendő, megalapított rovatok szerint összeírt szükséges adatok szerkesztését s adja ki az új év kezdetével, kellő rövidítésekkel (a katonai névtár módjára, cél-

szerü képies jegyekkel) p. o. f.=felügyelő; ff=főfelügyelő; I=igazgató; T=tanító; Ak=akademikus; RJO=Roth Johannaféle jutalomdíj; Tp=tápinézet stb. Az adatokkal küldene minden iskola a maga pénztárából 3. 2. 1. pftot és kapna érte 12. 6. 3. példányt; a többi a könyvkereskedésnek adatnék át, s a bejövendő tiszta öszveg, az iskolai névtár pénzalapjául szolgálna. Mi igen sok üdvöst várunk ezen intézettől. Az evang. tanárok közreműködésének ez is egyik életjele leend, továbbá ismerendjük egymást, s a közönség is bennünket, végre, nem leszünk mindenütt toldalék — 7. *Ha különös tudományos vagy nevelési lapunk nem lehet, jó volna legalább egy semestralis irodalmi kis értesítő, a legjobb iskolai kézi könyvek iránt.* Ennek egyik része a névtárral jelenhetne meg, a másik pedig az egyetemes conferentia alkalmával.

Ezek volnának mostani ohajtatink és reméljük, el nem hangzandnak nyom nélkül a t. c. conferentia körében. Ezeket s magunkat, de leginkább a honi prot. nevelési ügyet, komoly és szíves indulatjokba ajánlva s minden tőlünk telhető közreműködést ígérve, barátságos szívvvel és teljes tisztelettel vagyunk. Augustus 1-jén 1846-ban, a t. c. tanári prot. egyet. conferentiájának, őszinte barátjai, az eperjesi evang. collegium tanárai s ezek nevében *Vandrák András* mint ez évi igazgató. —

Hunfalvy Pál (késmarki), e levélben vannak olyanok: mellyekről nekünk mint tőlünk nem függőktől, vagy csekély fontosságukról, csak idővesztegetés lenne tanácskoznunk, p. o. hogy a zay-ugróci tanrendszer egyetemes legyen, ezt csak egyetemes gyűlés teheti, majd ott szólhatunk hozzá; továbbá, hogy azon rendszer, nem első keletkezési helyétől *zay-ugrócinak*, hanem egyetemesnek neveztessek, ebben szóló semmi fontosságot a rendszerre vagy annak egyetemes elfogadtatására nézve nem helyez; végre az iskolai bizonyítványokban, eddig használt osztályzati műszókat is megváltoztatnunk hatóságunkon kívül esik. A mi az eperjesi javallatok közt ezeken kívül van, arról tanácskoznunk lehet is, kell is.

Homollay Endre (osgyáni) szól az elsőhöz; a melyben javasoltatik, *hogy az osztálybeli tanár minden tanítványnak magaviseletét nem csak szorgalmi, hanem erkölcsi tekintetben is órárol órára följegyezvén, s azt bizonyos időben nyilvánosan felolvasván, ekkép a tanítványok javulására hasson*, de legkivált a vizgálatok idején azon részletes jegyzetekből a megérdemlett erkölcsi

fokozatot legbiztosabban és hitelesebben merithesse. Szóló ezt nem csak sükségtelennek, hanem egyenesen károsnak tartja. Mivel azon jegyzetben, jöhetnek elő egyes növendékeknek oly hibái vagy vétkei, mellyeket a tanulók nagyobb része még nem is ismert, s a nyilvános felolvasás által, a még tiszta keblü növendék is, figyelmeztetve lesz, hogy oly vétkek is léteznek. Szóló tehát, ha megengedné is az erkölcsi napló vitelét, de annak nyilvános felolvastatását nem javallja. *Papp János* (miskolci), kezét fog az előtte szólóttal, mert azt tartja, hogy az elkövetett kihágásoknak s iskolai vétkeknek, minden nyilvános kihirdetése, oly megszügyenyítése s pellengérré állítása a tettesnek, melly ha gyakran ismételtetik, utójjára belöle minden szemérmét s nemesebb érzést kiirt, s minden józan lélektani elvekkkel ellenkezö és valóságos demoralizálás, kivált azon nem ritka esetekben, midön az előbb kihágásra hajlandó növendék, később megjavulni hajlandó, mert ilyenkor ötet ujra meg ujra régibb kihágásokra emlékeztetni, egyenes utasítás elébbi botlásai folytatására. Ezenkívül mi tanítók, csak oly tetröl ítélhetünk, mellynek indokai előttünk tudvák, az illyért pedig, ha erkölcstelen, nyomban büntetni kötelességünk, s nincs jogunk, a már egyszer megbüntettetett tette egy vagy két hónap vagy fél esztendő mulva ismétlendö kihirdetésével szellemileg ujra sujtani, az uj tettet ellenben, millynek indokai előttünk nem ismervék, mikép mondhatjuk akár jónak, akár rosznak és így mikép tehetjük jó lélekkel a hibák rovatába, szóló annyira nem barátja az illy megszügyenyitó tanodai büntetéseknek, hogy a még némelly tanodáinkban annyira divatos nyomban kihirdetését egy vagy más növendék kihágásának, céltalannak és veszedelmesnek tartja, annál inkább annak hónapok, vagy félév mulvai ujra emlékezetbe hozását. *Turcsányi Lajos*, tapasztalásbol szól, mint a kinek tanodájában ezen erkölcsi napló régidötöl fogva divatozik, bevétetvén az még 1826-ban egy osztrák ember által. Az erkölcsi napló vezetés a tanítók nyakán oly teher, melly a nélkül hogy valami hasznot szülne, tömérdek másra hasznosan forditható időt eldarabol a tanártól. Mert hogy ezt betölthesse, vagy süntelen olálkodnia

kell az ő őrszemeit minden módon kikerülni törekedő növendéke után, a mi magában aljasság, vagy pedig magának kell jegyzeteket költeni s azokat gépileg róni-be egyes tanítványainak. Szóló ugyan mondhatja, hogy nálók sikerre soha sem voll, s ezért ő sem helyesli. *Hetyéssy*: mivel az imputatio mértékét is meghatározni nehéz, a menyiben kül kényszerítő okok is munkálhatnak közre, hogy a növendék hibázzék, azonban mint a mondottakból világos, több rosztat mint jót eszközöl, ő sem helyesli. *Dr. Bloch Moric*: még ezért ne vessük el általában. Ha nehéz a kivitel, találjunk benne módot. Nagy jó az, s nevezetes elősegítő eszköze lenne a növendék javítása körül; munkálkodásunknak, ha lenne mintegy erkölcsi fogantyú, melly-nél fogva őt vezethetvén erkölcsivé képezhetnénk. Sok gyermek van, kit igen nehéz küismerni, itéljük tehát őt tetteiből. Ezen tetteikről vezessünk már naplót, hogy tanuljuk a jót szintugy mint a rosztat ismerni, s ám ne hirdessük ki a rosztat, hanem csak a jót, hogy abból a roszt tanuljon s erkölcsiségre buzduljon, s rosztrol tett jegyzetünket csak magunk használatára tartsuk fel, ha p. o. tanári tanácsban kell egymás növendékünkről valamit hitelesen előhoznunk. *Terray Károly* (losonci): igenis szolgáljanak a naplók ez egyes intézetek tanári, testületi jegyzeteül, hogy minden tanárnak növendékiről több ismerete legyen. *Papp János*: ha az erkölcsi napló csupán azon célra vivő, mint a két előttem szólott társam javálja: akkor valóban nem érdemes annak vezetése, miután az egyes tanár által írásba jegyzett észrevételeinek épen olyan hitelessége van, mint pusztá emlékezetnek. Szóló nem foghatja meg, miért terheltetnének a tanárok a tanítványirol írásba teendő jegyzetekkel, midőn ha szükség van reá, a *sedesekben* emlékezetéből meritve, szóval is épen olly hitelességgel előadhatja, bár melly növendéke körül tett tapasztalásait, szóló, az indítvány értelmébeni erkölcsi naplót szükségtelennek tartja. *Bauhoffer* (budai ev. lelkész): ezt annyival inkább, mivel igy a legalakosabb növendék, legkevesebb erkölcsi megrovást szenvedne, és a tanár valóságos nagy inquisitorrá tétetnék. *Elnök*: mi különben is rendéntul vagyunk terhelve, mind a tanítás, mind az által hogy növendékink

erkölcsi viseletek fölött is folytonosan őrkdünk s őket a jóra ez által vezetjük, és így az eperjesi indítvány jobb s lényegesb ágát teljesítjük, azontul, a kifejtett nem javasló okoknál fogva, naplót vezetni s azt hirdegetni, sem célszerűnek, sem tanácsosnak nem látjuk. *Többen:* nem kell.

III-ik jegyzőkönyvi szám.

Az eperjesi második indítványhoz, hogy t. i. *a tanárságra alkalmas ifjakat jó eleve szemléljük ki, és segédtanítókat alkalmazunk, az elsőbb által a tanintézetek biztosabban választhatandván, ez utóbbi által, a tanítványok nagyobb előmenetelt tehetendvén.* *Dr. Bloch Moric* (Szarvas) így szól: Németországban a gymnasium több évi mint nálunk, még is többek a tanítási órák, azért, mert a kisebbeknél még nem levén kifejtődve a lélek önmunkássági tehetsége, szükségesebb a folytonos vezetés, és a magára hagyatott gyermek mit sem tesz. De a kisebbeknek több tanár által lehető elfoglalását gátolja szegénységünk, mivel ingyen ki sem tanít. Legalább tehát, a hol kevesebb költséggel lehet, t. i. felsőbb osztályokkal bíró tanodainknál, olyan felsőbb tanulók által, kik tanításra kedvet és képességet mutatnak, szaporítsuk meg az eddigi kevés tanórát. Így a gyermekeket is hasznosan elfoglalnók s módunk is lenne a tanárságra alkalmas ifjakat eleve kiismerni, a kiket azután közoktatásra használhatnánk. Ezen ifjak pedig, valamelly rendes tanár által nem taníthatott tudományt p. o. nyelveket taníthatnának. *Turcsányi János:* a zay-ugroci rendszerben is van szó mind a segédtanítókról, mind az alsóbb osztályok órái megszorításáról; a segédek alkalmazását nálunk nem annyira a szegénység, mint a régi melletti előítélet gátolja, holott rájuk, kivált az órák szaporítása mellett, mulhatlan szükségünk van, miután nekünk köztanároknak, több órát vállalnunk physice lehetetlen. *Hunfalvy Pál* (készmárki): ha az órák szaporodnak, a rendszernek is változnia kell, azt pedig megváltoztatni nincs hatalmunkban. A mint most áll a dolog, a segédtanítókat nem külön tudomány tanítására, hanem a növendékeknek külön órán az értelmes tanításbani utasítására használandóknak véli. *Homollay*

Endre (osgyáni), ugyanezt pártolja, mert annak, hogy a segéd külön tudományt tanítson, már csak azért sem lehet barátja, mivel a segéd gyakran változván, ezáltal a tanítási rendszerbe s tanmódba is örökös ingadozás hozatnék be, ez pedig baj. **Dr. Bloch és Hunfalvy**: hiszen ha külön tanítna is, ezt felügyelet alatt tenné, annál fogva csak mint eszköz munkálna, ugyanazon rendszer minden ágainak egyenlő irányban keresztül vitelére. **Dr. Schedius Lajos** kir. tanácsos: mind az eddigé javasolt módok messze visznek bennünket a nevelés igaz eszméjéről, véleményem szerint, nem a tanítási órakkali elhalmazása a gyermeknek szüli itt az üdvet, mint a mellyek által a gyermeket szellemileg elnyomoríthatjuk a helyett hogy képeznök, hanem Lorinzer elve szerint, a helyes tanmod. Szóló segédet csak az esetre tart szükségesnek, ha rendes tanító valamely ok, p. o. betegség, vagy eltávozás miatt nem működhetik, nem pedig azért, hogy a tanulót minél több munkával terhelhessük. **Terray Károly** (losonci), az órák szaporítására nézve az előtte szólottal egyet ért, mert „*non multa, sed multum*“ ez tanítási elve; a mi a segédtanítókat illeti: hogy ezek gyakori változása a rendszernek nem árt, s azt nem teszi ingadozóvá, mutatja Némethon példája, hol egy director alatt, több segédtanító működik ugyanazon rendszer különböző ágaiban s a dolog jól megy. Végre a tanítóképezésre nézve: szegénységünkötől leginkább telhető módul ajánlja azt, hogy a hittani gyakorlat kötéssék öszve a neveléstanival. **Dr. Bloch**: Lorinzer elve Németországban áll, de nálunk még oly kevés dolga volt a kisebb tanulónak, hogy az ő óráit megszorítani épen nem veszedelmes. **Varga János** (kőrösi): az órák szaporításában minden esetre ovatosak legyünk, ám legyenek segédtanítók a tanulók megeröltetése nélkül működendők. Mindenek felett kövessük a jó tanmódot és hogy ezt a segéd tanítók is követhessék, a nevelés és oktatástant tanítsuk okosan. **Hunfalvy Pál**: mit eddig mondtam hogy t. i. a gyermek a segéd előtt tanuljon, ez által a növendéken értelmes tanultatás által könnyítve lészen, s inkább a tanító dolga lesz sokasítva; ez pedig a helyes tanmódnak ellene nincs. **Papp János**: igenis, azon eddigi eljárás helyett, misze-

rint a segéd vagy inkább magánytanítók a tanodában tanultakat köztanítási órán kívül gépileg felmondatták a gyermekekkel, legyen a magántanító kötelessége a gyermeket maga előtt tanultatni, s közben, ha köztanári magyarázat után a gyermek valamit kellőleg meg nem értett, azt előtte felvilágosítani. *Dr. Tavassy Lajos*: itt a magánytanítók a segédekkel felcseréltetnek, holott az előbbiekről nincs szó. A magánytanító az oskolán kívül, a rendes oktatói tárgyakra készíti elő s azokban segíti a növendéket, erről azt merném mondani, hogy munkája felesleges, mert nem szorgalmat, sőt inkább hanyagságot és tétlenséget idéz elő a növendékeknél, legkiváltképen akkor, ha szerepét nem annyira mint nevelő, mint magány felvigyázó, vezére és tanácsosa a gyermeknek viszi, a ki a távol levő, saját gyermekével nem foglalkozható szülét pótolja, hanem inkább csak mint correpetitor. Az ilyen káros a növendékre nézve, mert a rendes és jó tanodának növendéke ugy vezetessék és tekintessék a nyilvános tanításban, hogy annak misem adassék fel magány foglalkozásul, a mit meg nem bírna, ha pedig meg bírja, végezze maga, a tanodának vannak eszközei őt arra birni és szorítani. Fő cél levén a növendéknél az önmunkásság ébresztése és az önereje szerinti foglalkozás. A ki jobb munkát vagy jobban végzett dolgot hoz fel a tanításra mint a minő tőle telik, az rossz növendék, az idegen tollakkal pöffeszkedik, abban elfojtatik a teremtői erő, a vállalkozási és tárgyával megbirkozási ösztön. S ez beteggé teszi a növendéket s kórállapotba hozza a tanodát. Másként áll a dolog a mi a segédtanítókat illeti, ezeket szóló már valódi tanítóknak tekinti, kik a rendes osztály-tanár roppant munkáján könnyítsenek s ugyan azért neveztetnek segédeknek. Reájok csak azon általános paedagogiai elvet kell alkalmazni, miszerint nevelő csak az lehet, ki maga is nevelt, tanító, ki maga is tanult, olyat, ki még maga is nevelés alatt áll, nem tart célszerűnek már nevelőül alkalmazni, ugyanezt tartva a tanítóra nézve, hogy ki még maga is tanítvány, hogy legyen az már tanító. Az ilyennek, sem elegendő tudománya, sem elegendő tekintélye nincs még, hogy tanítótárs is legyen, tanítvány is, ezt szóló

nem helyesli. E mód a hol divatozik, csak kénytelenségi mód lehet, kénytelenség az ifju részéről, ki tanítása által már valami jövedelmecskét akar szerezni s kénytelenség az intézet részéről, melly magán másképen segíthetni nem vél, vagy nem is tud. Szóló segédtanítókul ajánlja immár a nagy számmal levő s bizonyosan még tanuló pályát futó ifjaknál több ismerettel és ügyességgel bíró pap és tanári hivataljelölteket, kiváltképen azokat, ki már külföldi egyetemeken is megfordultak s így tanulmányi képezésükre nézve, bevégzetteknek tekinthetők, ezek örömet tanítvának, csekélyebb jutalmazásért, már csak azért is, mivel kitüntetendő képességek esetében, módjuk lesz a közfigyelmet magokra vonhatni. Így ők, magokra nézve tért nyeregnek gyakorlati tanítói képesség szerzésére, az intézetek pedig több tanítási erővel birandanak; de még tanítóhivatal betöltése esetében is, nem lesznek kénytelenek a választó gyülekezetek egy illy fontos hivatal betöltését csak a vak esetre bizni, mert ismert férfiak közül fognának alkalmas egyéneket választhatni. A tanári hivatalrai választás mostaniglan, bizony nem volt egyéb sorsjátéknál. Aztán még illy uton, segítve lesz azon a bajon is, a mellyről már is panaszok emelkednek, hogy sok a papi és tanári jelölt, nem tudják a püspök urak hová és miként alkalmazzák őket, gyakran a legérdemtelenebbek nyernek elhivatalosítást és az érdemesek kénytelenek munkakör nélkül maradni, vagy pedig, a mi a nyilvános nevelés-tanításra nézve hasonlóképen csökkentés, kénytelenek mint magánynevelők tölteni életöknek legmunkásabb éveit, egyetlen egy növendék számára áldozni fel azt a szellemi erőt, a mellynek nyilvános felhasználása mellett, egy egész közönséget nevelhettek volna a hazának. Erről gondolkozni komolyan s gondoskodni még idején kell, ha hogy a nyilvános tanintézetek üdvös felvirágoztatása szívünkön fekszik. A mi végre a segédtanítók tanításrai alkalmazását illeti, itt szóló azt nyilvánítá, miszerint szükség lesz, hogy a tanodai tanulmányokat szakok szerint osszák fel magok közt a tanárok, vagy ha nem is, hát legalább a segéd munkálkodása szakszerinti legyen, több osztályon végig, a rendes osztályfő vagy vezér, mindég a rendes

tanár maradván. *Terray Károly*, hogy 18 és 19 éves ifjui a fölött még tanuló, kellő utasítás mellett taníthat is, mutatja a Diesterweg seminariuma, hol épen ez az eset áll. Egyébiránt a papjelöltek alkalmazását pártolja. *Hunfalvy Pál*: itt sem magány sem másodtanítóról nincsen szó, hanem olyanról, ki ön pályáját már végezve, egyedül tanít, illyest pedig, ha azon intézetben tanult, alkalmazni már csak azért is célszerűbb, mivel ott jobban ismerik. Papjelölteket nem használhatunk, nem lévén őket honnét díjaznunk. *Erdélyi József* (debreceni), *Tavassyval* egyetért, azt adván még hozzá, hogy a papjelöltek három évre alkalmaztatnának, s akkor ha vagy tanári állomásra nem hivatnának, vagy kedvök nem lenne, a kerületek által jó papságokra segítettének, mint segédtanítóknak pedig a rendesekezi viszonya s tanodai állása szorosán szabatnék ki, az utóbbi nélkül kellő, tekintettel nem birhatván. *Tatay István* (soproni), a segédtanítókat meg különbözteti a docensektől kik a felsőbb osztályokban egy vagy más tudományból adnak tanításokat. Itt az elsőbbsékről lesz szó, ezekre szükségünk van mind azért, hogy a tanításban rendesen nem részesülhetett gyermekeket tanítsák, mind hogy rendes elfoglaltsági esetében a helyett működjenek, mind hogy magokat gyakorlat által a tanításban ügyesítsék. Így taníttatnak a bányászok gyermekei a hittantanulók által Selmecen, így minden intézetben többre mennének a tanárok. Németországon is tesszik ezt, midőn a tanítókat mindenkép szaporítják s az ifjakat stipendiumokkal édesgetik a tanítói pályára. *Király József* (selmeci): igen is, Selmecen van ezen tanítás, de alapítvány is van, és hol ez nincs, miből fizetjük a segédet? *Elnök*: tehát a segédtanítók szüksége és haszna el van ismerve, alkalmazásuk azonban a helybeli körülményektől föltételeztetik. *Schedius*: valóban szükségesek a segédek, de hogy ilyeneket képezhessünk, a nyiregyházi képezdét kell tökélyre vinnünk. E mellett agítaljanak a tanár urak! — *Kelemen* (k. sz. miklósi): minden intézetben szemmel tartassék az alkalmas, hogy annak idejében a képezdébe ajánltassék. *Dr. Tavassy*: ez azonban csak az elemi-tanodákban segédkedésre tartozik, a

felsőbbekre nézve, akár rendszerben foglalt, akár ottan nem levő tudománybol, mindenkinek szabad taníthatási tért engedünk. *Pecz Gyula* (szarvasi): mivel a tanár nálunk inkább el van foglalva, mint a tanuló, tehát tanáron segédek által könnyítsünk. *Elnök*, a határozást a jegyzőkönyv 3-dik pontja szerint kimondja.

IV-ik jegyzőkönyvi szám.

Elnök: következik az *oskolai névtárt illető indítvány*. *Dr. Bloch*: ezt pártoljuk, a kivitelre nézve azonban, ajánlanám a gazdasági egyesületet felszólítani, hogy a tanodai személyzetet a naptárban évenként venné föl, s adná ki. Ugyanezt ajánlja *Turcsányi* is, nagyobb nyilvánosság végett. *Dr. Schedius Lajos* szerint, a tanodai névtár nem naptárba való, hanem rendes névtár dolgoztassék ki, ezt eddig is az gátolta, hogy a kerületek az adatokat nem küldötték bé. *Hunfalvy Pál*: a névtár szükséges, ha annak elkészítésében az egyház nem segít, létesítsük magunk; küldje be minden oskola az adatokat bizonyos időben ide Pestre *Tavassynak*, s ő, megállapítandó rovatok szerint, a névtárt elkészíti és vagy maga kiadja vagy az egyházi névtárral együtt kiadatja. A rovatok meghatározásával, *Dr. Tavassy* és *Homollay Endre* megbizatnak.

V-ik jegyzőkönyvi szám.

Elnök: tovább indítványoztatik, a *nyári vizsgálatoknak és az azokat követő szünidőnek is, minden protestans tanintézetben egy időbeni tartatása*. Ezt ő célszerűnek és kívánatosnak látja és több oknál fogva a szünidőt Julius és Augustus hónapra tétetni ohajtja. *Kelemen* (kun-szentmiklósi): talán jobb lenne a katolikus rendszer t. i. Augustus és September. *Erdélyi János* (debreceni): jobb a többséget követni, illő is és szükséges; mi Debrecenben egész Julius és Augustus hónapokon végig tanítunk, milly kin ez, ugy tanárra mint tanulóra nézve; azonban az egészség fentartása- vagy helyreállításának ama nevezetes módját, a fürdők használatát is lehetlenné teszi; a tanárt a jelenhez hasonló érdekes tanácskozmányokban, a

tanulót a nyári hónapokban divatos s rá nézve tanulságos gazdasági foglalkozásokban résztvételről tartóztatja. Szóló tehát a többséghez áll, Julius és Augustus hónapra ohajtja a szünet és eszközését a kerületeknél, egy a nevezett okokat kifejtő följírás által véli munkába vétetni, még pedig a jelen tanári gyűlés által, mert magányosak indítványának könnyen a kényelem keresés vádja vettethetnék ellenébe. *Többség*: helyes. Jegyzők a följírást kevés idő alatt fölteszik és felolvassák a mint következők:

Méltóságos és Főtisztelendő Superintendentia!

„A magyarországi két evangelika hitvallásu felsőbb és alsóbb tanító-intézetek részéről, szabad tanácskozás és kölcsönös értesítés végett, mai napon az alulírt helyen összegyűlvén, többi között az is tanakodásunk tárgya volt: *bár a nyári vizsgálatok, minden protestans iskolában egy időben tartatnának*, különösen azért, hogy az egyik tanodából másikba átmenő ifjak, a különböző szünet miatt, bajt ne szenvedjenek; hogy a nyári hévség alatti tanítás nehézsége, melly kevésbé a tanárt, mint a pesgő vérü ifjakat nyomja, elhárítható; végre azért is, hogy részint az egészség, részint a tapasztalás kedvéért, a szünet, aratás alatt gyermekeikkel szabadon rendelkezessenek.

Minthogy pedig mi, habár indítványok tételére sem felhatalmazva, sem megbizva nem vagyunk is, ha azt tesszük, semmi-be ütközni nem gondolunk, alázatos kérelmünkkel a méltóságos és fő-tisztelendő Superintendentia elébe járulunk, méltóztatnék kebelében arra nézve az egyformaságot elfogadni, és, mint az az országban eddig is legtöbb intézetben szokásban van már, a gymnasiumok és főtanodák számára, a nagyobb szünetet Julius és Augustus havára elhatározni.

Midőn ezt kérnők, alázatos tisztelettel maradunk Pesten Aug. 10-kén 1846-ban. A Méltóságos és Fő-tisztelendő Superintendentiának alázatos szolgálói *az együtt tanácskozó tanárok.*“

VI-ik jegyzőkönyvi szám.

Elnök: Wagner István pesti evan. leánytanító indítványa, a hozzá csatolt nevelési és módszertani munkákkal együtt, választmányának adatik, vizsgálás és véleményadás végett, a választmány tagjai: *Michnay Endre, Cuncius Károly, Albrecht Dániel, Tatay István* és *Regécy István* tanárok, a kiküldetés eredménye jövőnap gyűlésünkre bevértván. — Ugy szintén a 7-dik.

VII-ik jegyzőkönyvi szám.

Lugossy József debreceni tanárnak, 1841-ben máramaros-szigethi feltanoda egyik tanári székében beigtatása alkalmával mondott, s a tanári gyűlésre beküldött nevelés tani nézetekkel gazdag beszéde is, ugyane választmánynak adatott át, hasonló eljárás végett. — *Wagner István* írásbeli előterjesztéséből, ime közöljük a tartalom átnézetét és a tanári gyűléshez intézett levelét.

„*Wagner István, pesti leánytanítónak az 1846-dik évi Aug. 10. 11. és 12. napjain tartott tanári gyűléshez beadott methodikai terve, illy cím alatt:*

Vorschläge zu methodischen Behandlungen einiger Unterrichtsgenstände, Elementarschulen besonders berücksichtigend. Eine übersichtliche Aufstellung und naturgemäße Behandlung bezweckende Eintheilung der Materien der aufgenommenen Unterrichtszweige.

Tartalom:

Kisérő szó, s a cél előterjesztése.

A képzési ohajtások létesítése akadályainak átnézete.

I. *Olvasástanítás.* A legjobb olvasástanítási módszer kijelölése, a főpontok áttekintése.

II. *Nyelvtanítás.* Az elemi iskolákban használható nyelvoktatási legjobb módszer föltüntetése, átnézete és elosztása a tárgyalandó anyagnak

III. *Földirat.* Földirati tárgyak áttekintése és elosztása az oktatás methodikai tárgyalására.

IV. *Mértan.* Mértani előisméretetek egyes pontjainak vázlata.

V. *Számтан.* A két füzetkékben az áttekintés, módszer és anyag van lerakva.

Az tanári gyűlés megszólítása, mellynek kíséretében e dolgozat benyújtott:

„Igen tisztelt gyűlés; nagytiszteletű elnök ur! — Ha az emberiség szemei nem volnának is gyülekezeteinkre irányozva, s ha az emberiség nem is akarná kérdezni: mire céloznak ez összejövetelek? meg kellene *magunknak és* pedig most, midőn a világ nagyon is kíváncsian szokott nézni és kérdezgetni, annál inkább vallanunk, hogy nem mulatság, de sokkal magasb cél egyesite bennünket. Mi vagyunk azok, kiknek minden élet-erejük a legnagyobb célnak — *az ember nevelésének* van szentelve, e célnak szolgálni alakult az emberi társaságban rendünk, az emberek nevelése, csak egység gyanánt állhat, azaz minden külön emberi egyéniség által egy ugyanazon cél elérendő, ennél fogva ugyan-

azon uton kell vezetettne. E vezetés módja is tehát, csak mint általános egység állhat fön. Nem csak lehet, sőt kell tehát sok mellékkörülménynek is, p. o. figyelem, tanítási anyag, módszer, tanítási idő, nyugidó, oskola viszonyai, és pedig nem csupán tanító és tanítvány, hanem az egyház, község, polgári társaság, álladalom közt is stb. stb. általában, s mennyire csak lehet mindenütt ugyanazon alakban megjelennie. Ha már a különféle élet és rendviszonyok, a magasb nevelési időszakokban, az érintett egységröli bizonyos eltérést talán követelnék is, amaz egység mégis, legalább a nevelés bizonyos pontjaiban, általános marad a magasb nevelési időszakokban is, s bizonyosan az marad kivétel nélkül a nevelési épület alapjaiban. Az elemiek képezik amaz alapokat, ama talpköveket, melyekre az egész épület nehezkeedik, melyektől az egész épület fönmaradását, vagy összeomlását várhatja. Itt, az elemi tanításban, rendünk működésének első, legfontosabb szempontjában, kell amaz egységnek általában uralkodni.

S hogy hogy? — mi gyüléseket tartunk, tanácskozunk a legfontosabb építményről, az emberiség neveléséről, s talán az építmény minden egyéb részeivel foglalkozva, az alapokat, mint tanácskozásunkra méltatlant, körünköl ki fogjuk rekeszteni? Ez a világ előtt szerfölott nevelésének tünnek föl, s ujlag magán viselné a szokott összejövetelek gyöngé oldalát. Az én (lehet talán egyoldalú) véleményem szerint, az elemi tanítás rendszerítésének, s e rendezett nevelési pont általános áthatásának, e gyülekezet legelső s legfontosabb foglalkozásai egyikének kell lenni.

Nincs ugyan az elemi oktatás egészen elhanyagolva, minden egyházgyülekezetben uralkodik már *méségeinek* bizonyos fogalma, többekben tisztelt férfiak nézeteik és terveik föllállítása által gyülekezeteiket nagy jótéteményben részesíték, e tervek legjelesbjei azonban legtöbb gyülekezettől nem is ismertetnek, annál kevésbé foganatosítottak. Ha már e körülmény, mellyen még működni kell, rendezve volna is, mégis hátra volna még a jelentékenyebb rész, melly iránt eddig nálunk talán még egy szózat sem emelkedett, a *mikép?* vagyis az elemi oktatás egyes anyagai methodikai tárgyalásának előadása. E rész eddig egyesek egyes tapasztalásaira volt bízva, de míg minden kezdő tanító elegendő tapasztalásokat gyűjt, a tanítványok nagy száma tetemesen megkárosodva lép ki az oskolából. Az elemi oktatás e részéről megemlékezni és azt kidolgozni fölötte szükséges, mivel épen az elemi tanodák azok, hol a tanítás sükerére nézve a legkülönfélébb bal-körülmények uralkodnak, hol a módszernek kell kipótolnia, mi a tanítványokban hiányzik, mire nézve a viszonyok nem kedvezők, s ezért és még több okoknál fogva is igényelnek az elemi oskolák szinte oly tökéletes, de erősebb, szilárdabb munkásokat, mint az ugy nevezett felsőbb oskolák.

Midön az ifjuság javától lelkesítettve, gyülekezeteinkben az elemi nevelés érdeklött részét megpendíteni, iránta figyelmet és sze-

retetet gerjeszteni kívánok, sőt felöle tervet, nézeteket előterjeszteni hátorokodom, figyelembe kérem vétetni, miszerint nem szándékom, böles férfiakat tanítani, hanem csak az írás szavai szerint kérve: „*mindent vizsgáljatok, a jót tartsátok meg,*“ érdeket ébreszteni.

Az elemi oktatási anyagok lehetőleg legjobb tárgyalásának fontosságát és szükségességét akarván föltüntetni, — minthogy igen jól tudom, hogy mély belátásu, a dolgot öntapasztalásukból ismerő férfiakkal beszélek, az elemi tanító fáradozása ellen törekvő óriás erőket, mellyek a kisdedek képeztetési vágya létesítésének akadályaiul föltűnnek, — csak átnézetileg vázolatban akarom előterjeszteni: habár részletes előadásuk is helyén volna.“

„Átnézete

a kisdedek képeztetési vágya létesítése ellen, mind physikai és szellemi, mind életviszonyi tekintetben utban álló akadályoknak.

I. *Akadályok*, mellyek a kisdedek *physikai és szellemi erejéből* erednek:

1. Kora kifáradás testben és lélekben. 2. Erőhiány magát a kötelességre kényszeríteni. 3. Nehézség kerülési hajlam. 4. Gyöngge fölfogási tehetség. 5. Gyöngge emlékezet, nagy feledékenység. 6. Kedv és előszeretethiány, kevés figyelem. 7. Szórakodottság, a könnyebb utáni ábrándozás. 8. Kézikönyvböli öntanításrai erőhiány stb.

II. *Akadályok*, mellyek a kisdedek *házi viszonyaiban* rejlenek: 1. A tanítási órák mulasztása. 2. Betegeskedés a tanításoni jelenlétben is. 3. Kézikönyvek megszerzésébeni rendetlenség. 4. Az oktatási szükségek kielégíthetésének nehézsége.

III. *Oskolai viszonyokban* rejlő *akadályok*:

1. Tanulók egyenlőtlensége, — az ügyesebbnek az ügyetlenebb után várákozniá kell. 2. A tanító működésének szétदारabolása az osztályok sokasága miatt. 3. Tanítási tárgyak tömege.

IV. *Akadályok*, mellyek *magában a tanítóban*, mint emberben, nem eszményben találhatók:

1. A kötelességteljesítés megvetése és szorgalomhiány. 2. Betegeskedés. 3. Kor és annak következményei (p. o. mogorvaság, gyönggeség). 4. Családi s más viszonyokból eredő kedvetlenség. 5. Pedantság, megszokott, vagy veleszületett lassuság. 6. Helyes módszer hiánya a körülmények különféleségéhez képest.

V. *Akadályok*, mellyek a *nevelésrőlí nézetekből*, vagy ezeknek félreértett kiterjedéséből és alkalmazásából származnak:

1. Itt-ott időnézetek hiánya. 2. Szülék időtlen kívánságai. 3. Az egész oskolai igazgatóság vagy egyes tagjai e vagy ama nevelői néze-

tei szerint akarnak taníttatni; itt péld. Niemeyeréit, amott Mayoréit, itt Zolleréit, ott Pestalozziéit kívánják stb. stb.“

Ennyit a Wagner-féle dolgozatokból, a mellyekről kimerítő ítéletet és véleményt még nyilvános paedagogikai folyóiratokban is; netalán az egyházi lapban adni, külön is megbízott még a választmány néhány tagja. —

Epen úgy közöljük *Lugossy József* debreceni tanárnak a mar-szigeti főtanodában mondott beszédét, jöllehet az már közre való általunk bocsátva a prot. egyh. s isk. lap 1846. 40ik számában. A beszédben olly elveket és neveléstani nézeteket találunk, a mellyek mindenesetre megérdemlik a többizi megolvastatást. De különben is ide tartozik e beszéd, a mennyiben az is a tanári gyűlés egyik tárgya volt, és másfelől a szerzőnek eziránti kívánatát is teljesítjük, ki beszédjét olly feltétel mellett küldé volt be, hogy az aztán „*vagy a gyűlés egyéb munkálatival együtt, vagy pedig eddigi egyedüli prot. egyh. s iskolai organumunkban, az egyh. s oskolai lapban bocsátatnék közre.*“ Mi a szerző mindkét nemü kívánságát ezennel teljesítettük.

Lugossy József tanári székfoglaló beszédének töredéke 1841-ből. *)

Mint egykor Róma dicső hölgyeinek egyike, a Gracchusok anyja, kösöntyűikkel kérkedő barátnéinak, legbecsesb kincse s ékszere gyanánt mutatá föl hazájának szült, hazájának nevelt s később csakugyan hazájának diszeivé lett derék két magzatát: ugy a tanítónak minden kincse, minden dicsekedése tanítványiban határozódik, s azon boldogító öntudatban, ha a hűsége alá bizott ifju nemzedékben az emberiségnek jeles tagokat, a hazának jó polgárokat s az anyaszentegyháznak buzgó gyámolokat képezett.

Miként tehát Kornelia egész világát saját családkörében, egész társalkodását magzati oktatásában s nevelésében feltalálta: ugy a tanítónak, erejének egész munkásságát, oskolájának virágoztatása, idejének minden percét, tanítványinak műveltségre s boldogságra vezérlése igényli. — Gyakran hasztalan keresik őt szemeid az ünnepélyek fényes lakomáinál, a vidám társas-körök mulatozási között; — hasztalan intik őt kedves szórakozásra Tiburjának kies virányai, Hedone istennő tarka vigalmi: hivatala magas kívánatinak kedveért lemonda ő sok örömeivel, sok kényelmet, sok magányos és társalgási örömeiket vona meg magától, hogy napjait egyedül tanítványi javának szentelje; — mig mások, apró szenvedélyeik kielégítésével, utazási gyönyörökkel, családgyarapítással, gazdasági üzérkedéssel, irodalmi pályázással áldoznak saját nemtőjöknek: ő nehéz hivatalának oltárán gyakran legártatlanabb ked-

*) A magányos és helybeli viszonyokra vonatkozók kimaradnak, ugy a beszéd eleje s vége is egészen.

venc vonzalmit is föláldozza; hogy a költőbölc arany szavait: „*Légy ura tisztednek, nem minden telhetik egytől*“ — betűig teljesítse, önként lemondván a nagy tömeg külsőségeken alapuló kedvezéseiről, le a kül-ragyogásról, — tudván, hogy neki azokat oly áron, millyennel fizettetni szoktak, mint tanítónak, megvásárolnia nem lehet, megvásárolnia nem szabad, — s jutalmát csupán önkeblének megnyugtató helyben-hagyásában s kevés jök és bölcsek méltánylásában, mindenekfölött pedig, fáradalminak tanítványit boldogító sikerében keresvén, oly fokát fejt ki az önmegtagadásnak, mellyről a nemtanítónak fogalma is alig lehet.

Azonban elveszettnek tartathatik a tanítónak minden igyekezete, s a legjobb akarat mellett sem eszközölheti szerette tanítványinak előmenetelét, ha a kor kívánatit nem érti, ha, oskolája magányos körülményeit tekintetbe nem veszi. — Első esetben, nem képezhet életbölc, és a társaságnak hasznos egyedeket: mert ki a multnak neveltetett, nem élhet az a jelennek; a multnak élni pedig, — egyedül az óságok tudományos buvárát véve ki, — senkinek, ki a multak makkja helyett a jelen kenyérét izleli, nincs megengedve. — A második esetben pedig, örök kapkodás és ingatagság, lehetetlenségek vadászása és árnyék utáni esengés, szintugy egyes tanítványok jellemére, mint egész intézet szerkezetere károsan befolyandók, bélyegzik hivatalos pályáját; — rendszere nem egyéb lészen a szemlélet és gyakorlat, az oskola és élet, az általános és részletes, a közönséges és különös, a szabályszerű és kivételes közti örök harcnál, örök ellenmondásnál; vagy is rendszere maga a megbecsesült rendetlenség lészen. Mert bár az oskolaügy ekklektikai uton, azaz: a hon és külföld tudományos intézeteinek rendszabályait összeválogatva, s életbeléptetve, nem kevésbé gyarapodik is: ki azonban ezt kritikai biztos tapintat, különösen pedig a helybeli körülmények tekintetbe-vétele nélkül cselekszi; ki a valahol diszleni látott nagyszerűt, a legkisszerűbb viszonyok közt is alkalmazni, — a sajátságost, melly honi földén kívül hervadását leli, erővel átplántálni, — ki azt, mit a dus alapítványokkal ellátott angol, és a humanitas magas fokán álló porosz tanintézetekben ohajtatost és örvendeztetőt szemlélt, hallott vagy olvasott, egyenesen és a szükséges előzmények teljesítése nélkül, anyagi és szellemi szegénységgel egyiránt küzdő intézeteinkben, akár hiu dicsőségvadászattól, akár jámbor öncsalódásból létesíteni törekednék: az hüis éghajlatunkat füge és granátalma termésre, kiseded Tiszánkat az ocean roppant gőzösinek hordozására kényszeritené; — s a milly kétségtelen az, hogy az önkebelből fejlesztett erök, mind biztosabbak, tartósabbak azoknál, mellyeket csak utánzás vágya hozott létre, s mellyek többnyire időtlen erőlködések maradnak: épen oly bizonyos az, hogy ha intézeteinkben mindent, mit a művelt nemzetek példája ajánl, honosítani akarunk: azon fának sorsára juttatjuk azt, melly a minden egyes ágaiba különmemü ritka gyümölcsök galyait oltani akaró kertész

fürészecskéje alatt kiszáradt, míg mellette egyoltványu testvére, buja lombokkal diszlett föl, s birtokosát nemes gyümölcsök bő termésével örvendezteté. — Így például: ki kisdéd anyaoskolánkban a nagyszerű egyetemek példájára, a nevelés-ügyét egészen külön választaná az oktatási ügylől, s a tanítói kart az erkölcsi felügyelés terhe alól fölszabadítaná; az oktatás tárgyában pedig, hasonlóan az egyetemi mód szerint, a felolvasási rendszert elegendőnek tartaná: vastag ismeretlenségét árulná el, mind korábbi házi nevelésünkkel, mind ifjuságunk érettségi fokozatával, mind általában a humanitasnak nemzetünkneli állásával, s képes volna csupán ez egyetlen balfogás által ily kiskörű intézetet sirjába dönteni. — Én ugyan, mihelyt a közbizodalom felszólítása e jeles anyaoskola sorsával szoros érintkezésbe hozott: komoly vizgálatot tartván hivatalom munkaköre fölött, úgy találtam, hogy jóllehet honunk oskoláiban a tanítóegyedek nevelői foglalkozása mostoha körülmények miatt, naprolnapra szűkebb korlátok közé kezd szorulni: anynyira, hogy a mondott egyedeket az ifjuság erkölcsi állása iránt egész felelőség alá vonzani nyilvános következettenség volna: nem lehet mindazáltal e pontot illetőleg, lelkiismeretes tanítónak — bár saját kényelme ezt javallaná, s a közönség nem csekély részének véleménye is oda nyilatkozik — nem lehet, mondom, lelkiismeretes tanítónak e pontra nézve, ingatag korunk imez tévesztett követelésének akként engedni, hogy az ifjuság erkölcsi vezérléséről, vagy általán lemondjon, vagy legalább mellette, mint elveszett ügy mellett, hanyag egykedvűséggel úgy szólván, könnyörületlenséggel haladjon át, — tudván, hogy a tanítói állással hajdan együtt-járó erkölcsi fölügyelést még eddig semmi más pótlékintézkedés nélkülözhetővé nem tette, — meggyőződéseim szerint tehát, bár milly sok kedvetlenséggel járjon is együtt napjainkban e sokszorosán megvitattott nevelői beavatkozás: a tanítói egyednek egyesíteni kell személyében a tanítót a nevelővel. — Azon két főpont tehát; mellynél jelen hivatalom az ifjussággal érintkezésbe jövend: az oktatás és nevelés, vagy a tan- és fegyrendszer. — Mindkettő felőli véleményemet bizodalmas kebleitekbe rövid szavakban kiönteni szükségesnek látom.

A mi a tanrendszert illeti: mielőtt oda térnék, hogy az általam választott oktatásmódot, mellyet más módok fölött szívem javala, okoskodásom helyesle, s gyakorlati kivitelem isten segedelmével elfogadand, alapvonásokban legalább, mind a mélyen tisztelt közönséggel, mind a szeretett ifjussággal megismertessem: egy mellékes tárgy foglalja el figyelmemet, melly az általam tanítandó tudományok megválasztását illeti s mellyet lehetlen ez alkalommal néhány szóval futólag nem érdeklennem. — Hogy e tárgy itten csak említésbe is jöhet, annál különösebb, mivel hiszem, e tudományok mély belátásu oskolai előljáróság által tüzetvék ki, s végig tekintvén rajtok, minden úgy találandja, hogy e tudományok minden művelt nemzetek oskoláiban nagy szorgalommal taníttatnak

és tanultatnak. — Mi ok indithata tehát arra, hogy e tárgyat immost ünnepélyesen szőnyegre hozni hasznosnak lássam? Van jelen korszakunknak egy különös nyavalyája, melly ismét kiáltólag tanusítja azt, miről senkinek, ki közrehatni akar, egy pillanatig sem szabad megfeledkezni, hogy korszakunk átmeneti, és így ingatag és jellemtelen korszak. — Az ifju, de örök realismus nagy fontosságu harca az ősz de hasonlóan halhatatlan humanismus ellen, még eldöntetlenül folyvást tart; e harc, — ha jó istenink azon buzgó ohajtásunkat teljesítendik, hogy kiegyenlítés utján döntessék el, — elébbutóbb a tudományok virágzásának örvendetes időszakát deritendi föl, — az általán véve üdvös harcnak azonban némi káros hatását a részletekre, tagadni nem lehet. — E káros hatások egyike különösen az, hogy a szellemi fegyverek csattogása, fülébe jutott a tanuló ifjuságnak is, s visga szemei megpillanták a két örök eszme ügyvivőit, ellenségesen állani egymás ellenében. — Tárgyismeretlenség s a szenvedélyesb tuzók rosszul értett heves szóváltása megbotránkoztaták az ifjuság hajdani boldog hitét, s azon balvéleményt öntötték belé, hogy az ujkor fölvilágosultságának egyik legnevezetesb eredménye, azon bölcsesség kövének megtalálásával fölerő fölfedezés, hogy egyedül és kirekesztőleg a real-tudományok korszerűek és figyelemre méltók, midőn a humanismus szorgalmas művelése átalában, a mult századok kedvenc gyarlósági közé számítandó. — S még ez hagyján! de a mi még sajnosabb tévedés, a realtudományok nevezete alatt nem bira egyebet érteni, mint kenyértudományt, melly az élélhetésre csalhatlan hitlevelet nyujtson kezébe, s a jövődöre kézzel fogható, közvetlen ekehasználatosságu legyen. — A melly tudományok immár nem ez osztályzat alá esének: azok hasztalanoknak bélyegeztettek, s midőn a tanulandók lajstromába olyak soroztattak, mellyek az élet nagy céljára, az emberi lélek tökélyesítésére legelhatározottabb befolyásuak ugyan, de az anyagi jóléthez nem oly vastag kötelekkel szövök, mellyeket a kövér szemek is fölfedezhetnének: panasz és elégtelenség kártékony magvai unalmat tenyésztenek az ifjuság között s eldöntve lön, hogy az oskolai tanulmányok nagy része hasztalan, életre szükségtelen s csupán az ifjuieleven szellem méltatlan gyötrésre létezik. — E vád sujtá legközelebből az ó klassika litteraturát, mint a humanismus alapcikkeyét; azután egyenként magokra a realtudományokra is került a sor a szerint, a mint a tanuló ez vagy amaz életmódot tűzött ki magának s rövid tekintete egyikét vagy másikat magára nézve nélkülözhetőnek látá; a jogpályát tapodó, teljesen megveté a vegy- és természettant, — a hittudomány mezején kenyerét aratandó, irtózza emlité a mathesis nehéz száraz formuláit, s nemcsak az ó, hanem az ujjab nyelvek is találtak a *nisi utile est*-nek oly alkalmazóira, kik az *utile*-t a leganyagibb, legvastagabb értelemben véve, hirdetéek következetlen bölcsességöket, — s mindegyiknek az lön követelése, hogy az elemi betüzés után mindjárt ugy nevezett

célvezető tudományát tanulhassa, — és ha az általa ószerűeknek nevezett értelmesbek figyelmezteték, hogy a műveltségre nem egy, hanem több tudományokbani jártasság kívántatik, s a bevett szokás és országos vagy oskolai törvények is e mellett nyilatkoztak: kedv és siker nélkül uszá meg oskolai éveit. — Így keveredének egymásután rosz hirbe az ifjuság előtt a tudományok leghasznosbjai s leggyönyörűségeshjei; így aljasodék le a mennyei származatu philosophia s majd minden szemlélődő tudományok, sőt a kenyérhozóknak elismert tudományoknak is azon részei, mellyek nem egyenesen az aranybányák gazdag ereire vezetőknek találtattak; innen azon fájdalmasan nevetséges tünemény sok tanuló-intézetekben, hogy a tanulás mint legnagyobb részben szükségtelen, csupán az oskolai bizonyítvány betűszámjainak keserves kivására való, s minden, mi e cél határain tul terjed, egyáltalában fölösleges, innen hogy a tanintézet minden más inkább, mint tanintézet lön; hogy az oskolai pálya főfeladata lön örök ellenszegülés a fáradzó tanítók és előljárók jámbor intézkedései ellen. — Szerencsétlen irány! milly sok jeles ifjat térítél el a valódi nemesbülés és tökéletesbülés ösvényétől, — s milly vészterhesen készited előre a humanismus és vele együtt a nemesb realismus megszüntetésével a középkor történeteiből ismeretes vasszázadodat, mellynek nyomaidon csak hamar bekövetkezendő visszatértét — ha a halandó világ dolgait intéző kéz szerencsés fordulatot nem adand — bölcseink nem hiában jövendölék! --- De nem kárhoztalak én titeket föltétlenül, szeretett ifju barátim! bűnötök terhének nagy része nem titeket nyom; nem a ti jóra inkább, mint roszra hajlandó szivetek a mérges mező, melly önként termené meg a balitéletek maszlagos gombáit — kívül gyökerező okok eszközlék azt, s mi, kik ismerjük ez okokat, szelid szózattal hivatunk titeket a bölcsesség és tökélesedés biztos pályájára, — durva szemrehányás helyett csupán korunk egyik legnagyobb bölcsének s kormányférfiának szavait intézzük hozzátok, mellyeknek talán inkább hisztek, mint a szerintetek immár kiavult római bölcs szintén illy tartalmu intésének: „lássátok, — így szól a lelkes angol bölcs — lássátok a tudományok csodaszépségü láncolatát, mint segítik, mint egészítik ki ezek egymást kölcsönösen! örök lemmák, mint a világrendszer egymásra viszonyló nagy gömbjei! mint nyujt kölcsönt a philosophia mennyei testvéreinek, de csak azért, hogy minél gazdagabb kamat háruljon rája vissza azokrol, milly szivárványi finom árnyéklattal ágazik be egyfelől a jog, másfelől a hit s ismét a természet-tudományokba, — mint lövell fényt és meleget a történetírásba, a tisztos és élettudományokba, s mint alkot ezekből egy dicsó egy egyetemes egész, mellynek kerekai szüntelen egymásba vágnak. Egy a tudomány, mert a tudomány nem egyéb, mint a tudnivaló: tudnivaló pedig minden, kirekesztőleg istenig, ki maga megfoghatatlan. — Ki bár mellyiket balgatagul haszталannak káromlá: ekeszarvat tenyerébe! mert jele hogy az istenek nem kegyelik.“

De jobb jövődök reménye alatt, fátyolt vetek minden illy kelemetlen jelenésekre, s őszintén biztosítván ifju barátimat, hogy lelkes előjáróik, mint eddig, ugy ezentul is gondoskodandnak a tanulandók laistromának cél és korszerűsége felöl; sietek közleni oktatásmódomat, mellyel a tanulandókhöz vágyat, a tanulás alatiakhoz kedvet és szorgalmat s a már megtanultakhoz kettős sikert varásolhatni, tapasztalásom tanita meg. — Nem alkalmaztatható ugyanis nálunk a már emlitettem *felolvasási rendszer*, melly a nagy egyetemekben divatozván, higgadtabb vért, érettebb éveket kíván, mint a millyennel intézetünk növendékei pályájokat futják, — melly nem annyira elemi ismeretek közlésére, mint a tudomány fentebb légköreinek gyors beutazására van számítva, — melly fölöslegessé tevén a tanítói ügyességet, s csupán a tudománybani jártasságot kívánván meg, tagadhatlanul nagyot könnyít a tanítón, de semmit nem könnyít a tanulón, — melly majd minden értelmező magyarázatot kirekesztve, sajátlag egy kézi könyv óránkénti egyszerű felolvasásában határozódik. — Képzeltetni, milly kevésé láncolja le e tanításmód a röpkedő figyelmet, s melly igen hasonlítna nálunk egy illy tanító az evangéliom magvetőjéhez, kinek kezéből a gazdagon szórt magvak siker nélkül pergettek szét, sziklákra, utfelekre és tövisbokrok közé: de a felolvasási rendszernél még kevésbé helyeselhetjük a *tanultatási rendszert*, melly az oktatásnak legalsóbb, legdurvább foka, — alig érdemlő az oktatásmódok közé számittatni, s legfőlebb scholastikai formulák betanulására alkalmazható. — E rendszer a tanító kényelmén kívül, a közvisgálati gyors és folyékony feleletekre, műveletlenebb szülék gyarló öröme, s az oskolaügynek az értelmesebbek részéről elhanyaglására van számítva; fi- és leányképző intézetekben alsóbb és felsőbb osztályokban, honunkban, és a külföld számtalan oskoláiban üzi még lidércedését, s aranykora csak nem rég kezdé aláhanyatlani, mióta főgyámolit, a botozási és örök börtönzési bünhesztésmódokat, emberiebb gondolkodásu századunk a tanulóintézetek falai közöl számüzni szükségesnek látá. — Maga e rendszer neve nyilván mutatja, hogy itt a tanítónak csak szakmányosztó foglalatossága vagyion; — az értelmező magyarázatról, a tanulók fölfogásának könnyítéséről szó sem lehet, az emlékező-tehetség elkoptatásig kinoztatik, az ítélő-tehetség parlag elhagyatásban sinlik, — testi és szellemi csenevészés, szolgálalkúség, és a tisztességes tudományok iránti kiolthatlan koragyülolet valának e nyomoru rendszer természetes következményei. — Azért örömmel vallom magamat azon rendszer követőjének, mellyet talán legbélyegzőbb címmel *alkalmazkodási rendszernek* nevezhetnék, s mellynek kulcsa, a tanítványok helybezetébe leereszkedés. — Magas tekintély fényköre, ragyogó bölcsesség nimbusza nélkül — circum caput omne micantes deponens radios — kivetközve a terrorismus fegyvereiböl — egyedül az akarat tisztaságának fölemelő érzésével, s a tanítványok részéről szeretet

és bizodalom és humanitás égi paisával védve, jelenjen meg a tanító azoknak körében, kikkel a tudomány édességét megkedveltetni első tiszte, — s második, őket annak örök csarnokába nem hatalommal vagy kényszerítéssel eröltetni, hanem szelidséggel vezélni. — Ereszkedjék le azoknak gyengébb fogalmaikhoz, — az olvasottság és tapasztalás szinmézébe mártsa a tudomány száraz tételeit, a magyarázat elragadó varásával bűvös vesszőként illesse a szilaj kedélyeket, s legyen tulajdonképen nem is tanító, hanem legyen első tanulótárs, ki a tanítványokkal együtt láttassék kezdeni minden csomónak megfejtését, minden kétségnek eloszlatását; velek együtt láttassék haladni, gyarapodni; — ne hagyja el őket a szövevényes kérdések tömkelegében segéd nélkül, hanem velök együtt mindaddig munkálódjék minden egyes megtanulandó tárgyban, míg a tiszta fölfogás tetőpontjára velök együtt föl nem érkezik. — Mert a fokoként fejlesztés, leginkább egyez emberi természetünkkel, s jól esik az ifjui léleknek, ha vezérlője nem csupán szóval ad utasítást a magasság lépcsőinek meghágására, hanem maga mintegy próbamutatványt ad az azokoni fölfelé haladásban. — Ekkor, mint kalauz, a magas halom tetejéről mutogassa be nekik a leküzdött nehézségeket, — a kies virányokat, mellyeknek bájló szőnyege önként terül el immár szemük előtt, a termékeny völgyeket, mellyeknek kalászdus abrosszát immár terjedt láthatáruk körébe nyerték: de figyelmeztesse egyszersem mind őket a következő, még magasabb még gyönyörösebb kilátásu halmokra, s uj erővel, uj buzgalommal töltsse el kebleiket a még hátra levőknek bentazására, — szüntelen, mintegy észrevétlenül haladván a kedves végcél felé, mindaddig, míg végre szent teljesülés jutalmazandja fáradhatlan törekvéseiket. Ime, szeretett ifjak! itt ajánlkozik nektek ilyen hozzátok és fogalmitokhoz alkalmazkodó, a tudományok nehézségeinek leküzdésében előttetek vezérkedendő, de egyszersem mind veletek együtt haladni, együtt küzdeni látszó első tanuló-társ, kinek célja és tiszte nem szakmányórákat tölteni veletek, hanem kedves társaságokban, épüléstekre, tökéletesedéstekre, napjainak nagyobb részét fölázdozni, hogy benetek és általatok hazájának javát, az emberiség haladását, az anyaszentegyház virágzását, erejének parányi mértékéhez képest, előmozdithassa. — Tárjatok azért nyílt kebleket felém örömmel és szeretettel, miként az enyém szeretettel és örömmel tárul elétek, gondjaimat bizodalmatok, áldozatimat szeretetetek, törekvésimet szorgalmatok, időm vesztségét haladástok, életeróm hovatovábbi lankadását tibenneteki megifjodásom s e tudományos intézet uj meg uj életre virágzása fogják nekem tenni feledhetőkké, fogják nekem tenni elviselhetőkké, fogják nekem tenni kedves emléküekké! Majdan midőn egykor kilépvén az életbe, ti is a hon javának kisebb nagyobb oszlopai lesztek, repesni fog a tanítói szív keblemben, s örömkönnyükkel fogok és dicsekedve emlékezni, hogy ez oszlopoknak idomitásában az én formáló ujjaim is egykor gyönyörűséggel fáradozának.

A mi a fegyrendszert illeti, meg kell vallanunk, hogy bár sokak még mind a polgári, mind az iskolai életben a cryptodynamisták, sőt ittott, mint nem ok nélkül rovatott meg, a század emberiséget lehelő szellemével éles ellentétben nagy és apró kényurak nyilván is üzik erkölcsiségből következtető eljárás módjokat: de másfelől ismét a tulzás hullámára ragadá el a jószándékuakat is, arctani tévedésbe ejtven őket a való szabadság és korcs testvérenek a féktelenségnek egymástoli különségére nézve — *discrimen obscurum, solulis crinibus, ambiguoque vultu* — úgy, hogy itt ismét sajnálattal kell emlékeznünk arról, hogy korunk, úgy szólván, nem korszak, hanem két korszakot csudálatosan egybeforrasztó átalakulási közidő, pesgó es forrongó, kívánatiban önmagát cáfoló, jellemében állhatatlan, ujdonságiban kimeríthetlen, s azt, ki meg szokta tetteit állandó elvek sinórmértéke szerint mint férfiu intézni, nem egyszer legkellemetlenebb skepsis tévkertjébe merítő — A szerkezetek régibb alapjai megrendítették, az ujak ingadozók; s mig a fenálló iránti tisztelet és kiméletesség naponkint hanyatlásra sülyed: mérsékleti javítók és dühös reformerek elszántan küzdenek egymással az elvért, melly jelenben a század vezércikke, idővel a historia márvány-lapjára annak diszkoszoruja vagy gyalázathélyege legyen. Nem mondhatom ki, mennyire nehezíti e körülmény a tanítói, különben is igen kényes helyzetet. — Elv és annak alkalmazása, szemlélet és gyakorlat, ó és új rendszer, meggyőződés és a divat követelése, fegy és szabadelműségnek nevezetett korlátlanság, alaposság és felületesség, valódiság és látszani-akarás, gyakran látszatni kénytelenség, éles összeütközésben a haladás és közjó kárára, a nemzedék sírathatlan vesztségére, fogyasztják az erőket, tékozolják a minden kincseknél becsesebb perceket. — A tanrendszer elvetette másás saruit, el rejtélyes jeligékkel barkált nyeglesüvegét, el mystikus sötét palástját: de könnyü öltözete alatt hasztalan keresnéd a régi szorgalmat, kitartást és rendíthetlen akaratot, nyomosságot és önáldozásokat; — a fegyrendszer nemesebb, emberiebb alakot ölte magára; a büntető és megtorló módort iskolai mint polgári bünhesztésekben, javító módor kezdi felváltani: de miért tagadnók, hogy a javítási buzgalom sok helyen áthágta a *netovább* szentesített vonalát, vigyázatlan kezekkel tépé ki az ifju kebelből a kegyeleték gyöngéd virágát; s mig joggyepelőket, phaëtoni erőtlen karokkal forgatandókat ada tapasztalatlan kezeibe, megfosztá másfelől a minden jogérzetnél nemesb kötelességérzettől, — holott a kötelességek szerény érzete, hüséges és angyaltiszta teljesítése teszi az ifjukor egyedüli ékességét, szeretetre-méltó voltát, veti meg jövendő erényei s boldogsága biztos alapját. A régi slendrián félszeg ördöge visszasántált éjanyjának sötét méhébe: de a forradalom szörnyü kanóca, melly felnótt gyermekek közé sem lobbanhatott soká a nélkül, hogy iszonyu rombolásait meg ne tette volna, — éretlen szabadelműség parittyájából hányatott az ifju sziv bástjái közé, s lángba borítva annak

gyulékony részeit, a hit és remény gyönyörű alkotványait, pusztulást hagyja annak égi megelégedéslakta belsejében, s örökre felröppenté békés hajlékiból az ártatlanság és maszlagtalan hűség szelid nemtőjét is, Dikeként, a csillagi fények közül soha, soha vissza nem térendőt. — „Szablyával cseréltétek ki“ így feddőzik korunk egyik nagytapasztalású bölcese — „szablyával cseréltétek ki a gyermek fakardját, s a kerekas ló helyett dühös ménre ültetétek; a kora tudásnak almájával üztétek ki őt ártatlansága boldog édenéből: meglássátok, hogy szellemi sorvadás és erkölcsi halál követendik a kora beavattatás, s az anyatermészet nemesise rettenetesen boszulandja a titkok saisi szent fátylájának időelőtti föllebentését.“ — Mit tegyen illy körülmények között az ifjuság javát szivén hordozó tanító, midőn lelke a rettegési rendszertől irtózva fordul el? — a tanítói atyáskodás köre, mint feljebb is sajnálattal emlitém, naponként keskenyebb határok közé kezd szoríttatni, s mégis annak mulhatlan voltát kiáltó szükség igényli? Látnivaló, hogy az üdvnek itt egyetlen szoros utja lévén, t. i. az ifjuság teljes bizodalmanak bírása, ennek megnyerésére kell fordítani a tanítónak minden gondjait, mivel másként nem lehet erkölcsileg hatnia arra, miként a zárt kelyhű virág éltére sem éltető napfény, sem ujja szülő harmatcsöppek nem munkálhatnak. Ámde a föltétlen szigor elvei megöldöklük a szeretet gyöngéd csiráit, — a föltétlen engedély elvei ellenben másfelől sirt ásnak a tisztelet szent indulatának; szeretet és tisztelet pedig két lényeges alkotó része a bizodalomnak, ezt vagy amazt vedd el bár, s bizonyos lehetsz benne, hogy nevelői hatásodat, befolyásodat visszahozhatlanul elvesztetted. E szeretetnek azonban nem aljas pajtáskodáson, sem aljasabb hizelgésen, az ifjuság gyarlósági iránti hizelgésen kell épülnie, — e tiszteletnek nem zsarnoki durvaságon, sem az ifjuság köréből feszes eltávolodáson kell alapulnia; égi kezeknek kell szöniök e viszonyokat a barátság égi fonalszálaiból, ama nemesb barátságéiból, melly amaz örök becsü szép regény szerint Odüssseüs hős magzata s a mentori alakban rejló Athéné között létezett, ama barátságéiból, mellyel az istenember és emberbarát Jézus ölelte kebelében nyugovó tanítványát. — Igenis! a fegyrendszer, mellyet én közöttetek követni akarok, nem a szigor, sem a lágyság egyoldalú elvéből induland ki, hanem a *barátság* tiszta kufejéből veszi szökpontját, s úgy hiszem, egész leendő nevelői pályámat tisztán terjesztem szemeitek elébe, midőn magamat egy pár rövid szóval *ifjuság barátjának* dicselkedve nevezem.

A valódi baráti szív türedelmes ugyan az elnézésben, de nem rest, sőt az idegennél nyiltabb és őszintébb a feddésben; — maga részéről könnyen bocsánatra hajló: de annál szigorubb bíró a közjót és általános erkölcsiséget érdeklő pontokban; — szeretet hóféhér palástja alá rejti a gyarlóság tévedéseit: de cherubi lángfegyverrel kel ki a jellem szennyeit tanusító aljasság ellen; midőn kegyel, kegyelése nem haszonlesés rokona, hanem az erény magas-

becsü helybenhagyása, — midőn fenyít, fenyítése nem boszuálásra, hanem egyfelől erkölcsi elégtételre, másfelől javításra van irányozva. — Őszinte fájdalom égeti szívét, midőn az eltasztás kínos szükségét látja, s míg lehet, ismételve kész mentő karjait szeretettel terjeszteni ki a sülyedő szerencsétlen felé: de kész kiszakasztani szívéből legédesebben ápolt hajlandóságát is, ha a rák orvosolhatatlan, s az eltasztás áldozatát, mely nála mindig áldozat, megtenni erkölcsi törvények fensőbb kötelességei kívánják. Nem a félelem tehát az, mi az illy tanító előtt a nemesen képzett ifjui szívet meghajolni készíti, hanem erény kölcsönös elismerésén s becsülésén alapuló tisztelet; sem a ló hullámi közé vetett lécs értelmébeni gyávaság az, mely a tanítványt illy tanítójához biztos közeledésre inti: hanem az emberszeretet jótékony melegétől áthatott nyájasság és szelid bánás, mely felé, mint éltető sugáru tavaszi nap felé, önkénytelen fordulnak az ifjui szívek tárt kelyhei. — E néven, az *ifjuság barátjának* néven lőnek nagyokká és halhatatlanokká az ő és ujabb kor számos bölcsei, kiknek áldott emlékek az emberiség történeteiben nagy hódolatotok ragyogó emlékének tiszteleteseb helyet foglal; a szép-lelkü Gellertet említem csak, s az örökké való Szokrateszt, kiben fényesen megbizonyítja az utóvilág, hogy az igazi érdem nem hiában hivatkozik a késő maradék igazságos birói székére. Legfényeseb jutalom, miben illy tanító részeltetheti jó tanítványt, helyeslő megelegetésének és szeretetének éreztetése; leghathatósab ösztön, mellyel őket a rosznak kerülésére s az erény tiszteletére serkentheti, a nemes büszkeség és becsület-érzés fölébresztése; legnagyobb fenyítés, mellyel a gondolatlan kihágásokat kötelesség ösvényére visszautasítja, roszaló helyben nem hagyása, s legnagyobb büntetés, mellyel az elvetemedettet sújtja, szívének bezárlása, s szeretetének megvonása. — Ah, valljon remélhetem-e, hogy a ti kebleitek illy magasb nemü jutalomra, ösztönre, fenyítékre és büntetésre eléggé érzékenyek, eléggé fogékonyak lesznek? remélhetem-e, hogy midőn én titeket, nemes születésü s neveltetésü — és a mi sokkal fontosabb, nemes erkölcsü s jellemü ifjakat illető bánásmóddal tisztellek meg, ti viszont engemet nemes születést és lelkületet tanusító viseletetekkel ajándékoztok meg? Nem, én nem fogok ti bennetek csalatkozni; ti nem fogjátok énbennem félreismerni a feddhetlen szigorúságu, de szóval, tanácscsal, tettel, mindenemmel titeket boldogítani, segíteni kész barátot, ki egyedül a nemtelen elvetemültségnek, de nem az ártatlan és nemes örömöknek ellensége. — Soha ne érjen engemet azon nehéz vád, hogy valakit közöletnek, szenvedélyektől elragadtatva, méltatlanul megkeserítettem, de soha ne piruljak önlelkem birói széke előtt azon hanyagságért is, hogy midőn módomban lett volna titeket szorgalomra, rendszeretetre, pontosságra, hűségre, nemes erkölcsökre s tettekre, a rosznak, az aljasnak eltávoztatására inteni, buzdítani, kényszeríteni: azt saját lelkismeretem ellenére, a ti megsirathatatlan károtokra, s a közjó nagy

vesztésére, valaha elmulasztottam volna: mert tudjátok meg, hogy az idejében való feddés és jó célra irányzott fenyítés is a barátság szent jogai közé tartozik. Jertek! azért, a szó legnemesb értelmében vett *tanulótársaim és barátim!* nyujtsatok bizodalmas jobbotkat azon szép viszonyoknak, mellyeket szavakkal előadék, tettel is életbe léptetésére.

De áttérve egyszerű beszédemnek ígéretem szerinti második és igen rövid cikkelyére: merész vállalatnak láttassék bár első tekintetre, hogy tanítói álláspontomat minden oldalrol tisztán felfogandó, azt nemcsak a tanuló ifjusághoz, hanem különösen a nagytekintetű pártfogó testülethezi viszonyaiban is, csekély belátásomhoz képest, magam és a nyilvánosság elébe állítani próbát teszek: úgy hiszem mindazáltal, hogy a jogszerűség imez századában minden hivatalnoknak önmagával s körzetével ekként előre számot vetni, sok kellemetlenségek kikerülése, sok homályos viszonyoknak tisztába hozása végett, nemcsak üdvös, hanem minden tekintetben szükséges is: mert e nyomozás eredménye leszen egyszerűsmind a két fél közötti szent szerződésnek becses oklevele, s az előforduló kétes esetekben utba igazító biztos göncöcsillaga. S úgy hiszem, hogy alig bizonyíthatnám meg bármi által is inkább a nagytekintetű oskolapártfogó kormánytest iránti őszinte hódolatomat s tiszteletemet, méltányosságában s korszerű felvilágosultságában vetett határtalan bizodalमत, mint midőn oly kérdésnek rövid megfejtésébe bocsátkozni bizton bátorkodom, mellynek szőnyegre hozásában méltán lehetne az értelmellenek megbotránkozásától tartanom. Szerencsés én! hogy e tekintetben teljesen nyugodt lehetek a nagytekintetű pártfogó kormánytest fölemelkedett gondolkodás-módjának ellenében; sőt bátran remélhetem, hogy miután tiszta keblem ömlengései szerény ajkak csatornáin igény és követelés nélkül, alázatosság kristálycsöppjeiben csörgedezendnek alá: leplezetlen nyíltszívűségem szózati a tekintetes oskolai pártfogó kormánytest művelt lelkü egyedeinek keblében nemcsak helybenhagyásra, hanem sokszoros és örvendetes viszhangra találandnak. — Azt mondom tehát először is, hogy a tanítói hivatal nem valamelly idegennemü, s a művelt világi rendek állásától osztály szerint elkülönözött, szerzeti vagy kaszti értelemben elszigetelt hivatal, mellynek a pallérozott osztályoktoli különbözését még öltönye saját színében s szabásában, sőt társalgási alkalmazkodásának feszesenkomoly ünnepélyességében is kitüntetnie kelljen; csak vastag pedantismus alapíthatá illy nyomoru költségekre a tanítói hivatal méltóságát, oly korban, mellyben annak befolyása aloli mentességgel fejdelmek és fejdelmi udvarok, s a világi legfényesb hivatalnokok sem dicsekedhetnének. Hogy valaha a tudós osztály, mellyhez a tanítók közelebbi rokonságukat vélték, maga adott alkalmat sok tekintetben e ferde nézetre, tagadni nem lehet: de miután immár ez is a társasági közilledelem s egyenlőség kívánatihoz alkalmazva magát, lemondá személyes különködéséről: illó, hogy a

müvelt világ se vonja meg tőle azon méltányosságot, mellyre fájdalom! még némelly elfogultakat emlékeztetni nem fölösleges: hogy a tanítói osztályt sem pariai elvetetett alacsnóság, sem ellenkezőleg brahmini képzelt szentség magassága nem távoítja el a status bármily rangu s rendü tisztaságaitól. De ha a tanítóság elleni most említett előítélet, miután dicső fejedelmek is gyakorlati jó példával mentek elő ennek legyőzésében, korunkban immár a ritkább jelenetek közé tartozik: annál hatalmasabban kezd uj erőben mutatkozni egy másik balvélemény, melly bár hasonlóan sőtét kor maradvány bélyege, s pártolónál, nem mondom ugyan, hogy mindég józan ítélő-tehetség s emberséges indulat hiányát, vagy, mint sokan valósággal állítják, ugy a szív durvaságát, mint az értelem pallérozatlanságát árulná el: de minden esetre nagy elfogultságnak egyfelől, másfelől nagy szeretetlenségnek jele, — s melly ellen én föllépésem első perceiben ezennel óvást tenni, s óvásomat, ha szükség kíváná, az egész müvelt emberiség tribunaljáig fölvinni bátorkodom, azon balvélemény t. i. melly a tanítói tisztaság helyzetét *bérenc* helyzetévé alacsonyítja, s ezt a tanítóval mindannyiszor éreztetni elég méltánytalan, elég szerénytelen. — Bizonyos, hogy minden hivataloknak a status hivatalnokságától, a legutolsó tisztviselőségig, megvan bizonyos tekintetben bérilletjök, a mennyiben t. i. minden munkásság kifejtése természetsszerűleg kölcsönös visszapóllást föltételez, s a milly értelemben Nazareth nagy bölcese is mondá, hogy méltó a munkás a maga jutalmára, s miért-hogy mégis épen kitünőleg a tanítói hivatal az, mellyet a bérelvél örök emlékezetbe hozása által zsoldos nép sorába alázeni szükséges? honnan e gyöngédtelenség gyakran olly férfiakról is, kik, mint világosság igaz baráti, magának a nevelés és oktatás cselekvényének nem csak polgárzatilag hasznos és szükséges voltát, de minden más hivatalok fölötti nehézségét s tetemes önáldozatba kerülését, annál fogva tiszteletre-méltóságát bensőleg elismerik, sőt nyilvánosan vallani sem vonakodnak? — honnan e mostohaság egy olly hivatal iránt, melly épen legtöbb lelkismeretességet, haszonleséstől tisztaságot, nemes önmegtágadást, napokon és éjeleken szakadatlanul átvonuló erőfeszítést, Stoa-szellemü higgadt érnységét kíván, mellynek egyedül erkölcsi felfogás alá eső magasb nemü kötelességeit, nincs számítás, melly a bér filléreinek kulcsa szerint föltaglalni képes volna, — annyival inkább, mert nincs helyzet a kerek ég alatt, mellynek anyagi jutalmaztatása érdemlőségével kiáltóbb aránytalanságban álljon, mint a tanítói helyzeté? — Az ifjuság képzékeny szívének igen nagy szüksége van arra, hogy azokban, kiknek tekintélye és gyámsága lépteit vezérli, ugymint a szülékben és a tanítóknban, valamint egyfelől feddhetlen erény példányképeit bírja, ugy másfelől őket világilag is tiszteletben s becsültetésben állani lássa, s ne legyen kénytelen megaláztatásuk, megbecstelenítésök botránkozató jelenéseit által kigunyoltatni látni a magzati és tanítványi legszentebb érzelmeiket: s hon-

nan van mégis, hogy valamint sok szülék keveset aggódnak azon, hogy erkölcsi meztelenségök magzatik előtt lehetőségig fedve legyen: úgy kicsiny dolognak tartják az ifjúság előtt a tanítói helyzet felől megalázólag nyilatkozni, s ekként a fiatal szívek visszapótolhatatlan kincsét, nevelőik iránti ama határtalan bizodalmat és ösztönszerű jóvélekedést, melly egyedül képes azokat az erkölcsi fenségnek s tisztaságnak olly csodálandó fokára magasztalni föl, kiméltlenül csonkítani, s a hűség és benső ragaszkodás gyöngéd virágit durva kezekkel kitépni nem irtóznak —? Alig van pedig e nemben mód, melly a gyermeki és ifjui szent hitet mennyéből kiméltlenebből rántsa alá, mint midőn a tanítót zsoldosként állítjuk elébe, kiben ő e szerint inkább bérbefogadott poroszlóját, mint boldogságának melegkeblű előmozdítóját, ingatag lépteinek böles és jólelkű vezérét, gyámtalan éveinek hű őrangyalát tekinteni kénytelen. — Illynemű megaláztatások idézik elő aztán azon szomorú s fájdalom! sűrű tapasztalásigazolta visszahatást a tanítók részéről, hogy látván magokat s becsületöket a bér nemtelen mértékfája mellé állítatva sülyedni a közvéleményben, sülyedni azok előtt, kiknek hűsége és szeretete bő kárpóllást nyujtana különben minden küzdelmekért, minden másnemű méltatlanságokért: megkeményedett arcra s megfásult kebelrel, melly nem bír többé a legtisztább becsületérzés nagyszerű rugékonyságával, vakmerően mérték fel ők is ugyan csak a bér szennyes mértékével kötelességeik határkörét, mellynek pedig idealis felmérhetlensége, s az ezzel egybefüggő *megjutalmazhatatlanság* felemelő érzése az, mi az önáldozás szakadatlan láncából álló tanítói helyzet valódi érdemét teszi. — Nem szükség, nagyon tisztelt férfiak! fejtegetnem előttetek, hogy a tanítói helyzet imez lenézése azon erő, jogi kor maradványa, mellyben lantját a troubadour, pergamentekercseit a tanár, panacaeait az orvos, tekéit és abroszait a csillagos ég avatottja, ecsetjét és vésőjét a művész, durva kelevézesek s lándsatorók lábainál rakák le, mellyekben a tudomány férfja, ha elég alacsony nem volt tudományával a babonás gyáva tömeg retteggetésére s ámitására élni vissza, vagy udvari bohóc süvege alá rejtezve nem üzte, alig merem meghatározni csufosabb-e vagy kinosabb alakoskodásit, megvetettebb vala a zsoldosok legutóbbikánál. — E kor immár dőre hőseivel s véleményeivel együtt letünt, az értelem kivivá jogait, s hol a kor jobb szelleme kijelelé a tudományok rangját az emberi törekvések sorában, ott foglalnak helyet a tanítók is a tisztességek sorában; — a nevelés és oktatási ügy magával az emberiség ügyével ugyanazonosittatván, a nevelői és oktatói álláspont is emberiség-érdeküvé emelkedet, s fölvilágosodott korunk legjobbjai, legbölcsebbjei a tanítói és nevelői helyzet eredete s értéke felől a jogok philosophiáját kérdezvén meg: halljátok, minő eredményre jutottak! — Az oktatók s nevelők — így szól a philosophia — eredetileg nem egyebek, mint munkatársai a szüléknek, s társaséleti szempontból véve, munkatársai a statusférfiaknak egy igen

szent és magas cél elérésében, az ifju nemzedék boldogságra és tökéletességre vezérlésében. — Mert valamint gondoskodott a bölcs természet arról, hogy a testi élet a hanyatló embernyomokkal meg ne szűnjék, hanem születés utján az újabb nemzedékre ruháztassék át: a szellemvilági életnek az által kellvén tovább plántáltatni, hogy a meglevő ismeretek kincstömegét, nevelés és oktatás utján örökségbe nyerjék az u ivadékok: látnivaló, hogy mind egyeseket véve föl, a szüléknek, — mind nagyban a polgárzatnak kötelessége, gondoskodni a közértelmességnek nevelés és oktatás utján nemcsak fentartása, hanem időnkénti tovább képzése felől, — nem is említve most azt, hogy a magzatok, mint erkölcsi lények tökélyesítését illetőleg, szüléknek és statusnak milly nyomos kötelezetteséik vannak. — Ámde a szüléket nagyrészt az élet gondjai s nem ritkán a magok fogyatkozásukkal teljes voltuk is, nem engedi magzataiknak aránysoros vagy progressiv nevelést adniok; a status viszont, mint testület, egyedek használata nélkül intézményeinek kivitelében nem boldogulhat, s ide járulván az e célra szolgálendő egyedeknél az előleges és szakszerinti kiképzés szükséges volta is: így lépe életbe egy saját osztályban személyesítve a tanító és nevelő eszméje; kik tehát nem egyebek, mint a körölményekhez képest, most a szülék, majd a status nagy bizományosai, kik az amazokon fekvő nevelési és oktatási terhes kötelesség egy részét átvállalván, lesznek mint imént mondtam, szülék és statusférfiak nevelésbeni munkatársai, pályatársai. — És e pont immár az, hová együgyü beszédemmel törekedém, hogy kijeleljem e tisztos hivatal tihozzátoki állását és viszonyait; — e tisztos cím alatt, mint munkatársatok, örömmel és meglelégedéssel foglalom el tanári s nevelői széket!!!

VIII-ik jegyzőkönyvi szám.

Elnök: következik a *szarvasi indítványok* azon elsőbbike, melly azon okból, hogy jelenleg a gymnasiumbol az akademiái pályára átmenő növendékek, ezen átlépést a mindjárt tanulandó bölcsészeti tudományokhoz nem elég képesség és érettséggel teszik, javasolja: *hogy a növendék a nevezett átmenetelnél a rendes vizsgálaton kívül, egy új átmeneti vagy érettségi vizgálat alá vétessék.* Szóló szerint nagy oka lehet a nevezett készületlenségi érettlenségnek az, hogy Szarvason egy évben végeznek költészet- és szónoktant s e szerént épen ott, hol a kifejtésre legnagyobb szükség volna, a lépések nagyon elhamarkodvák. Azonban épen Szarvas az, hol igen könnyen bocsátják át az idegeneket is, mit pedig tenni nem kellene. *Dr.*

Bloch: azon idegenek kiállották a vizsgálatot. **Terray Károly:** nem kurtítani kell a pályát, hanem ha lehet, inkább hozítani, különben a növendékek gyermek ésszel mennek a bölcsészetre, szóló a gymnasium végén, még egy ismétlő osztályt ohajt, vagy legyen mindenütt a gymnasium legfelsőbb osztálya kétéves, egy a költészet, más a szónoklat részére. **Dr. Bloch Mór:** én csak azt akarnám, hogy a gymnasium végén tenne az átmenetet, külön szigorát, mellyre a nyári rendes vizsgálatot követő szünetben elkészülhetne, és csak ha szigorát kiállaná, bocsátatnék át.

Varga János: egy év a nevezett két osztályra semmi esetben nem elég, kettő multhatatlanul kell, és lehet még azontul érettségi vizsgálat is. **Dr. Tavassy:** így hát kezdjük legalól a baj orvoslását s tétessünk akkor is, midőn a négy éves elemi osztályból a gymnasiumba lép a növendék érettségi vizsgálatot az elemi tanulmányokból, mert épen itt tapasztaljuk, hogy a bármily fiatal és az elemekben még épen nem jártas gyermek is fölvétetik a gymnasialis folyamba, olyan, a ki még az anyanyelvnek tanát sem végezte be s már a latinnak tanulására vonatik. Ha itt szigorubbak volnánk, nem lenne aztán annyi vesződség, annyi baj és panasz, a felső gymnasialis osztályokban, a hol a növendéket visszatartani már nehezebb, mert nagyobb szegyenhezó, mint az alsó osztályok küszöbén. Ha a lyceumok a gymnasiumtól kívánnak képeztebb növendékeket, azon joggal a középtanoda is a maga osztályába. **Cuncius Károly:** azon már segített a tavalyi zay-ugróci dolgozat, a melly e szigort ajánlja. **Papp János:** különös örömmel olvasta a hírlapokban, legközelebb a késmarki oskolában történt azon változást, miszerint a jogtani pálya első évének behozatalával az eddigi hiány kipótolvá lón, s felhivja ezennel ugy a késmarki, mint más oskolabeli társakat, ezentul elállani azon eddig követelt módtól, miszerint más, kivált reformáta intézetekből ment két, sőt egy éves bölcsészeket is, gyakran még az erkölcsi és tudományi osztályzatra sem ügyelve, oskoláikban befogadták, nemcsak, hanem nyilvános oskolára, az akkoron pályáján örömet nyargaló ifjunak, s rovására az összes nemzeti miveltségnek, az ifju kívánta bármely felsőbb osztályba felvették. Legyünk

igazságosak egymás irányában, s így nem lesz az, hogy ifju, a ki egy helyütt rakoncátlan s a helyreutasításokat nem tűrheti, elmegy másuvá, mert így nemcsak büntetlen marad, hanem még jutalmul egy pár közbeeső osztályt át is ugorhat. Szóló kívánja nem siettetni a tanulók pályája folyamát, sem alsó sem felsőbb oskolákban. **Dr.**

Bloch: ha magánosan examentet ad, az átugrani célzott osztályok tudományaiból, miért ne ereszthetnők előbbre.

Dr. Tavassy: nem szabad, a m. kir. Helytartó-tanács is minden osztályra 10 holnap kitartását kívánja, azonfelül kívánnak annyi időt magok a tanulmányok is, mikre épen előbb indítványozá előttem szóló az érettségi vizgálatot. Mások még azt is kevesellik. Ne bocsátkozzunk illy engedményekbe, mert akkor a mai kornak gyors érlelési kívánatai mellett, egy pár év alatt fognák a szülék a gyermeket a gymnasiumon végig futtatni s mi érettek helyett, még éretlenebb tanulókat bocsátandunk feljebb. A ki pedig a korra nézve már nagyon haladott volna, ha különben készült, az, hogy folyamodjék oda, a honnan engedményes eredményt nyerhet. A lángész pedig, ugy sem szorul oskolai folyamokra, ő maga magának oskolája, őtet, ha tartóztatni akarnók is, nem marad, ha tovább viszük is, nem az általunk kijelelt, hanem a maga utját követi.

Dr. Bloch: ő ezt nem tudta, hogy a kir. Helytartó-tanácsnak illy intézménye volna. **Terray Károly**: Poroszországban minden pályára nézve meg van szabva, hogy hány évig tart és mindenik végén mit kell tudni, szóló ezt Fürstenthal gyűjteményéből ki-irta. **Turcsányi Lajos**:

nálunk is meg van ez rendelve. **Többen**: tartsuk magunkat ehhez. **Tarcsányi János**: lesz-e tehát érettségi vizgálat? **Többen**: nem kell. **Elnök**: a poëzisnek és rhetorikának e szerint két éven taníttatnia mulhallanul szükséges, és e két év végén és az itt tanított tudományokhol kellő készültséget, s azzal együtt az akadémiai pályárai szükséges érettséget tanusítók bocsátandók feljebb. Valamint

IX-ik jegyzőkönyvi szám.

A jogtani pálya is, mind a k. királyi intézvények, mind a zay-ugróci rendszer ugy kívánván, két évesnek

nyilvánítatik és a tanulók mind a két év tanulmányai bevégezésére szoritandók lesznek, a hanyagság vagy telyes elmellőzés, vissza-marasztással fenyítettén. —

X-ik jegyzőkönyvi szám.

Elnök: a szarvasi tanoda továbbá indítványozza a *kéregetések eltörlését* (supplicatiok). *Papp János:* párvonalt huz a kéregetések haszna és káros volta közt, és, bárha megvallja, mikép a kéregetéssel együttjáró szegyenkedés, melly a nemesebb érzelmü ifjat mélyen lesujtja, átkot kiált oskoláink fenállása s ifjaink kiélhetése ezen tagadhatlanul nem legtisztességesebb eszköze ellen. Tekintve mindazonáltal azt, miképen ez uton nem csekély öszveg foly össze tanodáink és tanulóifjaink fölsegelésére — melylyet — mint kéregetések egy részét, az ugy nevezett ünnepi legatiokat eltörlött némelly oskolánk példája tanusítja, máskép nemcsak ifjaink megjelente s ottanottan egyházi szónokszékbén fölállta által inditva nyujtának, ugy az egyházak, mint egyes jóltevők; tekintve továbbá, hogy segedelemkérés a haza különböző vidékeini szerte utazással járván együtt, ifjaink világismeretét és élettapasztalását öregbiti; tekintve végre, hogy az így egyes egyházakban teljesített papi szolgálat, jótékony gyakorlás homiletikai seminariumokban magokat nem igen gyakorolható ifjaink számára: ugy vélekedik, hogy még most, mig sem a kéregetésből évenként begyülő és sok szegény ifjunak nevezetes segedelmet nyujtó pénztőkét, nem teremthetünk, sem minden főbb oskolában felállított homiletikai seminariumok nincsenek, még most, nem lehet lemetszeni oskolánk életfájáról ezen kinövést. Szóló ezelőtt néhány évvel, oskola reformjainknak mozgásba jötte korában, mint eszmét a supplicatioknak és legatioknak eltörlését hó karokkal ölelte fel és most is szentnek és idővel megtörténendőnek tartja, utóbbi évekbén azonban egy némelly példa különösen a legatiokat eltörlött szigetiek példája, kiábrándította, s ezért a nevezett tárgyban a gyülésnek ovatosságot ajánl. *Turcsányi Lajos* már csak azért sem pártolja a supplicatiókat; mert mellettök az ifju

sok ruhát elkoptat, azonban szemtelenkedővé is lesz, és sok példa van, hogy a tanuló az öszvegyült pénzt, korcsmákon elitta, elkártyázta. *Papp*: a ruha kopik akárhol tartózkodunk, ha viseljük, annyit azonban semmiesetre nem, hogy azt a begyült pénzből eredő haszon jóval felül nem mulna, annyit még kevésbé, mint pár év előtt egy szigethi tanár egyházi lapi értekezésében szörnyen tulcsigázva kiszámította, abból, hogy egyes supplikáns hivatásához hűtelen volt, nem következik, hogy mind az legyen, hanem csak az következik, hogy a tanár urak válasszák meg jól a küldendő egyéneket, a lelkész urak viszont a tapasztalt rendetlenségről a tanodák igazgatóságát értesítsék, kik a magok oskolájok érdekében a rendetlenkedettet büntetni nem mulasztandják el. *Terray Károly*, ellene szól a supplikatióknak, de javasolja, hogy találjunk más segedelmi kutfőt. *Papp János*: épen az a bökkenő; mert a supplikatiók nélkül, még most csak úgy lehetünk el, ha az egyházak és egyes jóltevők az eddig évenként nyújtott segélynek tőkáját be adnák, ezt pedig nem teszik. *Pásztor Dán.* (szigethi): valósággal mi tapasztalásból tudjuk, hogy az egyházak, hacsak ifjainkat nem látják mitsem adnak. *Erdélyi János*: de van a legatiok és supplikatiok eltörlésének még más, ifjainknak nemcsak oskolai, de közéletbeli pályára is káros hatása. Tudjuk azt, hogy mennyiben segíti sokszor az embert egy vagy más állás megnyerésében az ismeretség. Már a melly oskolának ifjai, ki nem járnak, azok elől, nem levén modjuk ismerkedni, kivált az egyházi hivatalokat, azon oskola növendékei nyernék el, kiket a gyakori érintkezésnél fogva inkább ismerhettek, s annál fogva az eltörlés, kivált ha az nem lenne általános, kétszeresen rontaná meg az egyes oskolákat. *Elnök*: Mint-hogy még mostan nincs birtokunkban a supplikatióknak helyébe tehető mód oskoláinkon és azoknak növendékein segíthetni, nincsenek elegendő stipendiumaink: a tudományos intézetek iránt szeretettel és meleg részvétellel viseltető jóltevők kegyes adományainak elfogadására, a kéregetés tovább is ajánltatik.

XI-ik jegyzőkönyvi szám.

Elnök: többek által javasoltatik, *egy*, *méltóságos gróf Zay Károly urhoz ezen tanári gyűlésből intézendő üdvírat*. *Dr. Tavassy:* ez onnét keletkezik, hogy gróf Zay volt az, ki ezen gyűléseket a tanítási ügy tökéletesítése végett létre hozta, s már kétszer saját jószágán el is fogadta, ő ugy az országgyűlésen, mint a kívül, lelkesen karolta és karolja föl a protestantismust és annak oskolai ügyét, ő nyitotta és egyengette meg az unio utját, midőn arra a két felekezetet lelkes felszólításában buzdította, ő eszközlé a Pesten állítandó főoskolának köz-protestans intézetté leendését, és közelebbi testvéries találkozásunkra magas helyeslését ő adá. Ő minden tekintetben méltó üdvözetünkre, kivált most midőn ellenekkel küzd, hadd lássa és lelkesitse annak tudata, hogy tisztelői számosan vannak; szóló az üdvíratot fel is tette, ha tetszik elolvassa. — *Többen:* halljuk. *Dr. Tavassy* olvas mint következők: —

Méltóságos gróf stb.

„Minden kornak van külön lelke, minden századnak másképen nyilatkozik istene; a kor lelkét megérteni és a század lelkétől ihletetni, az volt mindég az emberiség történetében a jónak, igaznak és szentnek eszközlésére kiválasztott férfiak egyik fő előnye; és azért állanak jelen korunkban is a többség tiszteletében és a jobbak hálájában fő emberekül följegyezve azok, a kikről szent hit él, hogy a kor lelkének sugallatából, hogy a század istenének ösztönzetéből, a melly keblök istenévé vált — szólnak és működnek, őket a magok körére nézve a kor képviselőiül, isten kiválasztott eszközeiül tekintenünk, emberi elismerésnek fő kötelessége. És tekintsünk szét e hazában, vessünk egy pillantatot a protestans egyházra, a mint az eddigé fejlett és a mivé fejledeznie kell, találunk jeles férfiakat, találjuk a multnak hatalmas védőit, találjuk a jelennek erélyes képviselőit, találjuk a jövőnek bölcs hirmondóit és előkészítőit, kik a haladásban találják a protestantismus fő elvét. És ezek között — nem akarva sorra nevezni a kor jelesbjeit, különös vonzalommal és különös hálával ragadtatik szív és ész, nem épen kevés magyar protestans hivnek részéről, az evangélikusok főfelügyelőjének, gróf *Zay Károly* törekvéseinek elismeréséhez. Ezek közé tartozik különösen a protestans tanári kar. Tudva van hogy a protestantismusnak, mint hajdantan Gráciáról mondatott a vitéz Cimon által, hogy két lába van,

Athéne és Sparta és hahogy az egyik sántikál, botlik egész Hellenhon: hasonlóképen két karja, a mellyel helyzetének megtartását védi, vagy ha ugy akarjuk, két szárnya van a protestantismusnak is, a mellyekkel hiveit takarja és a mellyek által mennyei dicsőségéhez emelkedik, az ész diadalához. E két keze, e két karja, és szárnya a protestantismusnak: egyház és iskola. Egyik sem különvált a másiktól, egyik sem külön az egész, hanem együtt alkotják a testet, s ha az egyik szegve hever, megsinli azt az egész test. Nem akarva részletesebben kifejtteni ezen hasonlatot, szabad legyen csak annyit mondanunk, hogy a protestantismus eddigé, bizony csak sántikált és sántikálni fog mindég, miglen a szemek, kezek és keblek az iskola felé is oly hő ápolással nem fordulandnak, mint fordulának — azelőtt legalább, az egyház karjának felfegyverzésére. Oda intett már több évvel azelőtt Méltóságod, oda a midőn hazánk üdvére a magyar nyelv tanitását iskoláinkban, még a törvény kibocsátása előtt, olyannyira sürgette; oda, midőn a Pesten felállítandó reformatata főiskola választmányának egy felállítandó közös prot. főiskola szükségét ajánlaná; oda, különösen az által, hogy az iskoláknak férfiai, a mellyeknek főfelügyelőjeül választá meg Méltóságodat az evang. négy superintendentia, tanári konferentiákba legelőször hívá egybe. Az egyelőre különfelü tanári tanácskozmányok immár, prot. köztanácskozmányokká látszanak fejledezni és jelenleg Pesten tartjuk az első e nemü összejövetelt. Ha kötelesség, jövőről gondoskodni, ugy épen oly kötelesség a szellemi világban, multrol meg nem feledkezni. Ilynemü kötelességöket sietnek az alulirt együttlevő tanárok teljesíteni, a midőn Méltóságodnak érdemeiről a tanári konferentiák előteremtésében emlékeznek, a midőn emlékezetök hiven őrzik, miszerint Méltóságod az, a ki a jelen konferentiát is, a mikor az még csak indítványban volt, az az előtt 6 évvel tartott első konferentiának helyére, dicső ősi várába Zay-Ugrórcra akarta önnön ajánlatából meghívni. Ezekről és Méltóságodnak mindennemü hazai, prot. egyházi és iskolai érdemeiről hálaosan megemlékezve, nem lehet meg nem ragadnunk az alkalmat, miszerint Méltóságod irányában ebbeli megemlékezésünket és hálaunkat, elveinek és nemes érzelmeinek osztakozásával együtt, ki ne fejeznők. A midőn ezt első prot. tanári egyetemes gyűlésünk-ből közakarattal kifejezni elhatároztuk, alkalmat veszünk egyszersmind Méltóságodat megkérni, hogy továbbá is bajnokoskodjék a prot. két testvér egyesítése körül, a mellynek üdvös kezdeménye egyedül az iskola által indítható meg; bajnokoskodjék a prot. egyház két karja és két szárnyának erősbitése mellett, hogy egyházunk emelkedhessék Jézus vallásának és az észnek diadalát hirdetve, közszeregettel karolt szent hazánk és az emberiség közös üdvére. Ezzel maradtunk Méltóságos gróf urnak hü tisztelői és szolgálói.“

Terray Károly: némelly virágos szavak s mondatokat kihagyatni, ellenben azt, hogy vannak ellenségei megem-

litetni kívánná. *Dr. Schedius L.*: Uraim! azon egész dolog körünkön kívülre vág, de következesei is lehetnek, azonban a grófot is megsérthetnök, tehát hagyjunk fel az egész üdvözlettel. *Turcsányi J.*: majd ha az egyetemes gyűlésre bejő ő nagysága, akkor is csak élőszóval tisztelkedjünk. *Varga János*: ha Schedius Lajos ő nagysága mondásaként a grófot ez által megsértjük, hagyjuk el. *Papp János*: soha se képzeljünk minden szegletben rémeket, tegyük azt mit a gróf iránt tisztelettel viseltető szivünk sugal, én nem hiszek olyt embert, kit a tisztelet nyilvánítása egy illy intelligens testülettől megsérthetne, sem olyt hatóságot, mellynek joga volna bennünket ebben gátolni, egyébiránt ha valakinek szólója lesz ellene, ám szóljon, miután szivünk vágyának eleget tettünk. Élőszóval tisztelkedéshez nem járulhatok, miután nem bizonyos hogy a gróf be jő-e? *Homollay*: miután ezen dolog diskussio alá jött, már lehetetlen visszalépnünk; a tisztelet szabad kifolyása a léleknek, ezt tehát kijelenteni szabad, mi semmi törvénytelen dolgot nem teszünk, és így rosz következtéstől miért tartanánk. *Michnay Endre*: e dologban nem az a kérdés: „quid juris, sed quid prudentiae“ — a prudentia vigyázást javasol, szóló tehát a tiszteletkijelentést küldöttség által ohajtja. *Erdélyi János*: a felolvasott üdviratot ohajtanám ugyan elküldetni, de ovatoság tekintetéből, azon módot célszerűbbnek ajánlanám, hogy a tiszteletkijelentés menne a jegyzőkönyvbe, s ez küldetnék, vagy küldöttség utján adatnék át a gróf ő méltóságának. Talán lesznek kik e tiszteletet sokalják, de hiába, mi másképp nem tehetünk, mert a grófot úgy tekintjük mint atyánkat. *Hunfalvy Pál*: a jegyzőkönyvbe kijelentése a tiszteletnek, nem lesz annyi, mint az üdvirat, legyen tehát ez utóbbi, különben is ha a kerületekkel levelezni jogunk van, annyival inkább azoknak egyes tagjaival. *Dr. Tavassy*: ha a gróf ellenségeinek szabad volt ő nagysága ellen gunyiratokat írni, miért nem szabadna nekünk őt üdvözlenünk. *Homollay*: ám írjunk, de üdvözletünk ne viselje magán a demonstratio jellemét, ez okból azt, hogy a grófot ellenségei sértegeték, üdvözletünkől kihagyandónak vélem, *Elnök*: üdvirat lesz-e tehát, vagy

küldöttség általi tisztelgés? *Hunfalvy Pál*: legjobb lesz ő nagysága levelére válaszólag, egyszerűleg jelenteni ki iránta s érdemei iránti hódolatunkat. *Többen*: helyes. — *Jegyző*: felolvassa a grófnak a gyűléshez irt levelét. *Elnök* tehát a levélre fogunk válaszolni, a választ a jegyzők holnapra elkészítendik.

August hó 11-kén.

A jelenvoltak helyt foglalván, mielőtt a tanácskozás rendes folyama megkezdetnék, elnök *Hetyéssy László* (soproni), örömét nyilvánítván a felett, hogy a két prot. felekezetnek egyesülése immár nem pusztá ohajtás, hanem a közös tanácskozásban tettelesen valósult; ezen egyesület szellemében, a kölcsönös viszonyosság igényleténél fogva is a ráruházott elnökséget megköszönvén, azt *Varga István* (nagy kőrösi) helyét hitvallásu tanárra ruháztatni indítványozá. Melly indítványt a gyűlés minden jelenlevő tagja örömmel magaévá tevén, az elnökszék elfoglalására a mondott férfit felkértek, ki is engedve a közbizodalomnak, az elnöki széket *éljenek* közt elfoglalá.

XII-ik jegyzőkönyvi szám.

A tegnapi jegyzőkönyv olvastatik s kevés szóban és kifejezésben, egyesek kívánatára történt módosítással hitelesítettik. — Eközben keringett egy aláírás s illetőleg segedemzési iv, volt miskolci ágostai hitvallásu tanár *Némethi Pál* özvegye és árvai gyámolítására, mellyből begyűlt 44 pftnak kézbesítése, *Papp János* miskolci tanárra bízott.

Majd felolvastatott a méltóságos gróf Zay Károlyhoz intézett s jegyző *Pásztor Dániel* által föltett válasz*), de hosszadalmas és virágos irálya miatt, mint *Homollay és Bloch* mondák, s azért mivel a célnak a tegnapinál semmivel sem felel meg jobban, és ha ez elküldetnék, a tegnapinak is el kell küldetnie (mint *Varga* nyilatkozott), el nem fogadtatván, — *Bloch Mór*ic indítványára, egyszerű rövid válaszirása határozottatott, a föltevés *Hunfalvyra* bízattván a ki ezt azonnal is, következő alakban fogalmazá:

*) E válasz, nem jutván a naplószerkesztők kezébe, ennél fogva itt sem közölhető.

Méltóságos gróf, egyetemes főfelügyelő ur, mélyen tisztelt urunk!

„Mi, a két prot. felekezetű tudományos intézetek részéről, Pesten barátságos tanácskozásra összegyűlt tanárok, Méltóságodnak Julius 13-dikán kelt levelét felolvastatván, felette sajnáljuk, hogy tanácskozásainkban Méltóságodhoz szerencsénk nem lehet, sajnáljuk pedig annál inkább, minél elevebb előttünk annak tudata, hogy Méltóságod volt az, ki nem csak a vidéki és kerületbeli tanári tanácskozásokra a Zay-Ugrócon Méltóságod eszközlése által tartatott első tanári gyűlésnél fogva alkalmat szolgáltatott, hanem közvetve és közvetlenül oda is munkálkodott, miszerint a mai napon oly szép számmal és hazánkban legelőször mindkét evangélikai felekezetbeli tanárok tudományos intézeteink ügyében tanácskoznunk lehet, Méltóságod, mint a tudomány és nevelés csüggedetlen és hathatós előmozdítója, mindnyájunk legőszintébb tiszteletét és háláját bírja és birandja mindég, azért reméljük, szívesen veendi ebbeli kérésünket is, mellyel ép amaz tiszteletünk nyilvánítat velünk, hogy méltóságod ezentul is ez ösvényen, mellyen eddig oly nagy áldással hatott, folyvást munkálkodni s áldást terjeszteni, meg ne szünjön. Fogadja Méltóságod oly indulattal ezen kérelmünket, s itt nem lehetése miatti sajnálatunkat, a millyen igaz az érzelem, mellyel Méltóságodat mindenikünk hálás szívében őrzi. — Költ Pesten Aug. 10-kén 1846-ban a prot. tanárok első egyetemes tanácskozásából. Méltóságos gróf, egyetemes főfelügyelő ur, mélyen tisztelt pártfogónk alázatos és tisztelő szolgálai, az egybegyűlt tanárok.“ —

Dr. Tavassy L: Nem remélhetvén hogy holnap még illy számmal lehessünk, kívánnám, hogy a mai tanácskozások alatt, a kinyomatott oskolai hirdők, mint az emlék-lapok kiosztatván, a jelenlevők nevei önkezüleg irattatnának föl. Mindenik megtörtént.

XIII-ik jegyzőkönyvi szám.

Dr. Schedius Lajos: egy nevezetes munkára, egy valóságos remek neveléstani műre akarom önöket figyelmeztetni; Friedbergi tanár *Curtmann:* „Die Schule und das Leben“ című koszoruzott munkájára. Ismertetésül az előszóbol olvas. — Majd indítványt tesz, *hogy ezen munkának a magyar irodalom részére leendő megnyerése végett, fordítatnék magyarra,* még pedig a benne találtató hiányok kipótolásával s elveinek magyarországrai alkalmazásával. Ő már e részben reá jegyzeteket is tett, fordí-

tóul fölkéri *Varga János* urat. — *Dr. Bloch Móric*: azon munka megjelente után, egy más is látott napvilágot *Rhodontól*, a melly megmutatja, hogy nemcsak az életben vannak okok, mellyeknél fogva elfeledi a növendék a mit oskolában tanult, hanem a tanításban is, sat. fordító e munkát is használhatná. *Dr. Schedius*: igenis vannak rá észrevételek Magernél is. *Varga János*: ő szívesen elvállja a fordítást s kéri ő nagyságát az indítványozót, közölné vele jegyzeteit, sőt az alkalmazásban többek közremunkálása legkimerítőbbé tenné a fordítást. *Dr. Tavassy*: hozzánk majd minden jelesebb nevelési német folyóiratok járnak, majd közöljük azokat is. *Varga J.*: közremunkálás végett, *Dr. Bloch Móric* és *Szőnyi Pál* (Tisza Lajos gyermekei nevelője) urakat kérem meg. *Szőnyi Pál*: örömet részt veszek.

XIV-ik jegyzőkönyvi szám.

Elnök: Dr. Tavassy Lajos, oskolai hírlmények évenkénti kiadatását s kölcsönös kicserélését indítványozza. *Dr. Tavassy*: az egymáshoz simulásnak sok eszköze van, mi most ritkán és csak kevés időre jöhetünk öszve, holott érintkezésünknek minél gyakoribbnak s tartósabbnak kellene lennie. Létesítsünk azért eszközt melly által öszve fűgünk. Mint illyent, létesítsük a tanodai hírlöket s azokat egymással időnként közöljük, s ha lehet egymás között kicseréljük. *Dr. Schedius Lajos*: régi ohajtás ez; sőt 20 év előtt jöttek is ki illy hírlök latinul, de azok megszűntek, azokat állandósítsuk most magyarul, annyival inkább, mivel az egyetemes gyűlés is határozza kiadatásukat. Még mielőtt a latin hírlök megindultak, szóló 1815-ben adott ki németül, később magyarul és németül is, legyenek a mostaniak csupán magyarok. *Dr. Bloch Moric*: hírleményünket küldjük meg a katholikus intézeteknek is. *Terray*: a németek példájára érdekesítsük hírlőinket tanodai ügyet tárgyazó értekezésekkel is, s így ismertessük oskoláink szellemét, s hírlőinket küldjük meg egymásnak, meghatározatván itt mindjárt, hogy kik kötelezik magokat az egymásnak megküldésre, ez után ismervék Németországon nem-

csak az egyes intézetek, hanem azoknak belszerkezete anyagi és szellemi mikéntállása is. *Turcsányi* (kőszegi): szóljunk hogy megértsenek, ugyde, ha magyarul szólunk, épen azok nem fognak bennünket érteni, kik által leginkább értetnünk kellene, nem értendnek oskoláink létesítői, nem értendnek a kőszegiek, mint szólunk hát ezekhez? Az ilyenek most vannak azon állapotban, mellyben Pest azelőtt volt, s hozzájuk szólunk ha megértetni akarunk, csak németül lehet. Arra pedig, hogy évenként értekezést is írjunk, sem időnk, tömérdek dolgokkal levén elhalmazva, sem szükség nincs, miután a közönség jó része, magyar értekezéseinket ugysem értené. *Tomassek Pál*: értekezésnek a hirlőben lenni kell, még pedig legjobb lesz latinul, mert e nyelv a tudományos világ nyelve, azonban a latin értekezésből leginkább kilátszik, miként miveltetik az oskolákban a latin nyelv. *Dr. Bloch*: legyen magyarul és németül, ha értekezést írunk legyen magyarul, maga pedig a hirlő a mennyiben a közönséget érdekli pár lapot tévén különben is, lehet magyarul és németül. Csak az itt a bökkenő, hogy pénzt honnan teremtsünk a hirlő kiadására. *Terray*: én hivatalban létem óta, minden évben adtam ki, s ha magamtól telt önköltségemen, ha nem, a tanulók csekélységet öszveadtak s ez fedezte a költséget, e módot ajánlom. *Elnök*: az indítvány elfogadtatik, kivitele a helybeli körülményektől föltételeztetvén.

XV-ik jegyzőkönyvi szám.

Elnök: ugyancsak *Tavassy Lajos*, *nevelési emléklapok folytatását indítványozza*. *Tavassy*: már többiben kimondatott, hogy az oskolának többször kellene szólnia, nyilatkoznia önmagáról. Igaz is, hogy az oskoláról ritkán szól nevelő-tanító, nincs prot. oskolai s nevelési lap. Ott sugorog az egyházi lap sarkán az oskolaügy, de róla bőven szólni a szerkeztőknek sem helyök, sem kedvök nincs, miután olvasóiknak csak igen kis része áll nevelőkből vagy tanárokból, de módjukban sincs, kivált nagyobb értekezéseket fölvehetni, s azért kiadatlan hever-

nek nálók a hosszabb értekezések. Kell tehát nevelési folyóirat, egészen független alaku, sőt időhez sem köttetve. Ilyenként jelent meg a nevelési emléklapok első füzete, megjelenési idejének jelentékenységet épen Pestalozzi 100-dos évi születési napját homlokán viselve, de e melléknév jövőben el is maradhat, ha hogy az emléklapok mint nevelési füzetek folytatatnának, a folytatás csak akarattunktól függ. (A Pestalozzi emlékfüzetből szóló mindenkinek a jelenlevők közt egyegy példányt kioszt.) *Hunfalvy Pál*: a nevelési-lapok szükségességét elismeri, de a kivitele költség nem léte miatt, terhesnek tartja. Talán jobb lenne ajánlanunk a prot. egyházi-lap szerkeztőségének, hogy lapjait az iskolai ügyek tárgyalhatása végett bővítse. *Elnök*: nevelési lapok megindítását ohajtja, s az azokba igtatandó elméművek készítésére és a lapok pártolására a jelenlevőket felhívja. *Turcsányi Lajos*: különösen ajánlaná az elemi tanítást tárgyzó értekezések beigtatását, és a könnyebb megszerezhetés végett, az emléklap olcsó áron árultatását. *Szönyi Pál*: az emlék-lapokat leginkább érdekesitné, de egyszersmind anyagilag is biztositaná az, ha azokban a tanítás egy vagy más ágában tapasztalt tanárok, öntapasztalatuk eredményét igtatandná be. Lehetne az ilyen műveket elébb a tanári gyűlésben felvételni, egy válsztmány által meg bíraltatni, így belöle eleve már tanuságot vehetnénk s egyszersmind a közönség bírálátán keresztül ment, és elfogadott művek tenék az emléklapok tartalmát. *Hunfalvy Pál*: egyes ember nézeteit, kivált ha azok tapasztalatból vonvák el, testület által itéletni meg, tökéletesen sohasem lehet, mert az egyéni nézetek különbözök, azért is az emlék-lap kiadatásához egy ember kell, mint szerkeztő, s ennek kell lapját mennél inkább érdekesíteni, így tesz *Ma-ger* a paedagogikai revue-ben. *Szönyi Pál*: én is úgy értettem, a bíráló válsztmányban egy tag egyhez, más máshoz ért, mindenik a maga szakmájában bíráló, s itéletét az általa tapasztaltakhoz képest előadja és előadását az egész válsztmány és ennek nyomán a gyűlés magaévá teszi. Ez így megy. *Elnök*: tehát *Dr. Tavassy* folytassa az emléklapot, különös ügyelettel az alsóbb osko-

lákra, mi részünkről csak közdolgozásra és közterjesztésre s e tekintetben pártolásra szólíthatjuk fel a jelenlevőket.

XVI-ik jegyzőkönyvi szám.

Dr. Tavassy: Szőnyi Pál nevelő ur, *pesti prot. főiskolai választmány megbízásából készült tervét, a Pesten állítandó prot. praeparandiának, 35 példányban volt szíves a gyűlésnek ajándékozni.* Ezennel van szerencsém ezen ajándékot szétosztani. *Elnök*, szíves köszönettel fogadjuk, éljen a szerző!

XVII-ik jegyzőkönyvi szám.

Hunfalvy Pal jegyző, olvassa a méltóságos gróf Zay Károly ur tegnap felolvasott levelére általa feltett választ (Lásd a 12-dik jegyzőkönyvi szám alatt), s kézbesítése eszközlésére *Tavassy* urat megkérjük. *)

XVIII-ik jegyzőkönyvi szám.

Elnök: következik a pesti indítvány, *a római és görög remek írók kiadatása iránt.* *Tavassy*: a tudományosságnak egyik tényezője, a klasszikus nyelvek értése; tanítatnak is ezek iskoláinkban, noha tanulhatásuk eszközei t. i. a kézikönyvek növendékeinkre nézve, sem elég érthetőek, sem jó móddal megszerezhetőek. Eddig ugyanis a külföldről szereztük őket. Szóló indítványozza ezeknek hazánkban, s növendékeink általi érthető jegyzetekkel kiadatását, a mi ugy eshetik meg, hogy néhány szakember felvállalván a kiadást, az iskolák már csak azért is, mivel a kiadók alaposan foglalkoznának azon írókkal és így legjobbat készítenének, bevennék kézikönyvül s ez által a kiadási költség is fedeztetnék s néhány krajcár, melly különben a külföldre vándorolt volna, bent maradna, sőt, mi ezek kiadatása által talán valami közcélrai segedelemforrást is nyithatnánk. *Terray*: általánosabban szeretné venni az indítványt t. i. a görög és római klasszikusok csupán a gymnasiumi és felsőbb tanodákat érdeklik, szóló az indítványt minden iskolai kézi könyvekre ki terjeszteni ohaj-

*) A gróf urnak Pesten a négy kerület egyetemes gyűlésen létekor, több tanár tisztelgése mellett, átadatott a levél is. Sz.

taná, az egésznek kezelését, a fővárosi és azokhoz közellevő tanárookra ruházván. *Hunfalvy Pál*: a kézikönyvek átnézését s újra kiadatását az ABC-én kezdetni kívánná, mert ez mindennek alapja, most azt is Budán nyomják, és nagy haszonnal; adjunk ki magunk is illy elemi könyvet, áruljuk kevesebért, jót állok, hogy szép hasznunk lesz rajta. *Turcsányi János*: a kiadást hasonlólag az ABC-én ohajtja kezdetni, mivel most holmi slendrián olvasókönyvek használtatnak. *Dr. Bloch*: a hol megkezdjük t. i. az ABC-én, ott is fogunk örökre maradni, mert mi, sem a külföldi, sem a budai kiadásokkal árulásban nem versenyezhetünk; hanem ha kiadók akarunk lenni, tegyük azt, hogy nem pusztá szövegét a klasszikusoknak adjuk ki, mint teszik a mostani kiadók, hanem magyar és német jegyzetekkel, a mellyeket egy választmány szerkeztene, így talán kiállnók a versenyt, de pusztán kiadnunk, nem tanácsos. *Hunfalvy Pál*: klasszikusokhoz, egy jó magyar-német-latin szótár kiadatását, mindenekelőtt indítványozza. *Papp János*, ajánlja a legközelebb S. Patakon megjelent latin-magyar szótárt. *Terray*: szükség van a német elemnek közbenjöttére is, szóló illy hármasszó-tár készítésére *Michnay* tanárt ajánlja. *Homollay*: jó kézikönyveket csak tanárok készíthetnek, legjobb lenne tehát mindenekelőtt, összejönnünk s elővevén a tudományokat, azokat mellyek még kinem dolgozvak, szét osztanunk az azon szakban erősbek között, hadd dolgozzák ki, és a mit így dolgoztak, azt minden felekezetség nélkül bevennünk. *Papp*: ugyanezt ohajtáná az akadémiai pályához tartozó tudományokra nézve is, mivel e téren a jó kézikönyvek leggyérebbek. Egy tanárnak illyent kiadni, csekély jövedelmeink mellett, vagy épen nem lehet, vagy legalább nem tanácsos, ellenben ha tudnók, hogy kézikönyvünk nem csak kiseded körünkben t. i. egy iskolában, hanem nagyobbban t. i. több iskoláknál is számolhat kelendősegre, pénzünk beleveszése legalább nem rettentne el a nyomtatástól. *Regécy István*: így tehát legjobb lenne, ha a dolgozatok a nyomtatás előtt a szakbeli tanárokkal közöltetnének. *Dr. Tavassy*: a magános vállalkozó írók által kiadott kézikönyvekből néhány példányt, mint

a kiadóknak általa eszközlött ajándékát — fölmutat, s ajánlja hogy ezek megvizsgáltatván, a melly célszerűbbnek találta-
 tik, általunk ajánltassék, mert tapasztalásból tudja, misze-
 rint némelly tanulmányra nézve, van már jó kézikönyvünk,
 de az általánosán még nem ismertetik; van ellenben sok
 rossz, a melly minden bírálat nélkül tanodáinkba becsem-
 pészttetett s jobbnak nem ismerete esetében, használtatik is
 tanár és tanítvány bajára. Már pedig valamely kézi és se-
 gédkönyvnek oskolai tankönyvvé alkalmazása, egy neme
 már a jutalmazásnak, s legyen-e épen a rossz jutalmazva?
 Szóló ajánlja, miszerint oskolai könyveinket, időről időre
 jó volna, de csak önnönmagunk között s magunk által
 egy kis tudományi és kritikai szemle alá vonni s a hol hi-
 ány találatnék, ott a hiányon közös erővel segíteni igye-
 keznénk. Különben a bemutatott könyvekről beadja a
 címjegyzéket, melly is következő:

I. Eggenberger Jós. és fia, magyar akadémiai könyvke-
 reskedő és kiadó uraktól ajándékozott a tanári gyűlésnek:

Pél- dány:	Név:	Kötet szám:	Ár:	
			ft.	kr.
1	Philosophiai pályamunkák 2-ik és 3-ik köt.	2	—	—
1	<i>Zimmermann</i> , egészségtan	1	—	40
1	<i>Lukács</i> , dunántuli kis magyar	1	—	30
1	„ „ inneni „	1	—	40
1	„ „ tiszán „	1	—	30
1	„ „ tuli „	1	—	20
1	„ erdélyi kis magyarka	1	—	8
1	„ kis verselgető	1	—	20
1	„ kis köszöntő	1	—	24
1	„ kisdud utazó	1	—	25
1	<i>Stancsics Mih.</i> , alkalmi köszöntések	1	—	40
1	<i>Varga J.</i> , természettan	1	—	50
1	<i>Markli Jós</i> , számvetés	1	—	24
1	<i>Varga J.</i> , magyar nyelvtan	1	—	50
1	<i>Horváth Sigm.</i> , elmederítő történetek	2	1	20
1	Római klasszikusok 5-ik kötete: <i>Tibull</i>	1	1	—
1	Magyar helyesírás és szóragasztás	1	—	20
1	<i>Czuczor Gerg.</i> , Cornelius Nepos	1	1	—
1	<i>Horváth Mih.</i> , magyarok története	1	—	40
1	<i>Markli Jós.</i> , módszertan	1	1	—
1	<i>Peregriny Elek</i> , Bánya, 6 füzetből 2-ik	1	—	36
1	„ „ „ 1 és 2-ik kötet	2	—	—
1	„ „ „ János gazda	1	—	12
1	Honi irodalmi hirdető 1846. 1—6. számig	—	—	20
1	<i>Edvi Illés</i> , kézikönyv 3 részben, 3-ik kiadás	1	—	—

Példány:	Név:	Kötet száma.	Ár:		
			ft.	kr.	
II. Geibel Károly könyvkereskedő és kiadótól:					
1	Betűszám-tani vezér-fonal, <i>Kiss Lajostól</i>	-	1	—	36
1	<i>Bloch Mór.</i> , magyar olvasókönyv	-	1	2	—
1	„ „ magyar-német kiegészítő szótár <i>Isó r.</i>	-		2	—
1	<i>Kunoss Endre</i> , dajkakönyv	-	1	—	12
1	„ „ selymészet	-	1	—	16
1	<i>Térey K.</i> , elmélet és szemlélődés	-	1	—	30
1	<i>Schultz Ist.</i> , magyar nyelvtan	-	1	—	30
1	<i>Schönvitzner Ján.</i> , az önfertőzés	-	1	—	24
1	<i>Szilvágyi Jós.</i> , Szanförd és Mert'n	-	1	—	36
1	<i>Steinacker Guszt.</i> , nőnevelés	-	1	—	30
1	<i>Neumann S.</i> , első oktatás a földleírásban	-	1	—	30
1	„ „ a magyarok története	-	1	—	20
1	<i>D...y J.</i> , gyorsírás	-	1	1	—
1	<i>Blázy Laj.</i> , egyházi törvény	-	1	1	—

III. Heckenast Gusztáv, könyvkereskedő és kiadó szíveségéből:

1	<i>Kiss Mih.</i> , francia és magyar zsebszótár	-	2	2	—
1	<i>Bezerédy Amalia</i> , Flóri könyve	-	1	—	20
1	Olvasókönyv városi és falusi gyermekek számára	-	1	—	24
1	Latin nyelvtudomány 2 rész	-	1	—	40
1	<i>Némethy Pál</i> , Seidenstücker latin nyelv elemei	-	1	—	40
1	<i>Steinacker Guszt.</i> , német nyelvtan	-	1	—	40
1	Közhasznú ismeretek oskolája	-	1	12	—
1	<i>Edvi Illés Pál</i> , öntanulás	-	1	—	40
1	<i>Kiss Mih.</i> , angol nyelvtan	-	1	1	24
1	<i>Kiss L.</i> , földrajzi tanítás, 2. folyam	-	2	—	30
1	„ „ „ „ 3-ik folyam	-	1	—	30
1	Szépírást tanító, néposkolák számára	-	1	—	16
1	<i>Denzel</i> , vezérlés a szemlélődő oktatásra	-	1	—	24
1	<i>Bloch Mor.</i> , ungar. Unterricht in der Kleinkinder-schule	-	1	—	24
1	<i>Dr. Töpler</i> , Leitfaden zur ung. Sprache	-	1	1	12
1	„ „ német grammatika	-	1	1	12
1	„ „ ungar. Grammatik	-	1	1	36
1	„ „ ungar. Lesebuch	-	1	1	36
1	A. B. C. olvasókönyv	-	1	—	24
1	Ugyanaz, finom papírra	-	1	1	12
1	<i>Fleischer Jak.</i> , deklamatiók és köszöntők	-	1	1	20
1	<i>Kiss Lajos</i> , ó világ történetei	-	1	—	50
1	„ „ közép kor történetei	-	1	—	50
1	<i>Fogarassy Ján.</i> magyar német zsebszótár	-	1	2	—
1	„ „ német magyar	-	1	1	—

Példány : Név : Kötet szám : ft. kr. Ár :

IV. Emich Gusztáv, kiadó és könyvkereskedő
szíves ajándékából.

20	<i>Stancsics Mih.</i>	latin nyelvtudomány 2-ik rész.			
		szókötés - - - -	1	—	30
6	„	magyar nyelvtan kezdők szá-			
		mára - - - -	1	—	12
20	„	latin ny. tudomány nagyobbak			
		számára 1-ső rész szónyomozás	1	—	30
6	„	általános világtörténet -	1	—	10
6	„	magyarok története 3-ik kiadás	1	—	16
6	„	általános földleírás 3-dik kiadás	1	—	16
1	<i>Peregriny Elek,</i>	János gazda - - - -	1	—	11
1	<i>Lukács Pál,</i>	Dunántuli hölgyecske - - - -	1	—	15
1	<i>Op. V. A.</i>	a francia, magyarok s németek szá-			
		mára - - - -	1	—	40
1	<i>Albach J. S.,</i>	mathem. phys. és politikai föld-			
		leírás - - - -	1		24
6	<i>Stancsics Mih.</i>	magyar nyelvtan hangmértékkel	1	—	24
1	<i>Halász Márk.,</i>	a vasárnapi gyermek 2-ik füz.	1	—	6
1	<i>F. Farkas Fer.,</i>	szerencse utja vagy életböl-			
		csesség 1-ső füz. - - - -	1	—	3
1	<i>Ney Fer.,</i>	gyermekek könyve képekkel -	1	1	30
1	Erényképző	olvasókönyv - - - -	1	—	12
1	<i>Varga J.,</i>	mértan 1-ső füz. elemi számtan	1	—	30
1	<i>Glatz J.,</i>	buzgóság könyve. - - - -	1	1	30

V. Kilian György, kiadó és könyvkereskedő adakozásból:

3	<i>Papp Gy.</i>	Gedicke görög olvasó könyve -	1		50
3	<i>Dr Bloch Mór.,</i>	költészeti kézikönyv -	1		40
3	<i>Dierner Endre,</i>	Zeitfaden b. Unt. der deut. und			
		ungar. Sprache -	1		54
2	„	magyarhoni történetek 2-ik			
		kiadás - - - -	1		54
2	„	vallás és egyház történetek	1	—	40
3	<i>Balassovics L.,</i>	magyar-német olvasók. 1. r.	1		24
3	„	német-magyar olvasók. 2. rész	1	1	40
3	„	olvasó táblák 2-ik kiadás -	1	1	
3	<i>Dr. Székács Jós.,</i>	keresztény vallástan -	1		36

A mint itt e könyveket, ajándékából a nemes kiadóknak, bírja a tanári gyűlés, így folytatá beszédét *Dr. Tavassy L.*, épen ugy érdekében áll nékie, valamennyi eddigé megjelent magyar iskolai tan- és segédkönyveket összeirogatni s tán megis szerezni, s mindnyájáról, vagy egyesek által szakszerint, vagy választmány által öszvesen, magának véleményyt adatni. Különben magára az e tekintetben eljárásra nézni is, jó volna el-

sőben választmányt megbizni, hogy tervet készítsen; a később kijövő könyvek összeirogatásával és előleges vizsgálásával is, ugyan e választmány volna megbizandó olyképen, hogy az, az éven által többszer is összejöhetne. Egyébiránt ahoz, mit némelyek ohajtanak, hogy a választmányilag elfogadott kézikönyvet minden intézet és tanár elfogadni köteles legyen, már előlegesen is kimondja, hogy nem járulhat, az egész dolog csak okszerű és alapos ajánlás tárgya lehet. Kérdést tesz végre, hogy az ajándékul nyert könyvek szétoztassanak-e? vagy prot. könyvtár alapjául tekintessenek? vagy a helybeli intézet könyvtára tulajdonául maradjanak? *Többen:* legyen az utóbbi.

Tatay István: ezen testület kiadást nem eszközölhet, ezt csak választmány teheti, az elfogadott könyvek bevétele kötelező erejű sem lehet. Legyen tehát választmány a két felekezeti részéről, s minden iskolai könyv, ezen választmányhoz utasitassék s ha jó, közhírré tétele utján ajánltassék.

Dr. Schedius Lajos: választmány igen is kell, de nem kell mindjárt részletekkel foglalkozni, hanem az egész kézikönyveket kiadás eszméjének valósitása iránt előleges tervet készíteni. Azt hiszem, hogy ennyit tennünk most elég. *Elnök:* ezen értelemben kimondja a határozást. *Tavassy Lajos, Papp János, Homollay Endre, Terráy Károly, Dierner Endre, Turcsányi János* és *Turcsányi Lajos* tanár, *Szőnyi Pál*, és *Kiss Lajos* nevelők-ből álló választmányt nevez ki. A helybeli könyvkiadó uraknak pedig, szives köszönetet mond a gyűlés adományukért, mellynek megvivője *Dr. Tavassy* legyen. *)

XIX-ik jegyzőkönyvi szám.

Szőnyi Pál, egy munkát ajánl a gyűlés figyelmébe, melly, szótár Corneliushoz, miskolci tanár *Regécy István* ur által; annak 3 első ive olly célból mutattatik itt be, hogy megvizsgáltatván, ha az oktatói testület kívánatát kielégíti, a könyv kézikönyvvül vétetnék be. *Elnök:* eddigi határozatunk következtében kiadjuk egy választmánynak melly-

*) Ez megtörtént, s im e közlemények által, nyilvánosan is történik az egész közönség előtt. Csak gyámolítsák ezentul is és ogyébben is tanárok és könyvkiadók egymást, mert hiszen ők egy vizen, habár nem is egy malmou örlenek.

nek tagjai. *Michnay Endre, Koren István, Cuncius Károly, Melczer Lajos* tanár urak, tudósításukat elvárván.

XX-ik jegyzőkönyvi szám.

Elnök: az osgyáni gymnasium részéről, az *oskolai ünnepi szünidők eltörlése indítványoztatik. Homollay:* ezen indítvány különösen a karácsonyi és husvétii szünidőket illeti, mellyek által, azonkívül, hogy a tanítvány megszakasztván a tanulást, annak fonalát mindannyiszor elveszti, s idő kell míg a felhagyott tanfolyamba ismét okosan visszavezettetik; még a szünidő ürügye alatt, sok különben tanulásra fordítandó idő elvesztegettetik, maga a tanuló néha önként, néha a természeti elemektől gátoltatva, meghosszabítván a szünidőt. Általában a tanulónak minden szünidő, hátramaradás, mert ha baza megy, otthon henyél, ha iskola körül marad, akkor ott excedál. *Hunfalvy Pál*, miután ugyanazon értelemben szólt, indítványt tesz: az egész tanév folytonossá tétele, és csupán egy 3 hónapi szünidőnek, mellybe a szüret bele esnék, behozatala iránt, mit azonban mint mondja, csak a kerületek útján lehetne eszközteni. *Terray:* igaz, hogy minden félbeszakasztása a tanulásnak káros, s annál fogva ő az indítványt pártolja, két szünidőt ajánl, egyiket nyáron két holnapit, másikat az első félév végével, egy holnapit. *Papp:* előtte az indítvány nem új, a mennyiben saját tanodája előjáróságánál már illyesmi iránt egy év előtt indítvánnyal lépett fel. Szóló azt tartja, hogy valamint minden cselekvényben ügyesség a folytonos gyakorlás, ugy a léleknek kellő élessége, a nemugyan tulfeszítettés, hanem rendes és folyvást tartó lelki működés által szereztetik meg. Tapasztalás után mondhatja, miként minden folytonos diligentiában, sokkal fogékonyabb a lélek, miután a diligentiák elején és a rendes szellemi foglalkozásnak, már csak azért is több sikere van, mivel az ember nem kénytelen újra és újra az elmúltakra és a következőknek ezekkel összeköttetésére ügyelni, hanem folyvást halad, a mi minden megszakasztásnál máskép van. Ezenkívül, a szünidőkkel temérdek idő hasztalan vesz el, mert

azon 6, 8, vagy 10, vagy 14 napon felül, melyre a tanulás félbehagyatik, mint az indítványozó mondá — meghosszabbítatik még napokkal sőt hetekkel a szünidő, és a mulasztó, hogy ne büntetessék, elég ügyes mindig törvényt kijátszó ajtótskát találni s így a rendetlenség világos. Végre a szüléknek is valóságos kárával jár ez, mivel azonkívül, hogy gyermekeik tartásaért szünidőre úgy mint diligentiára fizetniök kell, sokszor magok és gazdaságok kárával kénytelenek gyermeköket haza és az oskolába szállítani, a mi azonfelül költséges és zordon időben a gyenge gyermeknek egészségét veszélyeztethető; szóló elvileg tökéletesen osztaná *Hunfalvy Pál* ur véleményét a 3 hónapi egyetlen szünidő iránt, ha úgy ki lehetne vinni, hogy Julius szünidő lenne, azonban a szüret is bele esnék a nagy szünidőbe. De mind ez nem lehet, két szünidőt, egyet a már meghatározott módon Julius és Augustus hónapokra, és egy mást 3 vagy 4 hétit, szüretre javasol. De ez csak elvileg, mert nem feledi, melly előitélete a szüléknek pártolja még most az eddigi módot. Szóló tehát a szóbevett ujtás iránt, előzőleg ohajtaná inkább, a közvéleményt előkészíteni, mint most talán nem elég eszélyesen, egyszerre a szünidők felett pálcát törni. *Pásztor*: mint olyan ember, a ki mindkét rendszerben t. i. mind a 3 mind a két holnapos nagy szünidő mellett tanult és tanított, szól a tárgyhoz s azt állítja, hogy a kisebb szünidők mellett is ha felejt, a növendek, de keveset, a sok szünidő mellett azonban sokat. A 3 havi szünidőt nem pártolja, minden ünnepre ajánl 6 napot, de úgy, hogy a tanulók haza ne menjenek. *Dr. Tavassy*: menjünk elvekre és különböztessük meg a felsőbb és alsóbb tanodákat. Az alsókban, kellnek szünetek, mert a gyermeket nemcsak oskola, hanem a szülői ház is neveli még, itt tehát a szülékkel gyakori érintkezésre, mint a kegyeletek ápolására szükség van; ellenben a felsőknél, hol a gyermek maga teremt világot, a tanár a vezér, ezzel legyen ő folyvást, ettől tanuljon 9 holnapon keresztül, a többi időt töltve utazással s tapasztalatai gyarapításával, — itt tehát gyéribb, de hosszabb legyen a szünidő, sőt ne is legyen több, csak a nagy 3 hónapi s az egy-két napi nagy ünnepek. Röviden,

szóló a nyári szünidőt az alsóbbaknál rövidek, a felsőbbeknél ellenben hosszúnak ohajtja; különben e tekintetben a helybeli viszonyoktól függ igen sok, mellyeket hogy ismerjünk, jó lenne a szüneteket öszveirogatni s a névtárba kitenni, s csak azután, a mindenütt divatozó gyakorlatnak kiismerése után, általános megegyeztetésről szólni. Ugyanezt teszi jelenleg az üdvnepok ünneplésére nézve, a prot. ágostai 4 superintendientia. *Turcsányi L.*: a közbeeső szünidők eltörlése és az egyszerű három havi szünidő mellett, apa nem szólhat, mert az apa szereti látni gyermekét s így a gyermeket egész évig haza nem bocsájtani, a szülei gyöngéd érzés legérzékenyebb megsértése lenne. Ám legyen a nagyobbaknak egyszerre több szünidejük, de a kisebbeknél gyakori szünidőre szavaz *Tavassyval. Homollay*, azoknak felel, kik azt mondják, hogy 3 hó alatt a gyermek sokat feled; — különbség van a tanulás megszakasztása közt, midőn, az akkor történik, midőn a gyermek az egész tudományt bevégezte, és midőn még annak folyamatában van. Folyamatában levén, a szünidő gátolja őt az egész tudomány összefüggő fölfogásában; ellenben, miután az egésztest kellő folytonossággal bevégezte, a szünidő csak alkalom, néki a főbb vonásai-
ban ismert egésznek minden darabjait gondosabban át-
gondolni. *Turcsányi L.*: hisz magunkrol tudjuk, hogy bizony szerdát és szombatot is nehezen várjuk, bizony megemésztene bennünket és tanulóinkat a mindennap szakadás nélküli folytonos munka. *Hunfalvy János*: a 3 havi szünidőre szavaz azon okbol, hogy utazhassunk is; ha valami nagyobb munkába fogunk, azt be is végezhessek. *Hetyéssy L.*: de minek fogunk mi olly dologba, a mi tölünk nem függ, nekünk nincs jogunk a vakatiokkal rendelkezni, lépjenek ki mind a javaslók, mind az ellenzők, a nyilvánosság eleibe s vitassák meg a dolgot, és ha szükséges a reform, csináljunk iránta a nagy közönségnél sympathiát. *Elnök*: ez értelemben ki mondja a határozást.

XXI-ik jegyzőkönyvi szám.

Tatay István: Wagner István tanár által beadott munka tartalmát, a választmány nevében szóval előadja, s ki-

jelenti, hogy az egészről időrövidség miatt itélni nem lehetvén, célszerűbb lenne az egészet, különösen a gyakorlati alkalmazás szempontjából átvisgálás és az egyházi lapjai ajánlás végett, Melczer Lajos és Balassovics Lajos urakra bízni. *Elnök*: ez értelemben határozatot mond.

XXII-ik jegyzőkönyvi szám.

Cuncius, elolvassa a választmány véleményét Lugossy József debreceni tanár beadott székfoglaló beszédére, s a vélemény jegyzőkönyvbe felvételét. Elnök: az egész beszéd kiadható lesz az emléklapban vagy az egyh. lapban. (Megjelent az 1846-ki év 40-ik számában. Lásd a VII-dik jegyzőkönyvi számot.)

XXIII-ik jegyzőkönyvi szám.

Elnök: egy indítvánnyal zárja be a napi gyűlést, hogy sokan megnevezhettünk, annak főoka; az épen most tartatott **Kassa-Eperjesi** gyűlése a természetbúvároknak. Ez oka hiszem a többek közt az eperjesiek és s. patakiak elmaradásának; szóló maga szerette volna, ha ketté szakadhat vala, itt is, amott is megjelenhetendő, és csak, miután elébb tanár mint természettudós, határozta magát elébbvalónak tenni a jelen gyűlést. De lényegileg tekintve a dolgot, minket mindnyájunkat érdekel a természetvisgálóknek foglalkozása. Mert mi az ifjakat képezzük, és hogy ezt tehessük, előbb magunkat kell tökéletesítenünk. Ez pedig, egyedül a természet és ember-világnak folytonos figyelemmel tartása és studiuma által eshetik meg, mellynél fogva világos, hogy nekünk a természetet épen úgy, mint az ember világát ismernünk kell, hogy mindeniket növendékünkkel is alaposan megismertethessük. *Legyen tehát a tanári gyűlés ezentul ott, vagy legalább azon tájékon és akkor, a hol és a mikor a természetvisgálóké tartatik. Legyen a jövő évben Sopronban! Terray*: hát ha most egy évre országgyűlés lesz, akkor összegyűlnünk Posonyban célszerűbb lenne. *Hunfalvy Pál*: az elnök indítványához járul és kéri a soproniakat az elfogadásra. Mi ugyanis sokat nem kívánunk. Egyébiránt, illy egyetemes gyű-

léseket ezentul ne is tartsunk évenként, hanem csak egyes vidékek vagy kerületek tanárai, és az egyetemes tanári kar, csak **3** vagy **5** évenként jöjjön egyszer össze. *Papp*: olly sok köztünk a reformalni való, hogy ha évenként összejövünk is, lesz elég teendő. Egyébiránt is, a jövőről előre intézkedni, helyes tapintat. *Kovács János*: még egy hiánya van e gyűlésnek t. i. az elemi tanítás nincs felölelve, nincs szakemberek által képviselve, vegyük fel tehát közénk a falusi tanítókat is. *Többen*: hisz kizárva nincsenek, szívesen fogadjuk, sőt választmányhoz is vannak elemi tanítók kinevezve. *Turcsányi János*: az erdélyiek Sopronba, a távolság miatt nem jöhetnek, talán jobb lenne valahol az ország szívében p. o. *Debrecenben* tartani. *Elnök*: az erdélyiek bizonyosan eljönnek, mert ők szeretik a természetet; a határozatot Sopronba menni kimondja. *)

Második napi gyűlés.

Augustus 12-kén.

A multnapi elnök jelen nem lévén, elnökül ismét *Hetyéssy László* kéretett meg, s ő a közkiváratnak engedett.

XXIV-ik jegyzőkönyvi szám.

Dr. Tavassy, a kiadandó névtár rovatai iránti választmányi javallatot mutatja be; melly felett folyt rövid szóváltásból, nevezetes, a latin „*professor*“ név helyett, a magyar „*tanárnak*“ elfogadtatása, és *Papp János* indítványára tett azon végzés, miszerint, ha, mint *Terray Károly* nehézségül tette, némelly intézetek e határozat, mint őket nem kötelezőnek nyomán, be nem küldik is a szükséges adatokat, mindazáltal a beküldendőkből a névtár elkészül. *Elnök*: ezen rovozat a jegyzőkönyvvel együtt szét fog küldetni, a jegyzőkönyv pedig és kivárat szerint netalán a napló is, kő- vagy sajtó-nyomatban adatik ki, s mind ennek, mind a névtárnak költségeit, garantirozza a gyűlés. A névtár betöltendő rovatai imezek:

*) Reméljük, hogy az elnöknek az erdélyiekre nézve igaza lesz!

Prot. tudományos intézetek névtára:

I. *Az intézet helye* (város, vármegye, egyházkerület).

II. *Az intézet megnevezése* (tudományos főtanoda, kollegium vagy lyceum, tudományos közép tanoda = gymnasium, tudományos alsóbb tanoda = progymnasium).

III. *Az intézet személyzete:* 1. *Felügyelő* és *gondnok*. 2. *Igazgató:* állandó-e vagy változó? 3. *Tanárok* és azok tanosztályai vagy szakmánya: a) rendszerintiek. b) renden kívüliek c) segédek és tiszteletbeliek.

IV. *Tanulók* száma, osztály szerint és öszvesen.

V. *Vannak-e mellék- és szakintézetek* a tanodával egybekapcsolva, minők: a rajz- és ének, a test-gyakorló stb. intézetek. Könyvtár van-e és milly állapotban?

Minta a prot. intézetek névtár rovatainak betöltésére:

A bányakerületi prot. evang. superintendentiában van:

Pesten, tudományos középtanoda vagy gymnasium, összekötve polgártanodával, leánytanodával és két elemi fiutanodával. Állapítja 184⁶/₇-ben: *Felügyelő:* első, b. *Podmanicky László*; második: *Fabri Pál*, h. ügyvéd és ugyanazon intézetnél volt tanár. A felügyelők három évről 3 évre, új választás alá esnek. *Gondnok:* *Fuchs Rudolf*. *Igazgató:* *Dr. Tavassy Lajos*, a szónoklat és költészet tanára. Az igazgatóság állandó.

Tanárok: *Dr. Tavassy L.* a szónok-költészi két éves osztályban. Tanulók száma: 65. — *Kanya Pál*, a III-dik és IV-dik nyelvészeti és egyszersmind polgári két éves osztályban. Tanulók száma: 75. — *Melczér Lajos:* az I-ső és II-ik nyelvtani és egyszersmind polgári két éves osztályban. Tanulók száma: 76. — Öszvesen: tanár 3, tanuló 216.

Elemi és leánytanítók: *Stuhlmüller Sámuel:* a második elemi két éves osztályban. Növendékek száma: 91. — *Balassovics Lajos:* az I-ső elemi két éves osztályban. Növendékek száma: 83. — *Kadavy János:* a tót elemi vegyesnemű tanodában. Növendékek száma: 48. — *Dierner Endre:* a felsőbb leánytanodai 3 éves osztályban. Növendékek száma: 60. — *Wagner István:* az alsóbb leánytanodai 3 éves osztályban. Növendékek száma: 66. Öszvesen tanító 5. Fiúnövendék: 198. Leánynövendék: 150.

Tiszteletbeli tanítók: *Kozdon György*, tanítja a francia nyelvet. Tanítványainak száma: 8. — *de Lambert Ödön Labatt*, tanítja az angol nyelvet. Tanítványainak száma: 6. — Öszvesen tiszteletbeli tanító 2. Tanítvány 14.

Fizetéses szaktanítók: *Feil György*, énektanító, van 85 növendéke két tanosztályban. *Merkel Lajos*, rajktanító, van 120 növendéke két osztályban. *Clair Ignác*, testgyakorló. Növendékeinek száma: 40. *Osztlerlamm Kornelia* asszony, a női kézmunkák vezetője. Növendékeinek száma: 36. — Öszvesen szaktanító 4. Növendék 281. Az egész intézetnél van tehát 14 tanítóegység, növendék van egészben 524.

Könyvtár van: 1. *Tanodai* közkönyvtár mintegy 3000 kötetnyi művek gyűjteménye. 2. *Szónok-költészeti* osztálykönyvtár, áll 100 kötetből. 3. *Felsőbb-leány* tanodaosztályi könyvtár, mintegy 100 kötettel. — Ezen előadáson kívül, a jegyzők a tegnapi gyűlés jegyzőkönyvét olvassák.

XXV-ik jegyzőkönyvi szám.

Király Pál: *Regécy István* miskolci tanár, Corneliusra készített szótárát illetőleg, illy választmányi ítéletet olvas, „hogy mind az egyes szavak, mind az egész mondatok megmagyarítása, helyes ugyan: de minthogy az evangélikus iskolákban, legalább a szókötési osztályban, a szavaknak betanulatása nem divatozik, a szerzőt könyvének leendő kelendőségével ezen intézetek részéről a választmány kecsegtetni nem meri. *Dr. Tavassy:* ide járul, hogy az egész kisebb tanulóknak inkább, mint syntaxistáknak való, a legcsekélyebb szócska is, mint Corneliusban elő fordul, annyiszor-mennyiszor ki levén benne téve; de még nem is látja át, mint lehet pusztá szavak betanulása vagy betanulatása által a nyelvet tanulni, a hol a nyelvtanulás mellett tanító van, ott szótárra nincsen szükség, ő az élő szótár és pedig a szókat a származtatás szerint bevalló, hogy a fiu mindjárt egy egész szócsaládot ismerjen meg, és hogy a tanítás alatt a szótárt nélkülözze, úgy kell mindig a tanításnak intéztetnie. *Regécy István:* a szótárt boldogult *Némethy Páltól*, ki azt több intézeteknek ajánlta is, felszólítva adta és dolgozta ki, s általa a tanulókon könnyíthetni vél, mivel itt minden szót rögtön feltalálnak, s nem lesznek kénytelenek a fordításért multhatatlanul be tanulni szükséges szókat, sok idővesztéssel s még is hibásan kiszedni, s még hibásabban leírni. Igaz, hogy több gyermek sok itt előforduló szót ismer, de több gyermek viszont azokat nem ismeri, s még annak is, a ki tudja, használ az ismétlés. *Elnök:* bár örvendünk a különben jeles szótár megjelenésének, de használnunk alig lehet, két okból: 1. mivel a jelentések németül benne nincsenek; 2. mivel nálunk a syntaktika-osztály felebb áll, mint sem illy a latin nyelvnek, csak elemivel ismeretes gyermeknek való szótárt használhatna. *Papp:* uraim! én nem láttam

e szótárt, s iránta nem is nyilatkoztam volna, de miután tartalmából, a miskolci syntaktika osztályra nem a legkedvezőbb következés huzatik, kénytelen vagyok, mind azon következtetések ellen óvást tenni, s ezennel határozottan kijelenteni, mikép a mi superior syntaxistánk, nem olly gyenge a latin nyelvben, hogy az kellő utasítás után a rendes alphabetikus szótárból szavakat helyesen szedni nem tudna, s mulhatlanul egy olly szótárt igényelne, mellyben Cornelius első szavától fogva az utolsóig, minden szó a szövegben foglalt renddel annyiszor-mennyi-szer előforduljon. Az egész előttünk fekvő szótárt tehát, nem a miskolci syntaktika osztály kiképzettsége barometromának, hanem egyes tanár eljárása módjának méltóztasanak tekinteni. *Regécy István*: megelégszik az eddigi nyilatkozatokkal.

XXVI-ik jegyzőkönyvi szám.

Dr. Tavassy Lajos, a kézi- olvasó- és segédkönyveket illető választmányi munkálatot olvas. Érdektelen rövid szóváltás után, elnökileg kimondatott, hogy az idő rövidsége, nem engedvén e munkálat fölött biztos ítéletet mondhatni, mind könnyebb felfogás, mind nyomosabb átgondolás s netalán megvitatás végett, az egész az előadó ur által, vagy az egyh. s oskolai lapban, vagy a nevelési emlék-lapokban kiadandó lesz. Ennélfogva ime közöljük azt:

Előleges választmányi vélemény az oskolai kézi- olvasó- és segéd-könyvekre nézve.

A kinevezett választmány egynehány jelen volt tagja, a ki e kézi-könyveket illetőleg, a tanári gyűlés által mi módoki intézkedésre nézve véleményt s előleges tervet beadni fel vala szólítva, egyelőre csak a következő intézkedést javalja, a legközelebbi Sopronban tartandó egyetemes tanári gyűlés bekövetkeztéig s illetőleg ezután eszközözlendő életbe léptetése végett.: 1. *Valamennyi* körülbelől az utolsó évtizedben kijött magyar kézi-, oskolai- tan- és segédkönyv, irassék össze a mennyire lehet hiány nélkül, s ezen összeiratását e könyveknek, a pesti tanárok vállalják magokra, mivel ezen összeiratás épen itt eszközölhető legkönnyebben, annival inkább, mint-hogy az egyes intézetekről az oskolai névtár kiadatása érdekében

beküldendő adatokkal együtt, az egyegy tanintézetnél használatban levő kézi könyvek is feljegyeztethetnek; azonkívül, mivel Pesten van ezen könyvek legtöbb kiadója, s mivel már ugyis nagyobbára beküldetvén a kiadók által, a helybeli intézeteknél lesznek letéve. Ezen összeírátás, a tanulmány és külön tanszakok szerint történjék, az ide vágó szükséges pontok megérintésével, minők: szerző, kiadó, kiadás éve, könyv ára stb. — 2. E nemü összeírátás, a jövő évben Sopronba tartandó tanári köztanácskozmány eleibe terjesztessék, s már akkor az egybehivandó s remélhetőleg egybegyülemdő tanár urak figyelmeztetve legyenek arra, miszerint mindenki, tan- vagy tanulmányszakot fog magának választani, a melyben vagy a melyekben működni leginkább kedve lesz, a rovatolva beadott könyvek megvizsgálása, ismertetése és megrostálására nézve. E végre kellend, mint már feljebb mondatott, hogy a könyvek is szakok és a felsőbb, alsóbb és közép intézetekhez arányitva legyenek összeírva. 3. Ki minő szakot választand, abban fog működni, és az e tekintetbeni eljárás nyomán fogna a célszerűnek ítélt könyv ajánlatni az oskolákban bevételésre. A mely tanszak még nagyon hiányosnak találtatnék, vagy pedig semmi ajánlandó könyvet nem nyujtana, arra nézve fogna felszólítatni és megbízatni a tanszakot választott alválasztmány, hogy vagy a meglevőkből készítsen új könyvet, vagy az egészen hiányos szaknak alkalmas betöltéséről gondoskodjék. 4. Illy módon el volna érhető az, miszerint a netaláni egy tudományi szakot képviselő kézi könyvi választmány, egy elv s egy módszer törvénye szerint szemelné vagy dolgozná ki a különkülön osztályokban alkalmazásra ajánlandó kézikönyveket. 5. A tanszakokat magoknak választott férfiak, hogy távollétökben is egymással tárgyukra nézve összekötésben álljanak, s könyveket s véleményeket magok között köröztessenek, az csak kívánatos lehetne, így eszközölhetendvén, vagy legalább meginditathatván a rokonszakok embereinek egymással érintkezhetése és szellemi összefüggése. Röviden tehát: egyelőre pontos és hiánytalan összeírátását eszközöljük a jövő egyetemes tanári gyűlésig a kézi- tan- és segédkönyveknek, és pedig, ha a gyűlés beleegyezend, nemcsak a magyar nyelven kijötteknek, hanem azoknak is, a melyek hazánk szükségeit fedezőleg hazánk és hazai, oskolai szükségainkhez alkalmazva, részint német, részint tót nyelven jelentek meg; továbbá: hogy a jövő gyűlésen alakuljanak a tanszakok választmányai, az elemiektől a legfelsőbb tudományokig, s végre: hogy ezen választmányok távollétben is egymástól, mégis egy célra működjenek s a gyűlésnek az ajánlatra, pártolásra és oskoláinkba behozatalra alkalmas könyveket, minden egyegy tanári gyűlési egyetemes összejövetelkor terjesszék elő. A kézikönyvekről előleges vélemény hozatalával megbízott választmány jegyzője: *Dr. Tavassy Lajos*. Pesten Aug. 14-én 1846-ban.

Elnök Hetyéssy László, a tanácskozők nevében, köszönetét fejezi ki a pesti prot. gyülekezet felügyelőségé-

nek, s magának a közönségnek a szives fogadásért; köszönetét azon közönség gymnasiuma tanárainak, az egyesülten tanácskozás eszméje valósitásaért; köszönetét a jelenlevőknek részvétökért, és reményét, hogy ezen gyülések ezentul is folytattatván, hasznos gyümölcsüket megtermendik. A reformatusok részéről, *Papp Janos* mondott hálaszót, s beszédje tartalmát az unio eszméje körül összeponositván, azon nézetét fejté ki, miszerint az utóbbi évek tapasztalatai, elég hathatósan intenek bennünket, minden alap nélkül, vagy épen hatalomszóval, nem kísérteni meg az egyesítés magasztos munkáját; hanem nevelni az ifju nemzedéket úgy, hogy midőn az megéri és az emberi cselekvőség terén álland, csekély hit és szertartásbeli különbségen felül emelkedni tudva, egyesült akarat-
tal és erővel törekedjék a prot. vallás és nevelő-intézetek tökéletesítésére. Emlité, miként nemcsak türelmes, hanem őszinte szeretet tüzétől áthatott nemzedéket, csak tagjaihoz simuló tanító-testület képezhet, s köszöni az evangelika hit-társaknak, hogy e tekintetben a barátságos kezet elébök nyujták; köszöni, hogy ezt ezuttal megszorítani is engedték, s bizonyossá teszi őket, hogy a helvét hitvallásu felekezet jobbjainak is szivök más felekezetü testvéreik felé hön dobog; s azért, mit véreik, mit lelkesebbjeik, mit egy gróf Zay olly nemesen felkaroltak, munkálni, érette mindent tenni készek. Most ő és társai, szives istenhozzáddal és ezen magyar protestans unio felé tett igen nevezetes lépésrei legkedvesebb emlékezettel válnak el. *Dr. Tavassy* végre, szives köszönetet mondva az ő neki, társainak s oskolájoknak és illetőleg gyülekezetöknek juttatott azon szerencseért, hogy a két prot. felekezetü tanárok legelőszer keblökben gyültek öszve, s hogy hívásukat szivesen fogadták; egyébiránt, az egymást más illy alkalommal leendő viszontláthatás iránt is fejezé ki reményét. *)

*) Amen! azaz: úgy legyen!

Melléklet

*a prot. tanári közgyűlés tanácskozási óráin kívül
töltött idő.*

Érdekes levén netalán, kiváltképen azokra nézve, kik a gyűlésben sem jelen nem valának, sem pedig az azt kísérő vig perceknek tanui nem lehetének, ismerni és tudni még azt is, a mit az egybegyűlt tanárok akkor művelének, a midőn a zöld asztaltól szétozladozva, a fehér asztalhoz ültek; megkisértendünk emlékezetünkől néhány mondást feljegyezni, melly vidám felköszöntésként az étel és itallal megrakott, és megürült asztal felett jókedvben felhángzott. Gyakran az illy apró felszólalások, még inkább engednek rést a kebelbe pillanthatni, mint a hivatalos és méltóságosan lépdelő tanácskozási szónolatok. A vigasztal mellett ugyanis, fesztelenebbül szól a nyelv s nyiltabban tárul ki a kebel, s a lélek repked kehelyről kehelyre, mint a pillangó a nyári napon. Két közös ebéd tartaték a pesti tanárok rendeztéből s mind a két izben az ismert Komlókertben, magyar fogadósnak vendéglőjében, magyar zene kísérete mellett. Emlékezetből irva, megvallom, hogy alig sikerülhet azon rendben s még kevésbé azon szavakkal hangoztatni vissza e felköszöntéseket, a melly rendben s a milly jellemzetes szavakkal azok elmondattak volt. Ugyanazért, hahogy az első és második nap borüdveit öszve is zavarnám és a felköszöntőket megsem is nevezném, megfognak bocsátani azok, a kik jelen voltak és nálamnál hivebb emlékezettel birnak, reájok nézve, nincs szükség ezen pótlék közlésére; de ellenben azok, a kik a nyilatkozatokat nem hallhatták, belölök legalább sejteni fogják, milly derült hangulatban mulának el a percek, az egész tanári gyűlés lefolyta alatt.

1. Az *első felköszöntés* történt a vendégek üdvözlétére, mintegy illy értelemben: „Pestet az ország szívének nevezik, s valamint a szívbe forr össze az egész testi műnek vére, ugy az ország tes-

tének is minden mozgalma, Pesten pontosul öszve. Ide szitanak s itt mutatkoznak a szellemi élet jelentkezményei is legelőször. — Igy vala a protestans tanároknak középpontra szükségök, de ugy látszik, mintha középpontjok nem is lehetne mindaddig, mig magának az országnak is nem vala középpontja. Ilyen van már, hála az égnek! az egészre nézve, s ugy látszik, hogy azért van a részekre nézve is. Azonban szellemiekben középpont csak akkor van és csak ott lehet, a hol s a mikor azt az egyesek akarata ohajtja, jelenleg tehát a két prot. felekezet tanáraitra nézve Pesten, a minthogy akarva épen ide jöttek. Hozta isten azokat, kik őszinte akaratnak hajlamából jövének, a kik elfeledkezve az egyesről, keresték az egészet, oda hagyva Debrecent és Sopront, Késmárkot és N.-Kőröst, a külön nevelkedésnek helyeit, a külön egyházi fedeleket s egy közös fedél alá jövének tanácskozni, jövének meggyőződést szerezni arról, hogy valamint az eddigé elkülönöztek, egy asztal mellett, együtt s egyből józüen ehetnek és ihatnak, bár ki sütötte légyen a kenyeret vagy zsemlyét s bár ki szürte légyen a bort, az a közös magyar földnek gabnájából gyuratott és a közös hazai hegy töveiről szüretett: hogy épen ugy tanácskozhatnak is együtt, akarahatnak, ohajthatnak is egyet, közös levén munkájuk s bajuk, jelenjük s jövőjük. Azokat tehát, kik e meggyőződést együttlétünkről, részint már nyerték, részint még nyerendik, mint kedves vendégeinket, mint szeretett társainkat, szivemből éltetem, kívánva, hogy valameddig kenyeret evendenek s bort ivandanak, legyen az bármelly vidékében az országnak: emlékezzenek meg a közhazáról, s valameddig mint prot. tanárok, növendékeiket és tanítványaikat vezérlendik, emlékezzenek meg a prot. tanárok középpontjáról, emlékezzenek arra, hogy mindenütt egyértelmüen működjenek, magas vagy alacsony tanszékéből közöljék is a közös igazságot. Tehát e pohárt, az egybegyült *prot. tanárokért!* Kivánom, hogy éljenek!

2. Egy *másik felköszöntés* hangzott fel az *elnökre* és pedig egy hajdani tanítványától.

3. A *harmadik pohár* ücittetett a jelenvolt kir. tanácsos *Dr. Schedius Lajos* urra: „hazánk ege nem volt mindég olly derült, mint jelenleg; a protestantismus ügye pedig, mennél meszszebbre menünk vissza a történetek éveiben, annál borusabb volt ege; most hála az égnek az is kiderült már, a prot. tanárok ügye épen ugy állott, mint az egyház maga, mert az a protestantismus élet fejlődésével mindig egy arányban fejlődött. A mint a baza, a mint a prot. egyház és a mint az oskola fejlődött és fejlődik, sőt a mint az egész emberiség mozdult, azt több mint 50 tudalmas év óta, közre munkálva nézi egy férfit, kit jelenleg közöttünk van szerencsénk tisztelhetni. Az ő ösz hajjai, élő történetnek szállai, ő ki mindnyájunk tanítója lehetett volna és mi mindnyájan az ő tanítványai, ma velünk tanácsozék, és örült hogy e napot megérheté, a midőn egy asztal felett fognak kezét a különben két

asztal hivei, s a midőn egy poharat emelnek mindnyájan az ő egészségére, mindnyájan éltetve a nestor-tanárt, királyi tanácsos *Schedius Lajost*. Éljen!

4. Ismét pohárürítés, az *első napi elnökre Hettyéssy Lászlóra* és újra

5. Egy felköszöntés mint harmadik kiadásbeli munka, ugyanazon *elnökre*: hazánkban ritkán éri el valamely munka, ha csak a 2-dik kiadást is, a magyar író többnyire csak egy kiadásbeli író; azonban, nem olyan a magyar szív, minőnek vádolják a magyar észet, a magyar szív sokat és sokszor szól, mert sokat és mélyen érez. Kut az, a mellynek mennél többet meritesz belőle, annál tisztább és gazdagabb adománya. Bár poharam is olyan volna! Ne csudálkozzanak tehát társaim és ivó barátim, ha *három a tánc* módjára, harmadszor is felköszöntöm elnökünket; érjen az ő élete is több kiadást, élje ő azt háromszor, a mint mi őt háromszorosan éltetjük! S harsogott a háromszoros éljen!

6. Báró *Podmanický Lászlóra*, mint a pesti esperességi gyülekezet felügyelő elnökére, harsány éljennel emeltetett a pohár, ugy az első, mint a második napon, és pedig annál melegebb érzélemmel, mennél melegítőbben hatott a bor hevítése, mellynek ő volt kegyes adója.

7. Éltetett a pesti ev. gyülekezet s annak lelkes tagjai, s a lelkes tagoknak még lelkesebb lelkésze, a jelenvolt *Dr. Székács József*.

8. Mély elcsendülése után a társaságnak, emelt most reszkető karral poharat egy köz tiszteletű férfiú. S mint poharából szó-lás közben a cseppek ömöltek, csak nem úgy hullottak szemeiből az örömkönnyek is, illy szavak kíséretében: én is szívem boldog érzetét akarom kifejezni, ugymond — azon pillanatban, a melly nekem lát-nom engedé, mennyi közös lelkesedéssel és mennyi ügy szeretet-tel tanácskoznak immár egymással, a századokig elváltan működött testvéreknek tanárai. Ennek be kellett következnie, de hogy már most következék be, hogy már most ülhetünk és ülünk együtt, az épen az öröm, s az engedi reménylenem, hogy a prot. iskolának és a két felekezetű prot. tanároknak, már szebb napjai következedenek, hogy ezentul a tudománynak és a nevelésnek is üdvösebb leend a hatása. Erre emelek én poharat, hogy éltessem azokat, kik buzgóan a közügy mellett munkálkodnak. Éveink száma nem sok, egy egész emberélet magában véve sem sok; de sok embernek élete együtt, teszi a halhatatlan szellemet; éljenek a kik ennek barátjai, a kik ennek hivei közöttünk, kívánom hogy mindnyájan azok legyünk. Éljenek!“ E felszólalást, háromszoros éljen követé az azt kiejtett férfiú iránt. Kevéssel azután magára ő reá emeltetett a pohár illy szókkal:

9. Hogy gyűlésünk nemcsak két vallástestvérnek, hanem egy-szersmind két polgár testvérnek kézfogása lehessen, igen üdvösen

ugy történt az intézkedés, miszerint Erdély prot. tanintézetei is közinkbe hivatának meg; de közöttünk az erdélyieket ezuttal tisztelhetnünk nincsen szerencsénk; szerencsénk van tisztelhetnünk egyedül Erdélyit, ki egészsége helyreállítása végett jött Pest-Budára s betegsége dacára jöve közénk. Erdély egészséges, és nem jött; Erdélyi beteg és még is eljött. Kivánjuk, hogy jövődőben Erdély eljőjön és Erdélyi egészséges legyen, a mint őt e pohár bor által egészségesnek szivből mindnyájan ohajtjuk. Eljen *Erdélyi* és hozzánk jőjön Erdély!

10. A midőn borkelyheink épen ugy mint sziv-kelyheink, éltették már a jelenlevőket — így szólalt fel egy fiatal tanár — tekintsünk most azokra, a kik láthatárunkon mint első fényű csillagok ragyognak, ámbátor általunk jelenleg láthatlanok. Tekintsünk oda, a hol ezelőtt öt évvel legelőször gyülenek öszve az egy prot. felekezet tanárai és a hol még csak e mult évben is, újra öszvegyülekezének, közügyökről közösen intézkedendők, találjuk ott: egy ős magyar nemzetségnek, legjelesebb ivadékát, gróf Zay Károlyt, a prot. evang. egyetemes főfelügyelőt. Érdemeit, a mik az ő nevét irányunkban is dicsóítik, előszámlálni szükségtelen, de rola itt is megemlékeznünk, hazafiui, s ha ugy akarjuk tanári kötelesség; az illynemű gyüléseket, ő indította meg legelőször e hazában. S valamint a pataknál, nem szabad a forrásrol elfeledkeznünk: ugy ő rola sem, a midőn már nélküle is tanácskozhatunk; éltessük tehát őt, az ámbátor távollevőt, de még is velünk érezőt s kivánjuk, hogy adjon a magyarok istene sok olly hazafiut, olly protestantst, s olly nemes keblű férfiakat a hazának, minőért e poharat fenekig üritem. Eljen *gróf Zay Károly!*

11. A távollevőkre menvén át az ivás és felköszöntés rendje, tehát én is — így szólalt egy másik fiatal evang. tanár, s pedig nemcsak azért, mivel épen szomjazom; hanem, mivel szivem ösztönz s lelkem kész a szólásra, poharat ragadok egy távollevőért, kiről azonban hasonloképen meg vagyok győződve, hogy lelkével közel, sőt hogy közöttünk van. Azt mondják, hogy egünkön még csak hajnallik; de azon férfiú, kinek e poharat szánom, már akkor is, még mielőtt hajnallott volna, megmutatá óramutatójával, miszerint a protestantismusban már idején lesz telyes nappalt előidézni s dél felé sietni. Ő fátyolt rántott le szemeinkről, hogy önbajainkat s hibáinkat elfogulatlanabbul megismerhessük, és megismerve orvosolhassuk. Oskoláinkra nézve, mindeddigé még nem támadt ehez hasonló reformator, csak legyen elég tiszta szándékunk és őszinte akaratunk az orvoslás véghezvitelére s a reformok megtételére. A felállítandó pesti főoskolának, ő volt a leglelkesebb indítója; ő az anyák képzésének, a leánynevelésnek, a kegyeletlek ápolásának és a kisedovási ügynek egyik főbajnoka; ő tehát maga is nevelő, s így, meg sem is említve, mi volt légyen és mi legyen még most is *Fáy András*, mint író és mint hazafi; éltetem őt csak mint nevelőtársunkat, hón kívánva, hogy bár mindennikünk,

mint hivatalos nevelő, annyit tehessen a nevelésért, mennyit *Fáy András* mint hivatástalan hivatalos; a ki hogy ma is közöttünk nincs, annak nem a nem-hívás, de az épen máskénti elhivatalosítása az oka; ő most is a nép javát őrzi, a mennyiben most is esze egyik gyermekének, a takarékpénztárnak ügyiben, annak iródájában hivataloskodik s e miatt nem jöhet. Éljen *Fáy András* s teremjenek, még sok illy fáink (*Fáy*-ink) e hazában! Éljen.

12. Hogy a távollevők sorából ki ne essünk, maradjunk még egy távollevőnél, kinek nevérol nevezetes épen az 1846-ik év; az ő bölcsőjét ezelőtt 100 esztendővel a Sveicban ringatták, ott a hol Rousseau, a hol Fellenberg és több százados nevelők működtenek, értem *Pestalozzi Henriket*, kinek az idén mi is, Jan. 12-én, 100-dos születésnapját ünneplők. A remek toasztok legremekebbekét Schiller mondá el egyszer egy daljában, a melyben Vörösmartynk szava szerint — felsóvit: „auch die Todten sollen leben!“ Igy kiáltok fel én is *Pestalozzi* 100-dos emlékére, hogy éljen! mert: „auch die Todten sollen leben!“ Éljen közöttünk s bennünk, s működjék általunk — Pestalozzi szelleme.

13. A távollevők és holtak mellett, meg ne feledkezzünk ismét, a közellevők és élőkröl, igy emlékeztete egy tanár, a ki bárátias és társias, kebelből fakadt szóval éltette, a tanári gyűlés egybehívóját, az „*ébren*“ jelszóval ébresztgető és minket egyesítő igazgatóját a pesti prot. tanodáknak.

14. S igy, a hivatalos körben maradvá, megtelt és kiürült a pohár ismét, két jegyzőnk egészségére, kik mindketten a Kárpát tövén Késmárkon és Mar. Szigethen, hirdetik a bölcsészeti és jogi tudomány igazságait: *Pásztor Dániel* és *Hunfalvy Pál*. E felköszöntésből, jellemzetes a *pásztor* szójáték, miszerint eddigé, csak az egyháznak voltak pásztorai, de jelenleg a tanodának is van Pásztorá, s mintha ugy látszanék, miszerint a tiszt és szerep is, meg lesz ezentul változtatandó, mert csakugyan ebben rejlik az igazság, hogy a lekipásztoroknak is kellend nevelők s különösen népnevelőknek és tanítóknak lenniök, ellenben a tanítóknak is pásztoroknak. Éljen azon tanító, ki tanársága mellett egyszersmind pásztor is, éljen gyűlési jegyzőnk *Pásztor Dániel*!

15. Egy jelenvolt lelkész, észrevevén miszerint a felszólamló és nem szólamló tanároknak csak nem nagyobb része, még mind nőtelen; célozva tehát a vegyes házasságra, a melyre nézve egy tanár, értve a vegyes házasság alatt az iskola és egyház közti egységet, poharat üritett volt, különben már maga is egy különös neme a vegyes házasságnak, mert azon tanár ki igy szólt, pap is, professor is, — azt igéré lelkész ur, miszerint ő a házasulandó tanárokat, csak jöjjenek hozzá magokat esketni, minden stóla járandóság nélkül fogja összeadni, csak keressenek arát s gondoskodjanak aztán, hogy önnön intézetök népesüljön, s igy nem lesz panasz, hogy növendékeik nincsenek. Éljenek a házasulandó tanárok! És a ki őket ingyen fogja esketni — hangzott vissza!

Ezek voltak körülbelül, az első napi felköszöntések a tanári lakománál. A mi még közbe, mint pillanatnyi borszokra felszökkent, az, ugy is csak pillanatnyi becsü volt; emlékezetünk nem őrizhete meg mindent. Annyi minden esetre észre vala vehető, a mint az, egy felköszöntésben megis lőn említve, mikint a tanárok egész évi munkája, csakugyan a szólás, mert szólni bizony sokat tudnak; nem levén még eddigé térők és helyök, mások előtt, kivévén növendékeik előtt szólhatni, szólnak tehát annyival többet magok között; s a ki sokat szól, az, azt szokták mondani, vagy sokat tud, vagy sokat hazud, vagy végre kénytelen sokat magáról szólni. Mellyik eset volt légyen alkalmazható a tanárookra, azt a jelenvolt idegenek vallhatnák meg legőszintébben. Egyébiránt annyi igaz, mi szerint a prot. tanárok, a midőn bármelly alkalomnál, vagy nem fognak tudni, vagy nem merni, vagy nem akarni szólni, miszerint ekkor, megszünendének prot. tanárok lenni, mert ugyanis az ő életök s egész működésök, mint a pesti 184⁵/₆-ik évi hirlemény jelszava mondja, épen a szólásban áll! A szó szavat huz maga után, mondja Kölcsey, élő tanácskozásban fejlik ki a nép szelleme, jaj a nemzetnek, melly irott parancsokat némán olvas s vakon engedelmeskedik.

A második nap azonban, az első naphoz képest, nem vala olly termékeny és áradozó a szóban; a mi egyébiránt figyelemre méltóbb szó volt, igyekezendem azt emlékezetemből lemásolni.

1. A kihez a vendégek irányában illik, hogy először emeljen poharat, az ragadta meg ma is először a nedvet, illy nedélyes felszökkenéssel: a bornak ugymond, az a természete, hogy három emeleten kíván szállást, a midőn őt az ember szállásra fogadja. Először is ugymond, a gyomorba száll a bor, s akkor az ember vagy hallgat, vagy pedig ha szól, hasbol beszél. A 2-dik emelete a bornak, a midőn a vérbe megy és a szivbe száll, akkor ugymond, szivből beszél az ember, melegen és érzékenyen szól, mert ez a bornak legkedvesebb lakása. Azonban, valamint az emberek a második emeletből, már a harmadikba is fel felkivánczónak lakni, azt hívén, mintha bizony az ember mennél magasabban lakik, annál magasabb maga is; pedig jól tudjuk a kik a physikát tanultuk, miszerint a tárgy, mennél magasabb, annál parányibb: épen ugy felszöktetik tehát az emberek is t. i. az ivók, a bort a

3-ik emeletbe, s itt fel száll a bor a főbe s szállást vesz az agyvelőben, a minthogy innen esik a legszebb és legmesszebb kilátás. De a bor, midőn itt lakik, már uralkodik s kilöki még az embert is házából, dul-ful s utoljára felforgatja tombolásával az egész épületet s megy ismét földszintre lakni, mintha ismét oda kíváncznék, a honnan vétetett. Ez a bor három emeletü s ha úgy akarjuk, négy nemü szállása. Már most az a kérdés, mely emeletre szállítottuk legyen mi e ritka vendégünket? Ugy tartom, miként az, mindenkinél más más emeleten fog lakni, mert nem is szép, ha az utcának minden háza egy vonal magasságra van építve, ámbár a pesti szépítő biztosság szereti ez egyenlőséget, szeréssük mi a különbséget. E szerint mindenki, maga fogja legjobban tudni, mely emeleten szállásol jelenleg nála a bor. Nálam legalább, a mint jelenleg érzem, ökeme második emeletü lakos, tehát a szívben lakik, s ugyanazért szívből szeretnék szólani, szívből olly melegen és érzékenyen, a milly meleg véren és érzékeny magyar szíven. A mint a bornak három emeletü szállása: ugy hazánknak három bércze, nemzetünk lobogójának három színe van és a magyar szívek három szent kívánsága; s én sem teszem tehát előbb le poharamat, mig három felköszöntést el nem mondtam, azért a ki még szomjaznék hosszú szóm alatt, igyék inkább előre. *(Néhányan isznak.)*

Előszór: éljen a ki a három bércnek szent koronáját fején viseli, a ki a három bércnek szent keresztjét imádja, a ki a négy folyam felett uralkodik; a ki a három színü lobogót előttünk haladva lebegteti, ő neki hittel, hűséggel és hódolattal adózzunk, mig magyar szívuink doboghat. *Éljen felséges urunk királyunk V-dik Ferdinánd.* Éljen! Éljen! Éljen!!!

Másodszor: nevelünk és építünk felséges királyunk példája nyomán, a ki a nemzetet nevelteti s a hazát nagyra építetteti s nyit ipartanodákat, s küldeti külföldre e praeparandiák leendő tanárait, s ez királyi érdem; de van még kivüle és alatta egy őrangyala e nemzetnek, egy magas építője e hazának, ki ötven dicső év óta hordogat követ kőre, hogy a főváros nagy, hogy a nemzet fő nemzet legyen. Ötvenkét megyéből áll a haza, s már ő ötven évet áldozott a hazának, s igy számra nézve is, benne pontosul öszve a magyar nemzet, a felszázados nádorban, kinek nevét s érdemeit méltó, hogy gyermekeinknek s még növendékeink növendékeinek is hirdessük. Éltessük őt, a nemzet ötven éves őrjét, éltessük magas hitvesét és hű magzatait. *Éljen főhercegünk, nádorunk!*

Harmadszor: hadd teljék meg újra a pohár, „egy pohár bor a hazáért, meg nem árt.“ Egyik fő teendőül tüzte ki már a mult országgyűlésen nemzetünk, a népnevelésről gondoskodást. Atyáké a nevelés, a nemzet és népatyáié a népnevelés. Országgyűléseink képviselőit, honatyáknak nevezi nyelvünk, nevezi népünk. Éltessük őket, a nevelésről gondoskodó és gondoskodandó honatyákat, kik együtt valának a mult, és kik együtt lesznek a jövő országgyűlésen, legyen velek az emberiség nevelési szelleme, s ne feledkezzenek meg

a prot. tanárokról sem, a kik mindenkor és mindenütt hön imádkozni szoktak és ha kell, egy pohár bort is üríteni a „*hazáért!*“ A hazáért!!! —

És most sokáig nem szólt senki, mert a hosszabb szó után, szükség vala egy pár percnyi szünetre. Egyszerre azonban felállottak többen, de a legkiválóbb szó következő volt:

2. Szívöl szólok én is, mond egy fiatal tanár, s úgy hiszem hogy mindnyájunk szívéből, a midőn a hosszabb felköszöntések után, a mainap elnökét *Varga János* n. kőrösi tanártársunkat, rövid szóval, de hosszú kívánsággal éltetni kívánom. Éljen!

3. Az asztal végén ülő társam és barátom, lelkemből csalta ki a szót, így hangzék az asztal fején egy többször felszólalt ismeretes tanár észrevétele, — én is a végett állék fel, hogy mai napunk elnökét éltessem és mivel már felállék, le sem is akarok ülni, míg mondókámat vagy leckémet fel és el nem mondom. (*Halljuk.*) Nem ott kezdem ugyan, hogy mellyik a legjobb csizma a hazában, s ki készíti annak bőrét, mint valaki kérdeze egy híres lakománál, hogy mellyik a legjobb kázmér? hanem ott, hogy ki a legjobb magyar, s ki a legjobb magyar tanító? Vörösmarty azt mondja, hogy az, a ki segíteni tud, szóval tettel a hazán! Már pedig *Varga Jánost*, tisztelt elnökünket, ki nem ismeri szavaiból, és irataiból, jeles nevelési műveiből; *Varga Jánost* a n. kőrösi tanárt, ki nem ismeri tetteiből? az kérdeze meg növendékeit, kérdeze társait. Mi ismerjük és tiszteljük őt, mint elnökünket, a midőn szólt s a midőn tett, a midőn a gyűlés legnehezebb munkáját a Curtmann könyvének fordítását, ő vállalá magára; az ő egészségre szomjan vagy nem szomjan, egy pohár bort mindég megihatunk. Éljen!

4. Egy tanár, hasonlatot vevén a Buda és Pest között épülő lánchidrol, éltette a két testvértanárok közti *egységet*.

5. Egy még fel nem szólalt tanár, így nyilatkozik most: a mit ugymond, apáink soha sem láttak, sokan reményleni is alig mertek, miszerint a két prot. felekezet iskolai férfiai, a kik ugyan a két felekezet gyermekeit felváltva már régen nevelgetik, mert a mint itt reformatusok, úgy a reformatusoknál már régóta tanulnak evangélikus testvérek gyermekei, az, immár teljesült, azt az 1846-dik év 10-dik Augustus napja meghozta. A midőn a meghívót vevém és a mint ide utazni készülék, magamhoz vettem gyermekemet s kitűnő jegyekkel oda irám eleibe a 10. Augustust. Lásd fiam, ez a régen ohajtott nap, a mellyen két felekezet századokig különvált tanárai, egymáshoz kívánkozva összegyülekezendének, a ti jövőtökről s a néktek tanítandó tudományokról közösen és barátian tanácskozandók. Tartsd meg gyermekem e napot, és emlékezz meg rola még öszkorodban is, hogy apád is jelen volt e gyűlésen s hogy a szent ügyet ő is felkarolá, a mint azt néked is szivedre köti. A 10-ik Aug. feledhetlen nap legyen előttünk, s én azért poharat emelek, az *emlékezetnek állandó megőrzésére*.

6. Végre, mint egy áldozó, két kezében tartva a kelyhet, ugy kelt fel még egy ősz fő, ki mind végig nyomrolnyomra kísérte, mind a tanácskozások menetét, mind pedig a gyűlési napok egyéb körülményeit, bár vissza tudnám adni szavait, a mint szavainak hatását még most is érzem; ne oszoljunk még el s ne távozzunk még innen — így szólott, kiki ujra csak a maga egyéni utját és érdekét keresve: mielőtt fogadást nem tennénk, hogy valamint a jelen napok tanácskozásaiban, örömmel részt vehünk: ugy szivesen jövendünk öszve jövőben is, az egy és közös ügy iránti szeretettől vezéreltetve. A tanárok magok, legtöbbet segíhetnek önnönmagukon; csak közös és egy legyen közöttük az akarat, olyan a minőnek mindnyájan tanui valánk ott a teremben és itt az asztal mellett. Öröm volt reám nézve valósítva láthatni, a mit még fiatal koromban; midőn az előtt mintegy ötvennégy évvel tanárrá lettem, mindég ohajtottam és reményltem, hogy t. i. a tanárok, a protestantismusnak e folytonos teremtoi, egygyek legyenek, és hogy az oskolának egy és közös célja legyen, ám-bátor erre különbfélék az eszközök. S im, azt most én is megélttem még, megélttem a tanárok egységét, a mellynek fentartására, kívánok mindnyájunknak erőt és kedvet. Éljenek, Éljenek!

Mintegy ezek valának a legjelentékenyebb pohárjelentések; a mellyek után, mindannyiszor következtek, sőt még a 3-dik és 4-dik napon is, részint az előtervben ajánlott intézeti látogatások és kirándulások, részint ujak, a mikhez a kívánatokhoz képest, szivesen járultak vezérekkel a pesti tanárok. Esténként pedig, a fesztelen barátság társalgások tartattak, mik hasonlóképen csaknem olly érdekesek, élvezetesek és uj megpendített eszmékre nézve termékenyek valának, mint magok a rendes gyűlések.

Az első estvének leírását (estlőjét), már közlöttük. A második estvére, tárgyul ki vala tűzve, a meghívólevelekre érkezett válaszok felolvasása, a mi meg is történt, s csaknem minden levél mellett, uj meg uj alkalom adá magát elő, annak érzetere: mennyire szükséges és időszerű immár, hogy a prot. tanárok illy tanácskozási találkozókat, ha lehet, mennél gyakrabban tartsanak. Valamennyi felolvasott levél azt tanusítá, mint kívánkoznak az egyesek, egy közös egésznek alakulása után; mint sovárognak a keblek, megértetni magok részéről, és megérteni más-részről a rokonok és társak örömeit, ugy mint bajait, s ez által, az örömeiket kettőztetni, a bajokon közérővel és közhatályu fellépéssel segíteni. Észre vala vehető, meny-

nyire feszíti egy közös, testületies egyesülési vágy, valamennyi prot. tanárnak keblét, azon vágy, hogy többekkel együtt és egyértelműen munkálva, az egynek működése is nyomatékosabbá tétethessék. A legnagyobb sajnálat azonban, a mely a vett válaszok olvastánál el nem vala fojtható, egyfelől az volt, hogy a szünetidő a nyári vizsgálatoknak különböző időben esése miatt, a különkülön intézeteknél, hasonlóképen különböző hónapokon esik, s hogy e miatt, majd nem fele a különben a gyűlésre megjelenni ohajtkozóknak, meg nem jelenhete; másfelől pedig az, hogy néhány távolabb eső intézetből, a tetemes uti költségek megkimélése miatt, nem jöhetének el társaink. S ezen utóbbi ok, annyival inkább közönségesebb sajnálatot idézett elő: mennyivel inkább éreztük e mellett mindnyájan, hogy bizony a prot. tanárnak mindeddigé, csak igen mostoha anyagi állása van, s hogy ő ezen állásban mind a mellett, nemcsak hogy családi körülményeihez, helyzetéhez és hivatalához kénytelen illően élni; hanem az intézetnél újabb könyvekkel ellátott könyvtárak hiánya miatt, a maga további képződéséről is gondoskodni. E mellett, több eszme merült fel, miként lehetne a mostoha állapotból kivergődnünk? miként juthatnánk újabb könyvek olvasásához? mint lehetne létesíteni vidéki olvasóköroket, melyekben a nevelési folyóiratok köröztethetnének? miként létre hozni, kölcsönös könyvtárakat, kivált az egy intézet több tanára között; mikép volna már idején gondolkozni nyugdíj intézeteknek alapításáról, vagy pedig netalán, egy közös prot. tanári nyugdíj-, özvegy és árva-pénztárral? stb. Mind ezen eszmék szönyegre hozatala és érlelése, jövőben tartandó tanári gyűlésekre halasztaték. A némelly levélből kisült temérdek munkaterhelése egynémelly tanárnak, ki gyakran egymaga, vagy másodmágával, egész intézetet, sőt két külön irányu intézetet is, egymaga képviselni és oktatással ellátni kénytelen; hasonlóképen gondolkozásra szolgáltatott anyagot: s itt vagy devalvatioja, vagy rendszeresítése az illynemű tanintézeteknek hozatott szóba; nem különben, ujnemű tanodák, minők a polgártani és reálirányuaknak felállítása is megpendített. Mind ezek azonban, nem levén tőlünk függő intéz-

kedések, a kor hatalmára bizattak. Részünkről tennünk csak annyit lehet, hogy az illy korkivánatokat, a körülményekhez képest, részint egyes tétköreinkben, részint pedig, nyilvános lapok útján, a hazai és nemzeti teendőknek előterébe vonni mindinkább igyekezzünk.

A harmadik esti együtlét, Kedden Aug. 11-én. Pótlólag még néhány későbbben s épen a mai gyűlés alatt érkezett levélválasz vétetett fel, névszerint a csurgói, bősörményi, maros-vásárhelyi (Erdélyből) és szathmári tanintézetek részéről. Ezen utóbbihoz, csatolva volt egyszersmind az intézetnek írásban foglalt programmja, mit a pesti gymnasium igazgatója válasz küldeményként, a maga részéről a szathmáriaknak is megküldött pesti tanhírleményért, a legszivesebb köszönettel fogadott. Az avatott kéz és toll által kidolgozott program egyes szakaszai felis olvastattak. Milly jó volna minden intézetről illy kimerítő tudomást birhatnunk. *)

Ezek után, a mint ismét valami köztárgyat kívántak vitatás alá vétetni löbben; elbeszélé *Dr. Tavassy*, a következő esetkét: „egy főrangu magyarországi prot. ur, a mint egyszer Bécsben, egy nagy status férfiunál tisztelekédék, a többek között az iránt is kérdeztetvén: hogy mondaná meg, valljon honnan van az, s mi volna annak oka, hogy magyarországon a protestansok oskolái, olly jó lábon állanak? hogy belölök olly jeles talpraesett férfiak kerülnek ki? azt nyerte válaszul: „mivel a prot. oskolák és tanárok nagyon szegények.“ Csodálkozva válaszolt a status férfiu: „én azt hinném inkább, hogy e miatt elsilányulhat az oskola, mintsem hogy virágozhatnék.“ Erre a látogató, illyképen fejté meg állítása igazságát: „épen azért, mivel a prot. tanár többnyire kevés fixum fizetést huz, kénytelen azon lenni, hogy még a rendes oskolai leckéken kívül is, tanitgasson privatim külön fizetésért; már pedig az illynemü tanítás is, mind az ifjuságnak vá-

*) A pesti 184⁵/₆-ik évi tanhírlemény, nem tétetett ugyan könyvkereskedési cikké, de mind a mellett, kapható megrendelésből, bármennyi példányban még, az említett intézet igazgatójánál s tanártársainál. Egy példány 6 p. kron. 184⁶/₇-re, ismét fog tanhírlemény megjelenni. Sz.

lik javára. Azonkívül, szokás a prot. tanintézetekben, a növendékek részéről nagyobb vagy kisebb tandíjt is fizetni (didactrum), a mi hasonlókép a tanár jövedelméhez tartozik; már pedig, mennyivel több valamely tanárnak a tanítványa, annyival több a jövedelme is; annálfogva azon szoktak lenni a prot. tanárok, hogy magukat kitüntetve, sok tanítványt kaphassanak: s im a tanárok kitünősége, ismét csak nyereség a növendékekre nézve. Tehát a prot. tanodák jók: mert a prot. tanárok szegények.“ Ezen okoskodását egy magyar fő urnak, veté im fel *Tavassy* vitatás tárgyául, a minthogy épen tegnap sajnálkozánk és sópánkodánk mostoha anyagi helyzetünkön. Mi igaz rejlik immár ezekben? kérdi most az előadó.

Egyszerre sokan is felkeltek csakhamar, ezen állítás ellen; s a cáfolók mintegy oda látszottak irányulni: a szegénységnek is van bizonyos minimuma, a mellyen alol, csak úgy élhet el az ember, ha a szellemet gyilkolja. Szabad munka, szabadságot és függetlenséget kíván, s azért nem türhet élelmi gondokat és aggódást. A tanító-
 nak pénzérti munkája, nem lesz egyéb napszámnál; s az illy szegénység kényszerítette napszámból, nem sok haszna lesz a növendéknek. Hogy a szegénység rugó, azt ugyan némi részben el kell ismerni; de hogy a szegénység egyszersmind „*magna meretrix*“ azt is igaznak vallja a példaszó. Tehát a szegény tanár, nyilvános hivatalát is kénytelen elhanyagolni, a mellyből kevesebb fizetése van, és magányórákat adni, a mikért jobban díjaztatik; vagy pedig, kénytelen másnemű, hivatalától egészen eltérő foglalatosságot üzni, p. o. bor, gabna, stb. kereskedést, vagy földművelést üzni, mi nyereség ugyan ő reá, de nem az oskolára nézve. Egyébiránt, a prot. oskoláknak életteljesebb virágzása, nem a tanárok szegénységéből, hanem egészen más okokból magyarázandó; épen a protestantismusnak és humanitásnak, tehát a szabadság elveiből, a mellyeken az intézetek működése alapszik. A szabad és önálló gondolkozásra szoktatás; az előítéletektől ment zárdaiatlan nevelés; az önmunkásságra ébresztés és vezérlés; a jobb tanítási s különösen élőszó tanításbani mód-

szerek használása stb.; ezek okai a prot. ifju tudomány- és világravalóságának. Ide tartozik, a szabad és önálló képezés azoknál, a kik tanároknak készülnek, hogy az ilyenek a külföldi akademiákat is látogatják; ezt nem lehet számbavétel nélkül hagyni, jollehet: *non omnes sunt sancti, qui calcant limina templi*. Azonkívül, a szabad választás is és így a szabad concurrentia és verseny, emeli az intézeteket. stb. stb.

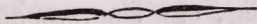
A beszélgetés ezek fonalán, átment a rom. katholikus és prot. oskolák jellemzésére, át egyuttal a romanismus és protestantismus közti elvkülönbség fejtegetésére, a mellyből az oskolák különböző működése következik. stb.

Mindezekhez, miután az itt megemlített tárgyakra nézve a véleményárnyéklatokat, a mint azok különféleképen feltünedeztek s nyilvánultak, mind visszaadnunk ugy sem lehet: szabadjon csupán még egy kívánatot, és, ha nem is bor vagy pohárfelköszöntést, hát legalább irási és tollüdvözetet hozzáadnunk, azt t. i. hogy mindnyájan a kik a naplót olvasandjuk, s reméljük, hogy ezt minden prot. tanár teendi, egy léleknek indulatával olvasnák azt, meg emlékezve a 8-dik szám alatti felköszöntés szavairól, mellyek így hangzanak: éveink száma nem sok, egy egész emberi élet magában vévén sem sok, de sok embernek élete együtt, teszi a halhatatlan szellemet. — A mi éveink is számítvák, egyegyikünknek élete rövid, működése kevés, a tér szük, a siker bizonytalan. De vessük mind ezt öszve, és számos éveket és hosszú életet, és hatályosabb működést, és tágosabb tért, és bizonyosabb sikert ígér ügyünk, ígér közszellemü eredményt, a reánk bizott nevelés és tanítás közértelmü kezelése. Erre ne legyünk csak hivatalosak, de hiva is legyünk, ösztönözve és buzdítva önmagunk által. Mi állunk most, a haza legközelebb nemzedéke nagy részének bölcsőjénél. A hány gyermek kezünkre bizatik, annyi embert nevelhetünk az emberiség országának, annyi polgárt a hazának, annyi buzgó prot. hivet egyházunknak, annyi követ emelünk és teszünk le, a haza nemzeti és értelmi nagy épületének felállítására;

annyi kitörülhetlen betűt vésünk önmagunk emlékének fentartására. Fogjunk kezét elsőbben, mint egy ügynek bajnokai, mint ugyanazon egy munkának társai, mindnyájan mint nevelők a nevelés előmozdítására, és mint köztanárok a tanítás sikeresbitésére, a többit meghozandja az idő; most csupán azt teljesítsük, a mi legközelebb fekszik, a mi legsürgetősb és legtöbb üdvet ígérő reánk és ügyünkre nézve. Idővel, a sok is majd egygyé lesz, és az egy, általánossá. Így kívánunk üdvet tanártársainknak, Tiszán és Dunán, a Királyhágón innen és túl, a magyarországi és erdélyi prot. tanároknak, és kedvet a még jövőben tartandó prot. tanári egyetemes tanácskozmányokra; a kedvvel vitt munkától, nem szokott elmaradni a siker sem. —

Jegyzették az első prot. egyetemes tanári tanácskozmánynak naplójívői:

Papp János miskolci, és
Dr. Tavassy Lajos pesti prot.
tanár és igazgató.

A prot. tanári első köztanácskozmány jegyzőkönyve.

1846-ban, mind két prot. evangelika hitvallásu tudományos tanintézetekből, számosabb tanárok Pesten barátságos tanácskozássra egybegyülekezvén; az első ülést Augustus hó 10-kén tartották,

mellyben:

Minekutána az, hogy a reformationnak a két magyar hazában történt meggyökerezése óta, most legelőször üdvözlük így egymást a tanárok, méltán szerencsemondásnak vétetett, hogy immár a tudományok és nevelés szent ügye, a két prot. felekezetnél holdogabb jövőndő elébe nézhet; a gyűlés magát alakítandó, mindenekelőtt, elnök, jegyzők és naplívivőkről gondoskodni akarván, az elnöki székbe, tekintetes tudós *Hetyéssy László* urat, a soproni evang. lyceum egyik tanárát ültette; a tanácskozási eredmények följegyzésére pedig, *Hunfalvy Pál* a késmárki ev. lyceum és *Pásztor Dániel* a mar.-szigeti reform. lyceum; végre a naplívitelre, *Papp János* a miskolci ref. lyceum, és *Dr. Tavassy Lajos* a pesti evang. gymnasium tanárai szólítottak föl s bizattak meg: egyuttal az is határozatván, hogy a gyűlésben, csak a jegyzőkönyv fog meghitelesíteni, a napló pedig, egy kinevezendő választmány előtt fölolvastatni. — Így a tanácskozás megindulván:

I. Tudor *Tavassy Lajos*, mint igazgatója a pesti evang. gymnasiumnak, melly olly szives vendégszeretettel fogadta az egybegyűlt tanárokat, előadta, hogy a mltgos gr. Zay Károly ur, az evangelika négy superintendentia főfelügyelője meghívására Zay-Ugrócon tartatott tanári gyűlés: miképen idézte elő, a vidék és kerületbeli tanári tanácskozásokat, s miképen keletkezett az ohajtás, hogy, bár mind két felekezetü evang. tanárok gyűlnének ilyen

tanácskozáásra össze; s hogy ennek következtében, a pesti ev. gymnasium tanárai voltak olly szerencsések, az ohajtás valóstítására, a két magyar hazában mintegy 76 meghívó levelet szét küldeni s azokra több mint 40 választ kapni.

Azon válaszok, mint sok tekintetben érdekesek és tanulságosak, az esti beszélgetések alkalmával, föllesznek olvasandók, különben a helybeli tanodai levéltárba teendők.

II. Indítványok fonalán menvén a tanácskozás, legelőbb az oskolákba behozandó erkölcsöt kimutató tabellák jöttek szóba: miszerint az osztálybeli tanár, mindenik tanítványának magaviseletét, nemcsak szorgalmi, hanem erkölcsi tekintetben is, órárol órára följegyezvén s azt bizonyos időben nyilvánosan fölolvassván, ekkép a tanítványok javulására hasson; de legkivált a visgálatok idejében, azon tabellákbol a megérdemlett erkölcsi fokozatot legbiztosabban merithesse.

A tanácskozásokbol erre nézve, azon meggyőződés merült fel, hogy illyen tabellák vitelére, ha azok több akarnának lenni, mint szemfényvesztés vagy komédia a tanár részéről, és utmutatás az alakoskodásra a tanítvány részéről: sem physikai, sem erkölcsi lehetőség nincsen; egyébiránt az indítványnak kivihető és jobbik oldala, ugyis gyakoroltatik minden tanár által; de hogy valaki annak minden oldalát kövesse, attol az abbeli tett tapasztalások is, nagyon leintenek.

III. Bizonyos a haszon és szükség, hogy tanítóságra alkalmas ifjakat szemeljünk ki és segédtanítókat alkalmazunk; az elsőt téve, a tanintézeteket biztosabb jeleltekkel kínálhatjuk; a másikat téve, a tanítványoknál nagyobb sikert várhatunk.

A tanácskozás eszméi, a kettőt összekötötték, hogy a hol van és lehet, kiszemelt alkalmas ifju, segédtanítónak alkalmaztassék; kit azonban, sem a német egyetemeknél olly sokat jelenlő docensekkel; sem a nálunk ittott divatozó praeceptorokkal; sem végre

a magánytanítókkal összezavarni nem lehet. Ugyanis a segédtanító, a rendes tanárnak mintegy keze alatt tanít az osztályban némellyeket azért, mivel a rendes tanár annyi tárgyat egyenlő erővel és hatállyal tanítani nem képes, mennyit az osztályban tanítania kell; de azért is, még pedig főképp, hogy a tanításban jobb tan módszer (methodus) melly a tanárok részéről több időt és erőt követel, bevétethesék. Attól azonban nem kell félni, hogy a tanítvány tulterhelhetnék az által, sőt ő, a tanodában tehetvén azt, mit most otthon kellene tennie, jobban és hamarább végzendi dolgát s inkább érend reá még azonkívül, akár testbeli, akár művészeti gyakorlatokra mint most.

IV. Több tekintetből szükséges a tanintézetek és tanárok névkönyve; azért abban állapodott meg a tanácskozás:

hogy mind a két prot. felekezetű intézetek igazgatói, a nyári vizsgálatok utáni első hóban, az illető intézetekről, a nekik kiadandó rovozat szerint: teljes és tökélyes dologi és személyi névjegyzéket ide Pestre *Dr. Tavassy Lajos* urnak küldjenek be, ki is, a névkönyvet szerkesztve, vagy az egyházi névkönyvvel együtt fogja kiadatni, vagy külön maga kiadni.

V. A tapasztalás azt bizonyítja, hogy oskolai szünidőre legalkalmasbak Julius és Augustus hónapok, miért is:

a tanácskozó tanárok, a reformata négy superintendiákat szerény levél által felszólítják, méltóztatnának a kebelökbeli intézeteknél is azon szünidőt elrendelni.

VI. *Wagner István*, pesti prot. ág. hitv. tanító indítványa, a melléje csatolt nevelés és módszertani munkákkal együtt, ugy szintén,

VII. *Lugossy József*, debreceni tanár, a már. szigethi helv. hitv. főtanodában tanári hivatalába 1841-ik évben történt ünnepélyes beigtatása alkalmával mondott beszéde:

megvizsgálás és véleményadás végett, egy e célból kinevezett választmányynak adattak át, az adandó tudositás, még e gyűlés folyamán bevaratván.

VIII. *Bloch Mór*ic tudor és szarvasi tanár, a fensőbb tudományok hallgatására bocsátott egyének között, eddigelé sajnosan tapasztalt értelmi gyöngeség, az akadémiai pályán adatni szokott tanok fölfogásárai képtelenség s az innen természetesen keletkező baj orvoslása tekintetéből indítványozá: miszerint az akadémiai pályára átmenő tanuló ifjak, a rendes vizsgálaton kívül, még egy átmeneti vagy érettségi vizsgálat alá véssenek.

Az indítványozott tárgy fölötti kölcsönös vitakozások folyamából világosságra jöven az, hogy tudományos intézeteink célja és feladata, nem annyira az idő rövidségi hatóságban, mint inkább abban áll és sarkallik, hogy az általuk eszközendő miveltség, teljes és tökéletes legyen; ezen miveltség nyujtván ama biztos garantiát, minélfogva az intézetek kebeléből kilépő egyének, olly állaspontra emelkedhetnek, mellyen jólétüket csak az összes jólétében lehetvén föl, érdekeiket annak érdekével örömet azonitják; az indítványozott tárgy szellemében pedig, az idő rövidségi hatóság szoritván mintegy háttérbe a lényegesebb feladatot és célt, ezennel határoztatik: hogy az ugy nevezett fensőbb gymnasialis osztályokban tanítandó tanulmányok, saját fontosságuk és érdekességöknél fogva is, mulhatlanul két éven keresztül tanittassanak, a két év elteltével — nem látván célszerűnek az érettségi vizsgálat behozatalát — az eddig is divatló egyszeri vizsgálat maradjon meg, olly szigoru megszorítással, hogy a fensőbb tudományok hallgatására átmenni szándékozók, annyiszor, a mennyiszor az ott adatni szokott tudományok fölfogására képteleneknek találtatnak — visszavetssenek.

IX. A fentebbi indítvány következtében, azon ohajtott s illetőleg indítvány nyilvánított: vajha mind a két prot. tanintézetekben, a jogtudományi tanfolyam egyenlővé tétetnék s a szoros értelemben vett jogi tudományok hallgatására, egyedül azok bocsátatnának, kik az előkészítő tudományokat teljesen és tökéletesen hallgatták és bevégezték.

Ezen indítvány életbeléptetését, magok a k. királyi intézvények is parancsolván; de e tárgyban az ágostai hitvallásuk részéről tartatott zay-ugróci gyűlés is eldöntőleg határozván; az érdeklött intézetek előjárói — hol nem ekkép történik — ennek megtartására szorosán köteleztetnek s utasittatnak.

X. A protestans tanintézetekben eddigelé szokásban lévő kéregetések eltörlése tárgyában tett szarvasi indítványra nézve határoztatott:

Bár az indítványozott tárgy mellett és ellene fölhordott okokból kivilágoljék is az, hogy az eltörlést sürgető okok, a mellette harcolók fölött tul sullyal birnak; s nem ritkán a kéregetéssel összeforrott körülmények a nyerendő kevés anyagi haszon mellett az erkölcsi érzületre legveszélyesebb s orvosolhatlan hatással vannak: mindazáltal jelen körülményeink között, nem levén tanintézeteink anyagilag olly biztos, olly szilárd alapon nyugvók, miszerin önmagokban s magok által főnálhassanak s teljes virágzatra emelkedhessenek, a tudományos intézetek iránt szeretettel s meleg részvétellel viseltető jöltevők kegyes adományainak elfogadására, a kéregetés továbbra is ajánltatik.

XI. Olvastatott gr. *Zay Károly* egyetemes főfelügyelő urnak, a Pesten folyó év és hó 10-kén s több napjain tartandó tanári gyűlésre meghívólevélre küldött válasza, mellyben az említett gyűlés célszerűsége s hasznárolói meggyőződését s egyszersmind azon szándokát nyilvánítja, miszerint örömmel fogott volna benne részt venni, ha ezuttal a megjelenetésben bokros foglaltosságai által megakadályozva nem leendene.

A gyűlésen jelenlevő mindkét prot. felekezetű tanárok, hálás érzelmekkel fogadák a felolvasott levelet, újabb tanubizonytságot szerezvén maguknak a mélt. gróf tudomány s nevelés iránti szeretetéről; sajnálva bár egyrésztől távollétét, de másrésztől, határtalanul örvendve, hogy általa jött létre az egyesülés isteni eszméje s következésképp e közös tanári

tanácskozás; ezen közös öröm és hálás megismerés, a mélt. gróffal levélben tudatni határozottatott.

Augusztus 11-kén folytatólag tartott tanári gyűlésben, mielőtt a tanácskozás rendes folyama megkezdetnék, elnök t. *Hetyéssy László* sopronyi ág. hitv. tanár, örömet nyilvánítván a fölött, hogy a két prot. felekezetűek egyesülése, immár többé nem pusztá ohajtat, hanem a közös tanácskozásban tettelesen valósult: ezen egyesülés szellemében s a kölcsönös viszonyosság igényleténél fogva is, a reá ruházott elnökséget megköszönvén, azt *Varga János* n. kőrösi helyv. hitv. tanárra ruháztatni indítványozá.

Ezen indítványt a gyűlés minden jelenlevő tagjai örömmel magukénak vallván, az elnöki szék elfoglalására, a nevezett férfit fölkéreték, ki is, engedve a közbizodalomnak, az elnöki széket elfoglalá; következők tárgyalatván:

XII. A tegnapi gyűlés végzeményei fölolvastatva meghitelesítették.

XIII. Nagyságos *Schedius Lajos* kir. tanácsos és nyugalmazott tanár, fridbergi tanár *Curtmann*: „die Schule und das Leben“ című munkáját a gyűlésnek bemutatván s annak, ugy az alsóbb mint felsőbb neveléstanal foglalkozókra nézve szükségességét kijelentvén, az említett könyvnek magyar nyelvre leendő áttételét indítványozá s ennek teljesítésére n. kőrösi *Varga János* tanár urat szólítá fel.

A nevelés és oktatás terén eddigelé is oly sok szép érdemeket szerzett férfit, e diszes megbizást egyszerűtettel fogadván, annak minélelőbbi teljesítését örömmel megigéré.

XIV. *Dr. Tavassy Lajos* tanár, előadván a tanodai hírleményeknek intézeteink élete s virágzásával szorosan összefüggő szükségességét, az illy hírleményeknek minden intézetekbeni életbeléptetését s egymás közötti kicserélését indítványozá.

Az indítvány elvben elfogadtatik, a kivitel hely és körülményektől függesztetvén föl.

XV. Ugyan csak *Dr. Tavassy Lajos*, főlemlitvén egy nevelési folyóirat szükségességét, vagy a már megindított „nevelési emléklapok“ további folytatását, e tárgyban:

a jelenlevő tanárok, meg levén győződve a felül, hogy az ismeretszerzés mezején, csak kölcsönös eszmecsere és vitatkozás útján jöhet napfényre, mind az mi szép, jó, hasznos, és igaz, és ezáltal emelkedhetni tanintézeteink bel- s küléletének s különböző viszonyainak teljes tudására: mellőzhetlenül hiszik, olly organumról gondoskodni, melly által ez legsikeresebben eszközöltessék s mint ilyennek, a már megindított nevelési lapnak további folytatását szükségesnek tartják s minden ügybarátnak munkás részvételébe ajánlják.

XVI. *Dr. Tavassy Lajos*, bemutatá *Szőnyi Pál* nevelőnek, a pesti prot. fő oskolai választmány meghagyásából készített, „a Pesten fölállítandó prot. praeparandia terve“ című legujabb munkáját, mellyből a szerző, a gyűlés jelenlevő tagjait, egyegy példánnyal sziveskedett megajándékozni:

a tanácskozások folyamában személyesen részt vett tisztelt szerzőnek becses ajándoka, méltányló köszönettel fogadtatott, egyszersmind jegyzőkönybe igtatni határoztatván.

XVII. Mélt. gr. *Zay Károly* egyetemes főfelügyelő urnak, a tegnapi gyűlésben felolvasott levelére irt válasz felolvastatván:

helyben hagyatott, s kézbesítésére tudor *Tavassy L.* kéretvén föl.

XVIII. *Dr. Tavassy Lajos*, a római és görög remekíróknak kézikönyvekül leendő kiadatását indítványozá, s egyszersmind, a pesti könyvkiadók által ajándékozott kézikönyveket bemutatá, mellyekért jegyzőkönyvileg köszönet szavaztatik. Az indítvány folyamán, szóba jött az: vall-

jon a kézi könyvek kiadatása, a klasszikusok művein kezdessék-e, vagy inkább az abc-és könyveken? továbbá, nem lenne-e elsőb teendő, használhatlan latin szótáraink helyett, célszerűbbeket készíteni? valamint szintén az is, hogy midőn az alsóbb oskolák kézikönyveiről gondoskodunk, ne feledjük ki a fensőbb tudományokat hallgatók számára készitendő könyveket is.

Mindezeknek következtében határozottatott: hogy az oskolai kézikönyvek kiadásárol gondoskodás, mind az alsóbb, mind a felsőbb tudományokat hallgatókra nézve kiterjesztetik; a beküldendő könyvek megvisgálása végett, egy előleges választmány neveztetvén ki, mellynek tagjai: *Homollay Endre, Dierner Endre, Kiss Lajos, Papp János, Szőnyi Pál, Terray Károly, Tavassy Lajos, Turcsányi Lajos, Turcsányi János* tanár és nevelő urak.

XIX. *Szőnyi Pál* nevelő, bemutató *Regécy István* miskolci tanárnak, Corneliusi fejezetekre osztott szótárát, melly is,

véleményadás és megvisgálás végett, választmány-nak adatott, mellynek tagjai: *Cuncius Károly, Koren István, Melczer Lajos* és *Michnay Endre* tanár urak; tudósításuk bevéartván.

XX. Az oskolai közbülső vagy ünnepi szünidőkről, azt tartotta egy inditvány, hogy azok károsak, mert megszakasztják a tanulást, a midőn legjobban neki törődött az ifju; továbbá alkalmat szolgáltatnak rendetlenségre; a szülőknek mindig költségbe s a hazamenő ifjakkal nem ritkán egészségébe kerülnek: tehát jó volna erre nézve valami változtatást javasolni:

a tanácskozás minden oldalrol tekintvén a dolgot; ebben, ha van, akár visszaélés, akár rossz rend, csak ugy gondolja a netán jobb rendet behozattatni: ha a nagy közönség erről, előbb sajtó után lesz felvilágosítva.

XXI. A *Wagner István* pesti ág. hitv. leánytanító tan-könyvének megvisgálására kiküldött választmány, azon

jelentést tette, hogy magát, — idő rövidség miatt — nem tartotta képesnek a könyv használhatóságáról eldöntő véleményt adhatni, s azt javasolja: bizassék az néhány urra, kik gyakorlati oldalát vizsgálhatják meg p. o. *Melczér Lajos* és *Balassovics Lajos* pesti ev. tanítókra, kik is azután, vizálatjuk eredményét, sajtó útján közöljék:

a választmány ezen javaslata elfogadtatik, s az említett módszertani dolgozatok gyakorlati utoni megvizsgálására: *Melczér Lajos* és *Balassovics Lajos* urak kéretnek fel.

XXII. *Lugossy József*, a debreceni helv. hitv. collegium egyik tanárának értekezéséről adta be véleményezését, az azzal megbizott választmány; ha bár mint mondja, a véleményezés inkább csak tartalom kimutatás, miszerint a szerző a tanmódszerről és fegyrendszerről értekeznek; s a tanrendszert illetőleg megemlítvén, a humanismus és realismus között folyó harcot s a kárt, melly azon balvéleményből ered, mintha csak a real tudományok volnának korszerűek és figyelemre méltók, állítja: hogy mind a fölolvasási, mind a tanultatási tanut (methodus) rossz, s csak az alkalmazkodási helyes, mellynek kulcsa a tanítványokhoz leereszkedés. — A fegyrendszert illetőleg pedig, kárhóztatja a zsarnokságot, de a tulságos lágyságot is, és elvül fogadja a barátságot.

A tanácskozó gyűlés ezen tartalom kimutatást, a jegyzőkönyvbe fölvéteti.

XXIII. A jövő évben tartandó egyetemes tanári gyűlésre, elnöklő *Varga János* tanár, azon helyet és időt javasolja, hol és mellyben a természetvizsgálók tartandják gyűléseket, hogy mind kettőben lehessen részt venni.

Minthogy hir szerint, jövő évben Sopronban lesz a természettudósok gyűlése, bátrak az egybegyűlt tanárok, a soproniak szivességét igénybe venni.

Augusztus 12-kén folytatva tartatott a gyűlés, s miután a jegyzőkönyv meghitelesített:

XXIV. A névkönyvi rovozat adatott be, melly a jegyzőkönyvvel együtt fog betöltés végett szétküldetni.

XXV. A *Regécy István*, miskolci ref. lyceum tanára által szerkesztett, Cornelius Neposhozi szótárral adta be véleményét, az arra kiküldött válaszmány, miszerint az, helyesen volna ugyan dolgozva, hanem az ág. ev. syntaxisi osztályokban, mivel ezekben a latin nyelv tanítása más módszert követel, nagy keletet neki ígérni alig lehet.

XXVI. Az oskolai kézikönyvek kiadhatása iránt, szintén fölolvasta véleményét egy másik válaszmány, mellyre nézve :

a tanácskozás abban állapotott meg, hogy, miután még egyes pontokkal megbővültt a vélemény vagy terv, az egész pedig ollynemű előterjesztvény volna, mit hirtelen megbírálni s helyben hagyni nem lehetne: annál fogva tudor *Tavassy* tanár, mint a válaszmány előadója, megkéretik hogy azt az egyh. s oskolai lapban közzé tegye.

Ezekután elnöklő *Hetyéssy László* tanár, a tanácskozók nevében, köszönetet mondván a pesti ev. község felügyelőségének, magának a községnek és azon község gymnasiuma tisztelt tanárainak — a gyűlés eloszlott; mindnyájan azon reménytől lelkesítve, miszerint az idén megkezdett köz és közös tanácskozmányok, nemcsak a jövő évben, de még távol jövőendőben is, annyi egyetértéssel és köz célra törekvéssel folytattatni fognak, a mint a jelen évben megkezdettek.

Jegyzették:

Hunfalvy Pál, késmárki jogtanár és
Pásztor Dániel, máramaros-szigethi
bölcészstanár.

